

#994

CATECHI- SMVS: IN QVO CHRI- STIANAE RELIGIONIS ELE- menta sincerè simpliciterq; ex- plicantur, Auctore

IOAN. MONHEMIO.

Perlege, deinde iudica.

Dusseldorpij excudebant Ioannes Oridryus
& Albertus Busius Affines An. 1560.

10
89

loc
off
mo
sub
re
nil
lar
cur
ne

10. MONHEMIUS DI
SCIPVLIS SVAE FIDEI COM-
MISSIS GRATIAM ET VITAS
morumq; integratatem à Deo Pa-
tre per Dominum Iesum
Christum precatur.

VM ex vestro cœtu
multi quotānis ad Ec-
clesiæ Christi admini-
strationem prouehun-
tur discipuli filiorum
loco mihi charissimi, meum profecto
officium esse intelligo, vestros ania-
mos ad tam honestam functionem
subeundam quoad potero præpara-
re, ne omnino illotis, vt aiunt, ma-
nibus & pedibus sacrosanctam il-
lam procurationem suscipiatis. Sed
cum hæc gubernatio requirat homi-
nem probum, integrum, & omnis gea-

A y neris

EPISTOLA

neris virtutibus ornatum, præcipue
verò talem, qui ad docendum Euangeli
j doctrinam fit appositus, quique
etiam possit contradicentes sana do-
ctrina conuincere, et errores præsti-
giasque ipsorum proferre in lucem,
ne imprudentiores falsis ac pernitio-
fis opinionibus inficiant: conscripsi in
vestrum usum Catechismum hunc,
in quo pure ac simpliciter omnia,
quæ ad prima nostræ religionis ele-
menta pertinent tradita ac exposi-
ta habetis. Explicabitur autem hic
libellus auditoribus quartæ classis
ac quintæ, ut his rudimentis istic per-
ceptis, deinceps in supremis classi-
bus, in quibus scripta Vatum ac Apo-
stolorum interpretamur, cum utilita-
te & fructu cognoscant ac percipi-
ant, ut hac ratione tandem idonei ad
Christi

AD DISCIPULOS.

Christi doctrina imbuendum popu-
lum reddatur. Nec hic noster labor,
illis tantum, qui olim Ecclesiæ futu-
ri sunt ministri, & in contemplatio-
nes rerum diuinarum se totos consti-
tuent, proderit, sed vobis etiam vni-
uersis non parum fructus attulerit:
quorū quidem alij suo tempore rem-
publicam capessent, seque ad geren-
das res magnas, hominumque gene-
ri fructuosas accommodabunt: alij
ad ius ciuile, alij ad mercaturam se-
se applicabunt: aliis denique alio
ætatis degéndæ genere implicabitur.
Si autem pie, ut debetis, in quacun-
que vitæ functione versabimini, ad
vos quoque hæc nostræ religionis ele-
mēta pertinere uobis sit persuasum.
Quod & D. Chrysostomus pulchre
vobis confirmat in Homilia de La-

EPISTOLA

zaro & diuite, vbi vniuersos homines promiscuè hortatur ad sacram Scripturam legendam: & illos nominatim, qui versantur in foro, mercantur, & familias alunt. Affirmatque non posse fieri, ut salutem assequantur, nisi diurna nocturnaque manu versent sacros libros. Quin & addit, illis magis opus esse lectione sacra, quam sanctioribus hominibus, quod perpetuo versentur in maiori discrimine. Item, in ijs quæ præfatur in epistolam ad Romanos, exhortatur vniuersum populum ad studium sacrarum literarum: dicitque ex ignorantia earum oriri omnia mala, & in primis commemorat hæreses, disolutam vitam, & labores infrugiferos. Ad cuius rei probationem hac similitudine vtitur: Quemadmodum
ei qui

AD DISCIPULOS.

ei qui sine luce ambulat, nec essari-
um est, ut per tenebras impingat, &
subinde cadat: ita qui non conuertit
oculos animi ad lucem scripturarum
necessario cogetur peccare. Quanta
igitur amentia quæso, quanta cæcita-
te prædicti sunt illi, qui vulgus et præ-
cipue adolescentes à lectione sacro-
rum scriptorū arcere conantur: præ-
texentes iam multas esse hæreses, et
idcirco imperitæ plebi parum tutū,
aut consultum esse, si sacram scriptu-
rā legant. Quasi tempore Chrysosto-
mi nullæ extitissent hæreses: cum ta-
men eius ætate Ariani, Manichæi,
Nouatiani, & innumeræ huius gene-
ris pestes Ecclesiam turbabant. Mo-
neo itaque vos omnes meos discipu-
los, primum ingenuas artes, adeoque
omnes philosophiæ partes ut summo

EPISTOLA

studio atque labore addiscatis: deinde etiam ut multo magis tato pectore libros sacros complectamini: siquidem in his non humanam sapientiam audimus, sed ipsum Deum nobis loquenter corā habemus, qui se ipsum nobis in verbo suo patefecit. Hanc commoditatē sacrarū literarum mira breuitate & summa elegantia de scribit Dauid: Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Mandata Domini reæta, lætificantia cor: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi, iudicia Domini vera, iustificata simul. Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel et fauum.

Etenim

AD DISCIPULOS.

Etenim seruus tuus admonetur per ea, in custodiendis illis retributio multa. In his itaq; dies ac noctes meditamini, hæc amate, hæc desiderate, hæc somniate, de his cogitate, hæc sperate, his vos oblectate, cum his toti sitis: postremo in his uester animus acquiescat. Oro autem Deū Patrem per Iesum Christum, ut velit vobis omnibus largiri Spiritum sanctū, cuius virtute Euangelij doctrina in mentem vestram penetret, radices illic agat, fructus edat, quo olim Ecclesiae Christi totiꝝ reipublicæ frugiferi & fructuosi esse possitis. Bene valete, ac me meosque collegas, ne equum est amate, colite, obseruate.

Dusseldorpi ex aedibus meis,

decimo quarto Calendas

Mar. An. M. D. L. X.

JOANNIS BREIDBA.
CHII DISCIPVLI, AD CAE-
TEROS SVOS CONDI-
scipulos Hortatio.

Huc glomerentur apes studiose pubis, ut
 agram
His dapibus possint exaturare famem.
Hortus odoriferis hic fragrat floridus herbis:
 Mel ubi caelesti funditur imbre sacrum.
Huc gregis Aonij columen Monhemius omni
 Congessit sacros sedulitate fauos.
Sacra tibi sordent: sequeris uaga somnia uulgi?
 Hic tua diuinus perluet ora liquor.
Huc ades: & Christum frondenti pube medullis
 Imbibe, qui ad coeli moenia sternit iter.
Hic liber illustri proponit imagine Christum,
 Quaeg colii cupiat relligione, docet.
Dogmata Christi adū sint uana explosa theatros:
 Hec doctrina nitens tollat ad astra caput.
Pabula præstiterit diuini promere cultus:
 Huc ades, ut tales mens sibi gignat opes.
Quid tibi doctrinæ profit descendere culmen:
 Quid medica morbos arte leuare iuuet:
Quid profit Iuris nodosos soluere nexus,
 Si Christum ignores, qui tibi uera salus?

Volus

HORTATIO BREIDE.

Voluitur in tenebras tali mens lumine cassa:

Inq; Charybdæas nubila currit aquas.

Luce Dei mersa, caligine quæq; premuntur:

Ni Christum discas, putre cadauer eris.

Omnia sordescant rutila præ lampade Christi,

Pectora quæ nebulis exuit atra uagis.

Si tibi fax Christi præluceat, omnia spernes:

Hunc igitur toto Marte sequare Ducem.

Si Christum nosti, satis est tibi, cætera quamuis

Ignores: una hæc meta laboris erit.

Hic scopus, huc studij solum conuertito uela:

Hac causa inuenit Palladis arma Deus.

Huc ades: huc animi totas effundito uires:

Curaq; sit Christum noscere sola tibi.

Indue uernanti solum lanugine Christum:

Christus Olympiaci ianua certa Poli.

Huc docet ire liber præsens, hunc arripe letus:

Hinc animo cæco pharmaca sana pete.

Hoc haurire licet sacraos flumine rores,

Vnde fluunt ueræ Religionis opes.

M. ANTONIVS FLA.
MINIVS EOS TANTVM
BEATOS ESSE AFFIRMAT
qui ceteris omnibus relictis,
Christo adhærent.

Quo usque uana somnia,
Falsasq; rerum imagines
O cæci amare pergitis?
Non forma uincens Nirca,
Non diues usus purpurae,
Non mens peragrans sidera,
Camposq; latos aëris,
Marisq; terrasq; infimas,
Reddunt beatos. Vnica
Felicitatis est uia
Iesus benignus, omnium
Dator bonorum. currite
Omnes ad illum, currite
Fidenter: ille deserens
Amore nostri cælitum
Sedes beatas, pertulit
Famem, sitimq; & uulnera,
Mortemq; diram, neminem
Fastidit ille: perditos,
Aegros, malorum pondere

Preffos

FLAM. CARMEN

pressos iuuare diligit:
Non sic & optimum, & unicum
Amant parentes filium,
Vt ille nos. ô centies
Beatus ille, maxime
Iesu, relictis omnibus
Qui mente tota se tibi
In seruitutem dedicat.

PEAEDICAT BENEFICIA

à Christo in se, & ceteros
mortales collata.

Iesu beate, numinis
Aeterna proles maximi,
Quibus tuam clementiam
Efferre possum laudibus?
Tu pulchra linquens sidera
Formata dextera tua,
Mortale corpus induis,
Vt ipse terram deserens,
Suprema celi culmina
Conscendam: acerba uulnera,
Crucisq; dira sustines
Tormenta, ut ipse callidi
Serpentis ore saucius,
Mortisq; certus gaudemus
Vita potitus calitum,

Tuoq;

FLAM. CARMEN

Tuoq; factus munere
Tuus cohæres. Fac precor
Iesu benigne, cogitem
Hæc semper, ut semper tibi,
Summoq; patri gratias
Agam, pieq; uos colam,
Totaq; mente diligam.

QVID SERVANDVM SIT
amatoribus Christi.

Quicunq; Iesum diligit,
Humana discat omnia
Nil estimare: diligens
Opes, honores, gloriam,
Amare Iesum puriter
Nequit: relinque cætera,
Vnumq; Iesum posside:
Nam quicquid est usquam boni
Sic possidebis: lachrymas,
Metus, dolores pectore
Tuo fugabit: dulcia
Semper morantur gaudia,
Vbi moratur candidus
Iesus. uoluptas unica
Est ille amantium sui.
Quin mater, & pater tuus
Te dereliquerint, optimus

A deca

PLAM. CARMEN

A dexter a nunquam tua
Iesus recedet, omnium
Fidus comes discriminum.
Et cum supra mea ueneris
Tibi dies, te transferet
In sancta regna cælitum,
Fruaris ut uita simul,
Et sempiterno gaudio.

EXPRIMIT ARDOREM

amoris sui erga Christum.

Te sancte Iesu mens mea
Amoris icta uulnere
Suspedit, ô salus mea,
Me solue tandem uinculis
Istis, ut euolem tuam
Beatus ad præsentiam.
Fac interim magis, magis
Amore totus ardeam,
Ut pura mens à corporis
Contagione, amplexibus
Euadat aptior tuis.
Tu spes, uoluptas, unicum
Cordis meis gaudium.
Benigne Iesu, da precor
Humana cuncta spernere
Te propter & uilesce,

Dc Dc

CONTENTA IN HOC
LIBELLO.

De Deo, Dialogus Primus.
De Homine, Dialogus Secundus.
De Lege, Dialogus Tertius, in quo & Deca-
logus explicatur.
De Fide, Dialogus Quartus, in quo Symbo-
lum Apostolorum declaratur.
De Iustificatione, Dialogus Quintus.
De Oratione, Dialogus Sextus, in quo Domi-
nica quoq; oratio exponitur.
De Sacramentis in genere, Dialogus Septi-
mus.
De Baptismo, Dialogus Octauus.
De Coena Domini, Dialogus Nonus.
De Poenitentia, Dialogus Decimus.
De Sacramentis reliquis, Dialogus Undeci-
mus.

ERRATA,

B.1. fac.1. linea 3. matre. D.8. fac.2. lin. 21
opere. E.1. fa. 2. lin. 15. Id fa. E. 4. fac. 1. lin. 2.
impediamur. lin. 4. cōmoueamur. E. 7. fa. 2. lin. 18.
uoluntatē. E.8. fa. 2. lin. 18. sudauit. H.5. fa.
1. lin. 20. diriguntur. K.1. fa. 1. lin. 14. amplectis-
mur. L.5. fa. 2. lin. 1. pro enim lege etiam. lin. 2.
particeps. N.5. fa. 1. lin. 4. Tertullianus.

De Deo

DE DEO,

DIALOGVS PRIMVS.

COLLOQV TORES

Pater & Filius.

Ibet ex te audire fili mi, num
ca, quæ de clementis nostræ
religionis, cum ex me et ma
ter tua matrona sancta & re
ligiosa, tum deinceps ex Pa
store nostro tuisq; Praeca
ptoribus, uiris doctis pijsq; didicisti, memoria
ad huc teneas. Age igitur quot partibus summa
Christianæ sapientiæ constat? Fi. Duabus pa
ter mi, nempe, Dei cognitione, et nostri. Cogni
tio Dei ianuam, qua in bonorum omnium frui
tionem ingrediamur, ostendit. Cognitio deinde
nostræ hoc efficit, ut agnita nostra infirmitate
Deo toti pendere discamus.

PAT. Quomodo Deum cognoscere quis po
terit, quum sit natura incomprehensus, & ab
humana intelligentia procul absconditus? Lu
cem enim habitat inaccessam, quem uidit ne
mo hominum, neq; uidere potest. Fi. Licet eius
voce, seu natura nos omnino lateat, que san
ctis potius est adoranda, quam scrupulosius

I. Timor. 6.
Iohu. 1.
I. Iohu. 4.

B disquis

DE DEO

disquirenda: manifestauit tamen se nobis Deus, cum in operibus suis, tanquam in speculo, tum in uerbo suo, atq; potissimum in Christo filio, ex quibus omnibus unusquisq; ea contemplari atq; inuestigare potest, unde in eam Dei agnitionem perueniat, quæ sufficiat in hac uita, donec Deus nos ad se in aeternam requiem uocauerit, ubi cum plenè & perfectè cognoscemus.

Gen. 32:

P A T. Cum Moses referat Deum facie ad faciem esse uisum, an ne iij plenè Deum cognouerunt, quibus ille se tam familiariter conspicendum exhibuit? Fi. Deus obscure & quasi proucul Patribus solebat se ostendere, quibus autem clarius apparuerat, iij se se facie ad faciem uidebant, interim Deum nō uidebant, nisi multis inuolucris obteftū. Singularis fuit illa uisio, & reliquis ferè omnibus excellentior, quā Moses in monte impetravit, & tamen nominatim Deus pronunciat: Faciem meam uidere nō poteris, tantum uidebis tergum meum. Quum igitur Apostolus ex parte nos cognoscere, et ex parte uaticinari, uidereq; in enigmate perspectu tradit, quam tenuis in præsenti uita illius uerae diuinæ naturæ cognitionis portio nobis datur, indicat.

Exod. 33:

PAT. Quomodo Deus ex operibus suis cognoscitur?

DIALOGVS PRIMVS.

3

seitur? = I L. Mirificam Dei maiestatem, gloriam, sapientiam, prouidentiam, potentiam, iustitiam, bonitatem, cœli, maris, terra, angeli, homines, & omnes reliquæ creaturæ abunde enarrant. Deus enim æternus Pater Domini nostri I E S V Christi, una cum Filio coæterno, & Spiritu sancto hæc omnia ex nihilo solo uerbo creauit, atq; etiam nūp moderatur, dirigit, disponit, conseruat eadem. Cogitemus hic serio ac fideliæter animis reuoluamus, memoriaq; identidem repetamus, quam sit opus hoc cœli uastum, ampliū, latissimè extensum, cursu uelocissimū, aspectu iucundū, ornatu speciosum, tempore diuturnū, auctoritate firmum. Adhæc admirabilem illam et constantem dierum ac noctium uicissitudinem consideremus, et in primis lucidissimum Solis corpus, quo cœlorum machina splendiſſimè ornatur, & totus orbis illustratur. Cæterum si inspiciamus uniuersas creaturas, nihil inter illas deprehendes tam obscurū uel uile in minimis etiam terræ angulis, in quo nō aliqua uirtutis et sapietiae Dei nota cernatur. Atq; hæc de Deo doctrina cognitum admodum necessaria est, nec admodum difficultis. At si conetur homines ascendere ad Dei altitudinem, eumq; in nuda sua maiestate inquirere, cadat ac deficiat neceſſe est. Quare ut cōspectu eius fru-

Colon. 5.
 Calvin.

DE DEO

amur, uertamus oculos ad pulcherrimam hanc
mundi fabricam, in qua uult a nobis conspicere, ne
perperam in arca*ne ipsius* naturae inuestigatione
ne simus curiosi. Præterea in hac cogitatione
diu immoremur, ea omnia, quæ creauit Deus
us, ad nostram utilitatem & salutem esse desti-
nata, nobisq; subiecta, ut nos ad ipsius fiduciam,
inuocationem, laudem, amorem excitent, præser-
tim cum antequam hominē formaret, mundū illi
rebus omnibus necessarijs, imò immēsa opū afflu-
entia ornatum atq; refertum, instruxerit. Quām
igitur impium esset, dubitare an huic optimo
Patri curē simus, quem uidemus de nobis non-
dum natis fuisse sollicitum? Quomodo enim ille
nos in necessitate destituat, quum antequam na-
sceremur summa omnium rerū copia nobis pro-
uiderit? Quod autem manū suā sēpe ueluti
clausam tenet, peccatis nostris est adscribēdum.

P A T. Quomodo Deus se uerbo suo homini-
bus patefecit? F. I. Præter hæc documenta, quæ ex
mundi machina, uniuersisq; creaturis de Deo
præcipiuntur, uerbum suum quoq; adhibuit Deus,
quo multò rectius & familiarius in ipsius co-
gnitionē, quām mutis illis magistris, inducimur.
Licet enim animis nostris hunc pulcherrimum
ordinem in creaturis sapientissimè institutum,

& nos

DIALOGVS PRIMVS.

3

& nos de opifice commonefacentem intuca-
 mur, tamen dubitamus an sit prouidentia, an re-
 cipiamur a Deo, exaudiamur, iuuemur. Quare
 Deus se ab initio patefecit, ac familiariter cum
 Patribus collocutus est, tradidit aliquod uerbū
 ac testimonium, quo se uere esse Deum aeternum
 conditorem statuerent. Dedit preterea promis-
 siones de Christo Mediatore, propter quem in-
 de usq; ab initio Patres se exaudiri sciebant. Pa.
 Qua ratione sacræ literæ Dcūm definiunt? Fil.
 Moses describit Deum, non quis sit apud se, sed
 qualis erga nos: Deus, inquit, Deus misericors,
 & exorabilis, ad iram tardus, ad clementiam &
 auxilium propensus: qui clementia in mille usq;
 etates utitur, uitia & peccata & delicta con-
 donans: in pena autem irroganda parentum cul-
 pam in natos & nepotes, in tertiam & quartā
 generationem persequitur. Et Hieremias: Qui Hier. 9
 gloriatur, in hoc glorietur, quod me nouerit Do-
 minum, qui facio misericordiam, iudicium &
 iustitiam in terra. In sola Dei misericordia con-
 sistit nostra omnium salus. Iudicium in flagito-
 sōs quotidie exercet, & grauius etiam exitium
 eos in aeternum manet. Iustitia, qua conseruat se
 deles, & benignissime fouet. Ita quoq; Deus finis Dei desig-
 ni potest, ut sit natura, qua ex se est, & ex nullo mitio.

Exod. 34.

Dei de
scrpho

B 3 accipit,

DE DEO.

accipit ut sit, omnesq; creature ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt. Hæc ipsa de in natura est spiritualis, intelligēs, eterna, uerax, bona, pura, iusta, misericors, liberrima, immensæ potētia et sapientia. Pater æternus, qui Filium imaginem suam ab æterno genuit, & Filius imago Patris coæterna, et spiritus sanctus à Patre et Filio procedens. Ostendunt pæsim sacrae literæ deū esse unum, ut: Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est. Item: Ut scias quod Dominus est Deus, & non est alius preter eū. Itē: Videte quod ego sum solus, & nō est alius preter me. Ita apud Vatem: Ego sum primus & nouissimus, & preter me non est Deus. Sic alibi sepe dicitur Deus unus, cū nimirum opponitur creaturis. Sed cum diuinitas intra se se describitur, discernuntur personæ, quæ cum alibi, tū in baptismo Christi illi stri discrimine monstrātur. Pater sonat hanc uocem. Hic est filius meus dilectus. Filius stans in flumine conspicitur. Spiritus sanctus evident et conspicua demittitur forma. Subest igitur in una diuinitate trium personarum patris, filij, & spiritus sancti distinctio, quæ ad se inuicem referuntur. Nō enim filius est Pater, aut Spiritus Filius, ipsa tamē natura et substantia idem sunt & unū. Sed Pater totus in filio est, totus in Patre filius, spiritus

D. unus.

Deut. 5.

Deut. 4.

Deut. 32.

Ela. 44.

v. - Matt. 3.

43 Marc. 1.

Luc. 3.

DIALOGVS PRIMVS.

4

spiritus sanctus totus in Patre & Filio, & hi uis-
 ciſſim toti in illo. Patris summa erga humanū ge-
 nus charitas apparet, dum proprio Filio non pe-
 percit, quin pro nobis oībus illū traderet in mor-
 tem, quo nos in uitā restitueret. Filij obedientia
 est diuine misericordiae in peragēda nostra salu-
 te complementū: Spiritus potentia, per quā fru-
 itus diuinæ in Christo bonitatis nobis cōmunicā-
 tur. A Patris itaq; dilectione quicquid boni est
 nobis promanat: in Christo, cēu uniuersæ gratiae
 fonte, exhibetur: p Spiritus sancti uirtutē, eorū,
 quæ à Patris clemētia nobis offerūtur, efficimur
 participes. Filius noīatūr Λόγος, quia æterna est
 dei sapientia, et uoluntas, expressaq; cōfiliij eius
 effigies. Nam ut sermo character mentis dici-
 tur in hominibus, ita non ineptē transfertur hoc
 quoq; ad Deū, ut per Sermonem suū dicatur no-
 bis seipsum exprimere. Ut aut̄ Filius cogitatio-
 ne Patris gignitur: ita Spiritus sanctus procedit
 à uoluntate Patris & Filij: uoluntatis enim est
 agitare, diligere. Hec est persona, quæ in corda
 renascentium mittitur, ut accendat nouam lucē,
 nouos motus Deo placentes excitet: iustitiam, &
 uitam æternā operetur. Hec est ferē summa eo-
 rum, quæ sacræ literæ dei natura docent.

P A T. Quia deus uiuam sui imaginem

B 4 in Christo

Ioan. 31

P. 477
charitas

Filius)

Ioan. 12

S. Schol.

DE DEO

Heb.11.

in Christo contemplandam nobis exhibet? FIL.
Auctor Epistole ad Hebreos docet Christum es-
se paternæ gloriæ splendorē, Græcè ἀπόλυτον
πατέρα, id est, ab alia luce splendorem editum. Sicut
in Symbolo Niceno legitur: Lumen de lumine.
Ad hæc dicit eum esse, expressam substatiæ eius
imaginem. Imago nempe que non euanscat, sed
que subsistat communicata natura. Quicquid
habet Pater, in Filio reposuit, ut per ipsum, &
se nobis totum communicaret, & nomen suum il-
lustraret. Quare si quis accessum ad Patrē qua-
rit, ad ipsum se conferat, qui solus cum mani-
stare homini potest. Ipse enim est uia, qua itur
ad Patrē, ipse est ostium, quo aditus ad Patrē pa-
tet. Hic est unicus diuinitatis conspicitus in hac
uita facilis. Qui moriuntur in uera fide, ita uiro-
tute diuina in nouissimo die illuminabuntur, ut
etiam ipsam Dci maiestatem uisuri sint. Interim
oportet nos ingredi in illa uia ad Patrem, que
est Christus ipse, hic tuto nos ducet, nec fallen-
mur.

Ioan.14.

DE HOMINE,

Dialogus Secundus.

P A T. Recte de Deo differuisti fili mi, nunc
id quod de homine didicisti mihi expone.

FIL.

DIALOGVS SECUNDVS.

3

FIL. Ita me olim docuisti mi pater, duplēcēt
 se statum hominis, alterum, qui fuit ante Adami
 peccatum, alterum post lapsum. Primus homo
 ad imaginem & similitudinem Dei creatus est.
 Imago Dei est res longē p̄stantissima & nobis
 lissima, quae hominem facit participem diuinæ
 sapientie, iustitie, uirtutis, integratatis, uerita-
 tis, & innocentie. Tota enim hominis natura in-
 tegratuit: mens luce recte intelligentie adeoq;
 uera Dei notitia ornata: affectiones ad rationem
 compositæ, sensus omnes sani, & ad moderatū
 rationis obsequium prompti & alacres: corpus
 equabili & moderata ad illum ordinem propor-
 tione cōpositum. Ita primaria sedes diuinæ ima-
 ginis in mente & cor defuit, ubi extabat atque
 eminebat: nullatamen erat pars in toto homine
 in qua non aliquæ scintillæ illius imaginis illu-
 cescebant. Hæc planè diuina bona ipsi Adamo
 posterisq; ipsius omnibus adhaerissent, q; & pera-
 petuò cū Deo uixissent, translati hinc sine mora-
 te, cum ad Dei arbitrium annos aliquot uitā in
 hoc mundo degissent, in uitam coelestem, si in
 ea modò quā acceperat integratate Adamus ste-
 tisset. Atq; hic fuit primus hominis status.

P A T. Alteram quoq; hominis conditionem
 describe, F I L. Satan uoluntario lapsu à ueritate Ioan. 8:4

DE HOMINE

te descivierat, hinc de cœlo detrusus ex angelio lucis factus est angelus tenebrarum. Hic igitur cum esset Dei aduersarius, conatus est ordinem ab eo positum cuertere: quia autem Deum non poterat e solio suo deturbare, hoīem aggressus est, in quo resulgebat Dei imago. Everso hoīem, horrendā fore totius mundi cōfusionē nouerat: ergo in hominis persona studuit opprimere Dei gloriā. Cum itaque Deus Adamo libertatem omnium rerū, et mundi principatū ac regnū concessisset, in unius solum arboris abstinentia obsequiū eius experiri uoluit. Satan autem ut hoīem seducerebat, ac Deo non obedientē redderet, mulierē tanquam infirmius uasculum principio aggreditur. Hoc ergo primum a uerbo Dei, Satane captionibus, per infidelitatem abducitur. Hinc fluxit ambitione et superbia, ut mulier initio, deinde et mari tus se contra Deum efferre cuperent. Non enim honore sibi diuinitus collato, nec tanta præstansia contenti plus optarunt scire quam faserat, ut Deo pares efficerentur. O prodigiosa ingratitudine! ad similitudinem Dei facti erant: hoc parum uidetur nisi accedit æqualitas. Hinc hinc tot sibi collatis beneficijs indignos se reddiderūt, ac coelestis illa imago uitiata et obliterata est adeo, ut nulla nostri pars integra permāserit, mens sit

Genes. 21

Genes. 3.

percussa

DIALOGVS SECUNDVS.

pcussa cæcitate, innumerisq; erroribus infecta,
oēs cordis affectus contumacia et prauitate ple
ni, ut illic nūc regnet uel foeda libido: uel alij nō
leuiores morbi: multisq; uitijs sensus oēs scateat.
Sic quidquid est in natura nostra uitiosum, quia
deo adscribere fas non est, merito in peccatū re
ūcitur. Hæc aut̄ hoīs corruptio, ut Paulus docet,
non una tantum in parte residet, sed totam aīam,
et singulas eius partes occupat. Quod igitur spo
liati eximis spiritus sancti donis, luce rationis, iu
stitia, rectitudine, ad omne aut̄ malum propensi
sumus: deinde quod perdit i et dānati, mortis sub
iacemus: hereditaria est nostra cōditio, et simul
iusta poena, quā Deus in Adami persona toti ge
neri humano inflixit. Hanc naturæ antea bone et
pure depravationē ueteres peccatum originales
noīarunt. Quod ita definit Hugo: Peccatum origi
nale est ignorantia de Deo in mente, et inobedi
entia in uoluntate et corde Hoc peccatum pri
mum facit nos reos ire Dei, id est, damnationi
eterne obnoxios: tum etiam opera in nobis pro
fert, que scriptura uocat opera carnis. Oēs aut̄
homines, qui nāscutur ex uirili semine, adserūt
secum hoc peccatū. Sic Apostolus: Per unū homi
nem peccatū in mundū introiit, ac propter pec
catum mors, et sic in omnes hoīes mors peruasit,
quando-

Rōm. 3,3

Incubans
Original
go.

Ephes. 2,1

Rom. 3,3

DE HOMINE

quandoquidem oēs peccaverunt, id est, rei sunt,
& habent peccatum, rem malam & damnatam.
Idem postea: Sensus carnis inimicitia est aduera-
sus Deum: Nā Legi Dei non subiicitur, nec suba-
ijci potest. Item: Cogitatio cordis humani mala
est à pueritia. Id est, uitiositas homini ingenita
est, unde nihil quam mala scaturiunt. Sic David:
Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in pec-
catis concepit me mater mea. Id est, ab utero ma-
tris nihil attuli, nisi peccatum, natura totus cor-
ruptus sum, & quasi uitijs delibutus. Non loqui-
tur de craſis libidinibus aut parētum uitijs, sed
se ad tribunal Dei fīstit, se uitiosum ſegmentum
eſſe adſcrit, ut iam prius eſſet peccator q̄ emer-
geret in lucem. Hieremias: Peruersum eſt huma-
num cor ſuper omnia, & miſerum & inſcrutabi-
le. Quodſi quippiam interdum boni in ſpeciem
agunt homines nondum per fidem in Christo re-
nati, mentem tamen ſemper uēditatiōne quadā,
atq; ostentatione, & fallaci peruersitate inuol-
utam, animum interiori prauitate illigatum ha-
bent. Hinc omnia eorum opera, quantumuis uide-
antur ſpeciosa, inter peccata recenſentur.

P A T. An propter hoc Adami peccatum, quo
tota natura humana inquinata ac ſordidata eſt,
omnes homines & infantes & adulti eterno
damna-

Rōm. 3.

Genes. 8.

Pſal. 51.

Hier. 17.

DIALOGVS SECUNDVS.

7

damnatiōi rei facti sunt? F I L. Imo, omnes iusto
Dei iudicio rei sunt, & condemnantur, nisi pro
pter Christum mediatorē peccati fiat remissio.
P A T. Profecto non uidetur esse aequum, ut pœna
nam alieni peccati luant infontes. F I L. Quicquid
donorum nobis in Adami persona contulera-
rat Deus, potuit iure optimo auferre, cum ille
impiè descivit. Ita quū extincta esset, quæ prius
in eo fulgebat ratio, & uoluntas, tam mente q̄
corde corruptus fuit. Atq; ita Adamus per pec-
catum naturam nostrā in seipso corruptus, depra-
uauit, perdidit. Abdicatus enim à Dei similitu-
dine, semen nisi sui simile, gignere nō potuit. Pec-
cauimus igitur omnes, quia naturali deprauatio-
ne & fœditate omnes imbuti sumus: ideoq; ini-
qui & peruersi. Et quo modo nos omnes in Ada-
mi lapsu peccauerimus etiā ex his, quæ habētur
ad Hebreos, intelligi potest. Ibi enim legimus,
Leuin fuisse decimatū in lumbis Abrahā. Ea-
dem quoq; ratione hic intelligi potest, nos in lū-
bis & in massa Adami fuisse pollutos. Iam uero
ex eo quod in Adamo corrupti sumus, non susti-
nemus alieni delicti pœnam, sed propria culpa
rei sumus. Et infantes quoq; ipsi suam secum
damnationem à matris utero afferunt, tametsi
sue iniquitatis fructus nondum protulerint, tota
tamen

Hebr. 7:1

DE HOMINE

camen eorum natura, est quoddam peccati scimē.

o6. P A T. Corpora tantum ex corporibus generantur, anima autem a deo creatur, et nondum natis infantibus infunditur, tum cum iam in ute
ro eorum corpora sunt formata ad hoc, ut eam suscipere possint. Cum itaq; aia non a parentibus, et ipsa seminum natura nascatur, unde ipsa aia, adeoq; mens potissima anime pars suam cor
ruptionem et depravationem contrahit? F I L.
B. Deus Adamum non ornauerat spiritus sui donis, tanq; priuatum quemlibet hoicm, sed in eius per
sonam contulerat, quod uolebat cōmune toti hu
mano generi. Igitur nos omnes per illius lapsum
a prima integritate excidimus, quia statim post
eius defectionem, Deus eam perfectionem, quā
toti humanae naturae dederat, abstulit. Neq; tamē
creat Deus animā cum peccato, sed illud statim
contrahit cum corpori adiungitur, quod mala
ditioni est obnoxium, habeatq; organa incepta,
et parum idonea ad opera spiritualia, idcirco
cum deberet corpus regere ab illo grauatur et
deprimitur, et ad cupiditates corpori congrue
tes attrahitur. P A T. Tota igitur hominis natu
ra est uitiosa et corrupta, adeo etiā, ut Aposto
lus neget nos idoneos, q; cogitemus ex nobis quip
pian boni, tanq; ex nobis. Scimus præterea quod.

2. Cor. 3.

Deus

Deus uerē irascatur peccatoribus: Iram autē deū
 sequitur eterna damnatio: Totum ne itaq; huma-
 num genus exitio perpetuo subiectum erit? FIL.
 Absit hoc. Docuisti enim me pater mi, duplēcē
 esse statum hominū post lapsū Adami. Alterū
 eorum, qui non iterum nascuntur, nec exiunt ue-
 terem hominem, iij nō uidebunt regnum Dei, sed
 corruptēntur iuxta concupiscentias erroris,
 manebunt sub mortis seruitute, & priuabuntur
 cœlesti uita. Alterum corū qui iterum nati sunt
 ex aqua & Spiritu, & induerunt nouum homi-
 nem, qui iuxta Deum conditus est per iustitiam
 & sanctitatem ueritatis. His propter Christi me-
 ritum non imputantur peccata, & filij Dei effi-
 ciuntur, fratres & cohæredes Christi, ac regnū
 cœlorū possessores in omne aeuū. Illi autē qui secū
 do nascuntur, non opus habent, ut alterū corpus
 induant, sed ut mente & aīo renouentur p̄ spiritū
 tuis gratiā. Hoc enim est nasci ex aqua et spiritu.
 Veterē hoīem illi gerūt, qui ad exēplum Adami
 securē precepta dei trāsgrediūt. Nouū hoīem
 induunt, q; ad similitudinē Christi reformantur.
 Hic restituit in hoīibus imaginē et similitudinem
 dei ad quā initio erāt cōditi. Hec porro, ut dictū
 est, uera sanctitas, iegritas et iustitia est. Qui igi-
 tur iuste et sancte uiuūt, et renouati sūt p̄ spiritū

Ioan. 3.

Ephe. 4.

Renafīgō.

atq;

DE HOMINE

atq; nouum hominem induerunt, referunt Dei
imaginem. In hoc enim conditus est homo à Deo,
ut sancte & integrè coram eo ambulet. P A T.
Cum tota hominis natura usq; eo, ut dictum est,
sit depravata, ut coram Deo nihil quod rectum
sit excogitare aut meditari queamus, quomodo
igitur poterimus sancte, iuste & integrè uiueret
F I L. Ex nobis ipsis ad bene agendum minimè su
mus idonei. Solus Deus bonum opus inchoat in
nobis, & perficit. Sic enim loquitur apud Eze
Ezech. 96. chielem: Dabo uobis cornoum, Spiritum nouū
ponam in medio uestri, & faciā ut in praeceptis
Ezech. 11. meis ambuletis. Apud eundem: Dabo eis cor
unum, et spiritum nouum dabo in pectora eorū.
Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo
eis cor carneum. Sic Hieremias: Dabo eis cor anū
& uiam unam, ut timeant me uniuersis diebus.
Paulo post: Timorem nominis mei dabo in cor
eorum, ut non recedant à me. Solomon orat: Incli
net cor nostrum ad se Dominus, ut seruemus mā
data sua. Christus inquit: Sine me nihil potestis
facere. Apostolus: Deus est qui agit in uobis, &
ut uelitis, & ut perficiatis.

P A T. Peccatum originis num remanet in re
natis? F I L. Quandiu corporis huius carcere
circundamur, reliquias carnis nostraæ semper cir
cumfco

B. Reg. 8.

Ioan. 15.
Philip. 2.

DIALOGVS SECUNDVS.

9

cumferimus, non ut dominantur, sed ut nos nostra infirmitatis conscientia demissi, ac humiles reddamur. Deinde ad petendam a Domino uirtutem resistendi peccatis sollicitemur: simulque perpetuae culpe nos reos esse in memoriam nobis redigatur, ne animos efferre audeamus. Postremo nobis instar freni sint, quo in Dei timore retinemur. **Homo autem** omnis diuisus est in duos homines, interiorem & exteriorem: illum Legem mentis, hunc Legem membrorum nominat **Apostolus** Rom. 7:1. *Inferioris*
 membrorum, quibus perpetuum inter se est dissidium. *Homo iustificata*
 Interior homo iustitiam querit, Lege Dei delectatur, ad Deum contendit, mundum contemnit. *Exterioris*
 Exterior iustitiam ac Legem Dei auersatur, Deum fugit, uoluptates & illecebras mundi sectantur. *Quæfita*.
 Pius igitur homo in hac natura sua difficultate præcipua cordis affectione, omnique conatus legi membrorum semper resistere debet: et quo posset id commode efficere, Dei gratiam & auxiliū implorabit, sine quo nihil boni efficere possumus. Talis homo peccatum quod per imbecillitatem committit, odit et execratur, sibi ipsi dissiplicet, dulcedine legis Dei magis semper oblectatur, quam præsentium uoluptatum blanditiis: nec unquam sciens peccat, nisi repugnante, non modo conscientie testimonio, sed etiam cordis affectu. **Homo**

autem

DE HOMINE.

autem impius, in quo lex membrorum plane dominatur, et si pungitur sua conscientia, ne in uiciis suis obtorpescat, illis tamen toto cordis de siderio delectatur, sibi in illis placet, illis libenter obsequitur, nec quicquam in illis horret, nisi poenam quam imminere cernit. Cum autem lex membrorum in omnibus hominibus haereat quam diu sumus in hac uita, imago illa Dei, ad quam conditi sumus uerbo Dei, recuperari quidem incipit in pijs, sed non perficitur in hac uita. Deus autem in eis, qui uerbo suo crediderunt, in novissimo die perfecte imaginem illam restituet. H liberati a peccato, morte & omnibus calamitatibus, uiuent in perpetua luce, uera notitia Dei, & frucentur eternis gaudijs, & perpetua laetitia. Quam nobis donet Deus Pater propter filium suum Iesum Christum, qui cum Patre & Spiritu sancto uiuit & regnat super omnia laudans, Amen.

DE LEGE,

Dialogus Tertius, in quo & Deuteronomius explicatur.

PA T. Hactenus satis cōmodē de Deo & Homine mihi respondisti. Nunc deinceps quo ro, quidnā Deus requirat ab homine, & quomodo uolum

do uoluntati ipsius obtemperare debeat? Fil. Exigit ille perfectam legis sue obedientiam, ac perfringentibus eam irascitur, punitque istos aeternam morte. P A T. Verum cum totus homo, ut dictum est, adeo corruptus ac deformatus sit, ut legi Dei satisfactione nequeat, cur Deus homini ea praecepit, que non sunt in potestate illius, ut perficiantur? F I L. Non aequum est Dei gloria ex nostris metiri ueribus: qualescunq; enim nos sumus, permanet ille sui similis semper, amicus iustitiae, iniquitati infestus. Ille nil nisi rectum exigit, nobis ex naturae obligatione obediendi necessitas incumbit: quod autem non possumus Legi obedire, id nostrum uitij est, nobisque acceptum referendum. Certum autem est, quod D E V S in Lege prescribat nobis, quo modo uitam nostram formare debeamus ad integritatis sue exemplar, ut salutem coram se comparemus. Ita enim Deus suum ingenium illic depinxit, ut si quis factis, quicquid illis praecepitur representet, imaginem DEI quodammodo in hac uita sit recuperatus: atque perfectam coram Deo iustitiam consecuturus: qua scilicet homo coram coelesti tribunali iustus censeatur ac reputetur, consequaturque uitam aeternam. Quare Moses lege promulgata contestatur coelum et terram, se posuisse

EXPOSITIO DECALOGI.

posuisse Israheli uitam & mortem, bonum & malum. PAT. A iunt tamen legem nihil aliud quā damnare posse, ideoq; mortis uocatur doctrina, & delicta augere dicitur. FIL. Hoc non sit doctrina uitio, sed quod ea sit deprauatio, & factis nostræ naturæ, ut nemo quantumvis perfectus prestare possit, id quod Lex iubet. Quanquam ergo ex lege nemo iustificetur, continet tamen Lex ipsa summam iustitiam: quia non falso salutem promittit suis cultoribus, si quis plenè obseruet, quicquid mandat. Ex lege itaque nostra peccata, & propter hæc iustum nostram damnationem agnoscamus, atque omissa proprie iustitiae stolida opinione nudi ac uacui ad C H R I stum, qui solus Legem impleuit, non sui, sed nostri causa, confugiamus: in hunc nos totos reclinemus, in hunc nos penitus abdamus, ut obedientiæ ac iustitiae ipsius fiamus particeps. Deinde pro modo collatæ nobis gratiæ, ad eam quam Deus præscribit uiuendi normam, totis uiribus nostram dirigere enitamur, etiam si nunquam in hac uita Legis perfectione adsequi possumus. Præterea quotidie a Deo auxilium imploremus, ut ipse uelit nobis suppeditare uires, quo indies nouos progressus in perficienda Lege facere ueremus. Tum sanè Deus id quod

id quod nobis deest, ignoscet.

P A T. Cur Deus Legem suam in duas tabulas partitus est? F I L. Quia duabus partibus uniuersa comprehenditur iustitia, ratioq; piè et iuste uiuendi. Prior pars pietatis officia, quæ Deo: altera, quæ hominibus debemus, docet. Qua etiam ratione Christus legem totam summatim in duo capita collegit. Primum, ut Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex totis viribus diligamus. Id est, ut nulla prorsus cogitationes, nulla desideria, nulla studia insint in nobis, quæ huic amori aduersentur. Alterum, ut proximum, id est, quemlibet hominem etiam alienissimum quemq; amemus sicut nosmetipsos. Ita Paulus 1. Tim. 14 perfectionem Legis dicit esse charitatē. Ac prium quidem est, ut Dei dilectione anima nostra omni ex parte repleatur. Ex ea protinus ulterius fluit proximi dilectio.

Matt. 22.

Marc. 12.

Luc. 10.

Deut. 6.

Leuit. 19.

P A T. Quot sunt numero præcepta, tū quot primæ tabule, quot secundæ? F I L. Decem esse præcepta nemini dubium, unde et Decalogus nomen habet, sed de secundâ ratione dubitatur. Major pars hoc tempore tria præcepta dat primæ tabule, reliqua septem in secundum reiicit. Præceptum de imaginibus non faciendis primo annectit. Decimum de non concupiscendis rebus pro

Cap. 24

EXPOSITIO DE CALOGI

ximi, in duo diuidit. Alij Originem in Exodum, Athanasium in synopsi scripturarū, Chrysostomum in expositione secunda super Matthaeum, Homel. 49. Gregorium Nazianenum, Hieronymū in caput 6. Epistolæ ad Ephes. Ambrosium in eundem locum, sequentes, quatuor præcepta in prima tabula numerant. Augustinus nunc tria, nunc quatuor facit prime tabulæ præcepta. Nos autem priorem distinctionem, quia hoc tempore usu magis recepta est, sequemur.

P A T. Enumera præcepta ordine. F I L. Hec Deus ad hunc modum locutus est. Primum hoc loco proœmij ponit.

In Exod.
lib. 3.
In lib.
quæst. Ve-
teris & No-
ui testamē-
ti, cap. 7.

Exod. 20.

Ego sum Dominus tuus, Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.

Deinde sequitur primum præceptum:

Non habebis Deos alienos coram facie mea. Non facies tibi sculptile; neq; similitudinem ullam eorū, quæ extant aut supra in cœlo, aut infra in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea, neq; coles.

Deinde

Deinde subnectit sanctionem.

Calv. 258

*Ego sum Dominus Deus uester,
fortis, impatiens socij, qui parentum
culpam in liberos persequor, in ter-
tiam & quartam generationem, in
eis, qui oderunt nomen meum: cle-
mentiaque utor in milia, erga mei
amantes, meaq; præcepta conser-
uantes.*

Secundum præceptum.

*Nomen Domini Dei tui inaniter
ne adhibeto.*

Sanctio que huic mandato subiicitur hæc est:

*Non enim finet Deus impunitū
eum, qui eius nomen inaniter adhi-
buerit.*

Tertium mandatum.

*Memento diem Sabbathi, ut eum
sanctè colas. Sex diebus ages, tuaq;
opera omnia facies. Septimus uerū*

C 4 Sabbath

EXPOSITIO DE CALOGI

Gen. 2. *Sabbathū est Domini Dei tui. Non facies in illo ullum opus, nec tu, nec tuus filius, aut filia, nec seruus tuus, nec ancilla, neq; bos neq; asinus, nec apud te degens peregrinus. Nam sex diebus perfecit Deus cælum, terram, mare, & quicquid in eis continetur, feriatus est septimo die. Itaq; benedixit diei Sabbathi, & eum sacrum sibi segregauit.*

Quartum preceptum.

Honora patrem tuum & matrē tuam, ut prorogentur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

Quintum mandatum.

Non hominem occides.

Sextum.

Non adulterium committes.

Septimum.

Ne

Nefurtum facias.

Octauum.

*Falsum testimonium contra altero-
rum ne dicas.*

Nonum.

*Non concupisces domum proxi-
mi tui.*

Decimum.

*Non concupisces uxorem proxi-
mi tui: non seruum, non ancillam, no
bouem, non asinum, nec quicquam
aliud, quod ipsius est.*

P A T. Quare in ipsa prefatione Deus bis Procerium
collocatur: F I L. Apud Hebreos primo loco non in Decem
men illud Dei proprium, Ichouah, ponitur in singulis preceptis
gulari numero, quod autem $\sigma\tau\alpha\tau\omega\tau\alpha\pi$ Dei indicat, p
quam et in qua sunt, subsistunt, et conservan-
tur omnia: hinc ad parentum uniuscero Deo inui-
tamur, cum extra illum esse non possumus. Secun-
do loco ponitur in plurali numero uox Elohim,
que mysterium triadis in una diuinitate indicat.
Significat autem Deus tuus, uel fortis tuus. Habet
potestis significationem. Deus enim sua uis quo quis

C 5 conscr

EXPOSITIO DE CAL OGI

conseruare, ex omnibus malis eripere, ac cōtri-
quævis aduersa defendere tueriq; potest. P A T.
Cur dicit se esse Deum nostrum? F I L. Cum pro-
nunciat se esse Deum nostrum, recipit nos uicis-
sim in populum suum, cui uelit cum in hac uita
benefacere, tum futurae uite beatitudinē largi-
ri. Hac ratione rursus ad obsequendum Deo no-
stro incitamur. P A T. Quare Deus beneficiū po-
pulo suo p̄st̄itum hoc loco cōmemorat? F I L.
Hoc ideo facit, ut populu ad benignitati sue re-
spondendum cōmoncfaciat. Aegyptiacā dūt Isra-
elis seruitus, ē qua liberauit eum Deus, typus est
spiritualis seruitutis, in qua oēs sub potestate Di-
aboli uincti detinebamur, donec cœlestis Pater,
per unicum sacrificium filij sui nos afferuit.

Primum
præceptū.

P A T. Quid primo præcepto Deus à nobis exi-
git? F I L. Hoc requirit Deus à nobis ne id quod si-
bi soli proprium est ad ullam creaturam, siue in
cælo, siue in terra existat, transferamus. Ille igi-
tur solus adorandus, honorādus ac colendus. Illi
soli fidendum. Ille solus inuocādus quoties urget
ulla necessitas. Illi soli laus bonorum omnium tri-
buenda. Solus ille super omnia timendus ac dili-
gendus. Adorare autem est se se toto corde diui-
na maiestati subiçere, eā reuereri ac suspicere.
Honorare siue colere est in omnibus se se illi præ-
bere

b̄ere morigerum & obedientem. Hoc posterius
 ex priori nascitur. P A T. Quomodo Deum simul
 timere et diligere possumus, cū Apoſ. olus dicat:
 Perfecta dilectio foras pellit timorem? F I L. Hoc 1. Ioan. 4. 4
 de seruili timore intelligendum est, quo cor hor
 ribili timore fugit Deum. Hic de eo timore los
 quimur, quo filius patrem timet, honeste ſe ge
 renſ, illi obtemperans, non quia metuat uerbera,
 ſed quia pater eſt, cuius reverentia illum à ma
 lefactis auocet. Timendus igitur eſt Deus non
 ut iudex ſeuerus, non ut delictorum uindex, ſed
 ut Pater benignus, augustus: cuius benignitas im
 mensa, augusta maiestas & sancta, preſentiaq;
 in omnibus locis, nos ut honestis actionibus ſtu
 deamus, impellere debeat. P A T. Qualem amo
 rem à nobis requirit Deus? F I L. Id docet Mo
 ſes: Dilige, inquit, Dominum Deum tuum ex to
 to corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota
 mente tua, & ex totis uiribus tuis. P A T. Cur
 toties repetitur illa perfectionis nota, totus?
 F I L. Quia Deus reiicit omnem simulatum amo
 rem, & imperfectū, quo ex parte conanur Deo
 ſeruire, & ex parte mundo. Sed requirit ueram
 & perfectam dilectionē. Hic animat, ut aiunt, ho
 mo ubi diligit, hoc eſt, hic uiuit magis quā in
 ſeipſo. Hic afficitur omni gaudio & conſola
 tionē,

Deut. 6. 5

EXPOSITIO DECALOGI

tionē, in uno illo se oblectans, quem diligit, siue
dormiens, siue uigilans: De uno illo cogitat, mea
ditatur, loquitur, cantat: Quicquid intelligit il
li gratū esse, hoc facit, & ex animo facit. Quic
quid habet uirium & facultatum uni illi expen
dit & consecrat, quem uerē & perfectē diligit.
Haec sunt notae sincerae & absolutae dilectionis,
que in hoc praecepto exprimuntur. P A T. Cur
usque adeo diuina illa & omnipotens maiestas ē
nobis diligē uult, cum nihil illi queamus utilita
tis diligendo conferre? F I L. In eo solam nostrā
commoditatem respicit Deus, adeo querit &
sicut nostram salutem. Nam immensa dilectionis
emolumenta ad nos redeunt, ad Deum nulla. Igi
tur non alia ratio excogitari potest, ob quam ē
nobis requirat, ut se diligamus, quam hec una,
quod nos prior diligit inmeritos. Vera enim di
lectio hoc habet in se, ut beneficiat ijs quos dili
git, praecipue tamen quos sentit mutuo amore
affectiones. Sic Deus pollicetur in sanctione huius
mandati maxima beneficia illis qui se diligunt.
P A T. Cur additum est, coram facie mea? F I L.
Hac particula Deus admonet, nos non posse ē se
suoq; uerbo deficere, quin se testem habeamus,
& spectatorem nostri sacrilegij. Ipsius enim oculi
abditissimos cordium secessus intuentur. Des
runt

runt autem deum, & hoc primum eius preceptum transgredientur, qui idola colunt, Santos, qui ex hac uita migrarunt, inuocant, Magos consulunt, superstitionis obseruationibus fidem adhibent. Item qui incident in hæreses, impios cultus, impatientiam in rebus aduersis, desperationem, admirationem & fiduciam propriæ potentie, sapientie, uirtutum, sine diuini auxilio agnitione. Præterea qui propriæ iustitiae contram deo confidunt, qui magnam pietatem & iustitiam simulant, qui à uera doctrina Euangelijs metu, uel proprij commodi gratia deficiunt. In summa alieni dij sunt, quicquid magis amatur quam deus, quicquid supra deum colitur, supra deum timetur, cuicunq; impensius seruitur, quam deo. Sic pecunia deus alienus est, quando ut deus Ephe. 5: us amatur: unde Apostolus auarum simulachorum cultorem uocat. Sic uenter quorundam deus est &c.

P A T. Cur deus prohibet ne sui, aut aliarum creaturarum imagines, uel effigiam, uel reliquias gratia adoremus aut colamus? F I L. Deus cum nulla ratione comprehendendi posset, sub sensu nostros cadere, aut nobis ulla specie representari nequit. Præterea non uult superstitione coli: atque illi certe cripitum, quicquid honoris,

EXPOSITIO DECALOGI

noris, qualicunq; colore exhibetur imaginibus.

Sanctio
primi man-
dati.

257.

P A T. Sanctionem illam, quā huic primo precepto subiunxit, expone. F I L. Principio dicit se esse Dominum Deum nostrum, hoc est, se solum esse, cui adhærere debeamus. Deinde fortē se uocat, quo indicat se ad gloriam suam vindicandā satis habere uiriū. Tertiō dicit se esse emulatorem seu Zelotypum, significans se confortē seu riualem tolerare non posse. Quemadmodum enim castus maritus ualde cōmouetur, si uxoris aīm ad riualē inclinare uidet: ita Deus, qui pro infinita sua bonitate, nos sibi in ueritate desponsit, ardētissimam Zelotypiam suam esse testatur, quoties spreta sancti sui coniugij castitate, illicitis libidinibus coinquinamur, dum numinis sui cultum, quem maxime inuiolatū esse decuerat, alio transferimus, uel inficimus aliqua superstitione. Actid inquit Hieremias facilitate scortatiōis sue, ut pollueret terram, & cōmitteret adulterium cum lapide & ligno. Quarto vindicē se futurū minatur suae maiestatis ac glorie, si qui eam ad creaturas, aut imagines transferant, tales enim uocat osores noīs sui: neq; hoc breui aut simplici uindicta, sed quae in filios, nepotes, et pronepotes se protendat: si nimirū paternae impietatis imitatores fuerint: tum certē non solum ipsorum, sed

Hier. 3.

Opus

et patrum iniquitatē in talibus puniet. Si autē filij
 resipiscant & pie uiuant, ipsis nō imputabitur Ezechi 18:4
 patrum delicta. Quinto perpetuam in longā po-
 steritatem ijs misericordiā & benignitatem suā
 pollicetur, qui se diligunt, ac legē suam conser-
 uant. coniungit dilectionē & conseruationē mā-
 datorum suorum. Est hēc natura ueræ dilectionis,
 ut non sit otiosa, sed efficax, ut nos uoluntati eius
 quē diligimus, accōmodemus. Sic Christus dicit:
 Si quis diligit me, sermones meos seruabit. Hec à Ioan. 14:2
 se inuicem non diuelluntur. Qui diligit Deū, præ-
 cepta illius contemnere non potest: qui non dili-
 git, nunq̄ illa ex aio perficiet. Quia autē Deus ma-
 gis ad ignoscendum & beneficentia propensus
 est, q̄ ad seueritatē & ulciscendum, in misericor-
 dia sue promissione, mille generationes, in paenæ
 uero irrogatione tres tantū aut quatuor noiat.

P A T. Nunc deinceps secundum mihi declara
 præceptum. F I L. Postq̄ primo præcepto exegit Secundum
 præceptū.
 Deus, ut ipsis soli & uni pure et syncerē adhære-
 amus, nunc secundo requirit debitā reueren-
 tiā, existimatioē, sanctitatē, ac religionē nois sui.
 Nomen autē Dei est Ioua, Elohim, Iesus, Christus,
 et q̄cqd in solū Deū cadit, ut quod sit iustus ius-
 dex, quod sit uerax, bonus, misericors, fidelis, suo
 rū defensor, protector corū, q̄ ipsū requirūt &c.

Pre-

EXPOSITIO DECALOGI

preterea mysteria & opera in quibus maximam
suam bonitatem, potentiam, maiestatem exercit.
Exigit uero hoc preceptum, ut nominis Dei
iustas apud nos sit sacrosantia, eamque religiosa
ueneratioe prosequamur, nomine eius libere cori
mundo praedicando, in rebus aduersis inuocando,
ore palam confitendo, gratias in rebus prosperis agendo. Prædicamus Dei nomen, si mens de
ipso ea concipiatur, lingua ea proloquatur, que
ad ipsius honorem pertineant, & sacre nomi
nis eius sublimitati respondeant, atque ad extob
lendam eius magnitudinem apta sint. Ad inuoca
tionem etiam iuramentum refertur. Quia in
uans inuocat Deum, ut sit testis uoluntatis ipsius,
quod non uelit fallere, & petit ut Deus sit
ultor si se fellerit. Licitum igitur est ad uerita
tem afferendam per Dei nomen iurare, ubi uel ne
ligioni, uel fraternæ charitati est seruendum.
P A T. Christus quodvis iuriurandum damna,
cum prohibet ne omnino iuremus. F I L. Phari
sæ docebant periuria illa, per cœlum, per tem
oram, per Hierosolyma, per templum &c. nemini
obligare, neque ijs migrari Legem Dei, etiam si fa
so fiant, eo quod non fiant per nomen Dei, uel per
ea, que ad Dei nomen pertineant, ut sunt aurum
templi, & donaria Deo oblata. Huic uitio ut o-

Mat. 5.

curia

currat Christus, pronunciat omnino non esse iurandum, uel hoc uel illo modo, neq; per coelum neq; per terram &c. Non prohibet iuramentum: quod ut in iudicio & ueritate fiat, à Deo præcipitur, & ad tollenda dissidia, pacisq; confirmationem facit, & à sanctis patribus pie usurpatum est, atq; ad cultum Dei facit, ita ut ad solos Dei timentes pertineat. Vnde & laudantur omnes, qui in Deo iurant. Prædictum quoq; est à Vatibus iuraturos fideles in nouo testamēto per nomē Domini. Hoc iuramentum Christus his uerbis nō sustulit, sed temeritatē illā peierandi &c. Quod aut̄ dicit: Sermo uester sit est, est, non, nō: Loquitur Christus de priuatis cōtractibus, & familiaribus colloquijs, in quibus minimē iurandū.

Exod. 22.
Deut. 6.10.
Heb. 6.
Gen. 21.26.
1. Reg. 20.
24.
Deut. 6.10.
Esa. 19.
Hier. 4.
Esa. 45. 65.

P A T. Quid uerat hoc secundū præceptum
F I L. Prohibet hoc mandatum ne sancto Dei uerbo, & adorandis mysterijs temerē peruerseq;, uel ad ambitionem, uel ad auaritiam abutamur. Deinde ne operibus Dei obstrepeamus. Tertio ne nomen Dei in nefarios usus conferamus, ut ad uanam futilemq; necromantiam, diras deuotiones, illicitos exorcismos, aliasq; impias incantationes, quasi talem habeamus Deum, qui contra suum ipsius uerbum huiusmodi impietatem fecerat ac promoueat. Quarto ne nomen Dei in rebus lus

Cah. 253

EXPOSITIO DE CAL OGI

bus ludicris, uanis, impijs, ac nefarijs proferamus. Hæc leuitas & uanitas nunc paſſim inuauit, quo nomen DEI criminose usurpatur ad omnia. sic ſæpiſime audies: In nomine Domini, Das wald Godt. Hinc natum hoc Prouerbiū: In Gottes namen erbiſſt ſich alles vnglück an. Sic qui deliciarum & uoluptatis gratia nauigant, canere ſolent: In Gottes namen ſo waren wir / vnd bricht das ſchiff ſo baden wir. Quinto ne uentris & turpis luci gratia, oremus ac psallamus, dicētes, Domine, domine &c. Sexto ne per nomen eius peicemus. Nō enim leui cōtumelia afficitur Deus, dum falsi suffragator & approbator cōſtituitur. Deſinet certe eſſe Deus, ubi ſua ueritate fuerit ſpoliatus: quare et profanatio appellatur in lege. Septimo, ne ſuperuacaneis iuramētis, etiam ſueraſint, adhibeatur. Que madmodū nunc paſſim tam ſenes, quam pueri in ludicris ſermonibus, ac rerū colloquijs leuiorū temere iurant, per Deū. Bi Godt de Herrn. c. Octauo, ne impijs iumentis, qbus promittūtur res in honeste et à Dei prohibite, utamur. Atq; adeo ſi quid eiusmodi ligioſe affirmatū fuerit, cuiusmodi erat, q. Hēdes iure iurādo promiferat, non eſt ſeruādū. Non, ne per aliud quid iuremus, q. per Dei nomen.

Leuit. 19.

Math. 14.
Mar. 6.

Hx

Hoc enim Deus apud Vatem argumentū manifestae defectionis à se interpretatur. Filij tui derelici querunt me, & iurant in ihs, qui non sunt Dij. Postremo, ne impura & scelerata uita efficiamus, ut nomen Dei nostri Gentes calumnientur.

PAT. Cur huic mandato sanctionem quoq; Deus subiecit? FIL. Ea innuit quanti nominis sui gloriam faciat, cum minatur se ulturum eos, qui eam profanauerint. Deinde admonet & per terrefacit nos, ut ipsas pœnas delinquētibus patratas evitemus: ac potius propitium & benevolum Deum feliciter, quam irascentem ac punientem infeliciter experiamur.

Sanctio secundi præcepti.

PAT. Transeamus ad tertium præceptū. In quo cur initio dicit, memeto? FIL. Hoc genus præcipiē di admodū graue est ac serium. Significat igitur præsens præceptū summa cursa et diligentia obseruādū nec ullo modo negligendū. PAT. Quibus ex causis Deus instituit Sabbatū? FIL. Prima causa est, ut nos proprijs affectionibus & operibus emortui, opera, beneficia et uoluntatē Dei medi temur, adeoq; eā uitā, quæ nō erit in labore, et mē serijs, sed in requie, et summa letitia. Quies enim huius diei, et eternā requiē designat, et eā qua à proprijs operibus in hac uita cessamus, ut Deus in nobis sua opera peragat, suoq; Spū nos gubernet.

Tertium præceptū

Calv. 25

EXPOSITIO DECALOGI

Secunda causa est, ut homines statu die ad Legem Dei audiendam, ad publicas preces, ad edam fidei sue confessionem, reliquaq; pietatis exercitia, conueniant. Hinc cum dixisset Deus

Leuit. 26.

Luc. 4.

Custodite sabbata mea, adiunxit mox. Et pante ad sanctuarium meum. Legimus etiam ipsum Christum secundum consuetudinem suam intrasse in Synagogam die Sabbati. Quod si tanta diligentia Iudei lectionem Mosis in Sabbatis suis adicerunt, & Christus sua presentia bonam consuetudinem hanc approbavit, quid excusatione habebunt hodie, qui uel nimio fastu, uel contemptu Ecclesiam Dominicis diebus negligunt, i. quia non legis obseruationes, sed doctrina uite conditum? Sancte enim agere diem Sabbati, est illud otium habere religiosum, sanctum, & exercitium sacris deputatum. Tertia causa, ut serui, & qui cuncti sub aliena potestate degunt, aliquam habent a labore remissionem, qua & homines, & menta alterna quadam requie uires reparantur ne a siduo labore confecti, consumerentur.

P A T. Cum Deus hic mandat, ut sex diebus operemur, an hoc intelligendum, ratione permissionis, quod liberum faciat populo suo illis diebus agere sua opera: an uim habet praeceptum, ut perinde sit praeceptum operari sex diebus.

atq; sepi

atq; septimo die quiescere? F. I. L. Videtur omni-
no uim habere præcepti. Deus enim sic omnibus
præcepit in persona Adami: In sudore uultus
tui uesceris pane tuo. Item: Maledicta terra in
opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis di-
ebus uite tue. Non enim homo ad ignauiam con-
ditus est, sed ad aliquid agendum, unusquisq; il-
lud, quod suumuneris est, & suæ competit fun-
ctioni, officioq; sibi à Deo iniuncto. Interim tamē
si tutor uel cerdo sex illos totos dies in laudan-
do Deo & orando, legendo & audiendo sacra,
uisitandis, consolandis & adiuuandis pauperi-
bus, afflictis, ijsqui sunt in uinculis, impenderit,
non contra præceptum hoc fecisse dici debet.

Genes. 31

P A T. Cur Deus hic dicitur quieuisse septi-
mo die, quum à tempore creationis mundum sua
uirtute sustineat, prouidentia gubernet, creatu-
ras omnes foueat, atq; etiamnam propaget?
Quod & Christus confirmat, cum ait, Patrem
& ipsum ab initio huc usq; fuisse operatos, quia
si paululum retrahat manum suam Deus, interi-
bunt protinus omnia, & in nihilum diffluent.

Ioan. 5.

F I L. Quod quieuit Deus ab omni opere suo, nō
intelligendum est quod discesserit ab operibus
suis, que non nisi in ipso uigent ac subsistunt,
sed quod compleuerit omnia illa, que apud se

Psal. 104.

D 3 propo-

EXPOSITIO DECALOGI proposuerat creare.

P A T. Quid hoc est, quod dicitur Deum benedixisse huic diei? F I L. Hoc nihil aliud est, quam quod eum diem singulari amore complectus sit, ut in eo celebraretur operum eius praestantia & dignitas. Et hoc sanctificandi uerbo exprimit. Nam diem sanctificare est eum sacrum & eximum reddere, ut singulari iure excellat inter alios. Est igitur benedictio haec, solennis quædam consecratio, qua sibi Deus studia & occupationes hominum asserit die septimo. P A T. Erit ne legitimam haec totius uitæ meditatio, in qua se non in sabbatho tantum, sed quotidie exerceant pijs, ut immensam Dei bonitatem, iustitiam, uirtutem, sapientiam considerent? F I L. Verum quidem hoc est. Sed si forte, ut quæ est imbecillitas humanæ naturæ, minus sedulo quam par sit ad eam meditationem intenti sunt homines, ad resarcendum quod aſidue meditatione deerat, septimus quisque dies peculiariter dolectus est.

Colos. 2.

Gene. 2.

P A T. Paulus inter legis umbras Sabbathum enumerat, itaq; aduentu Christi cum alijs veteribus ceremonijs abrogatum fuit. F I L. Deus summus post rerum creationem Sabbathum instituit, ut sit nō unius tantum, uel ætatis, uel populi, sed totius

totius humani generis cōmune exercitiū. Postea in Lege etiam praeceptū de Sabbatho datum est, quod Iudeis, & quidem ad tempus, peculiare foret, quatenus fuit legalis ceremonia, spiritualem quietem, id est, carnis mortificationem, ne amplius sibi uiuant filii Dei, aut propriæ uoluntati indulgeant, adumbrans, cuius in Christo apparuit ueritas. Quatenus autem mandatum fuit Sabbathum, ut homines se in Dei cultu exerceant, merito ad mundi finem usque durare oportet. Ut igitur Christianis quoque esset tempus certum exercenda fidei & disciplina Ecclesiastice, electus est dies resurrectionis Christi proximus post Sabbathum, dictusque dies dominicus. Huius obseruantia in eo sita est, ut sacros coetus ad audiendum Dei uerbum, ad mystaria diuina celebranda, ad solennes preces, frequentemus.

P A T. Qui sunt illi, qui hoc Dei mandatum uiolant? F I L. Principio iij, qui omnem Sabbathi religionem in otium ab externis operibus colligant, nulla interea uel fidei uel charitatis habitatione, quasi Deus inani otio delectetur, cum ipse nunquam sit otiosus. Deinde, qui cœtum Ecclesiasticum non inuisunt, neque suos illum iugredi sinunt, ceteraq; pietatis exercitia quorū

EXPOSITIO DECALOGI

gratia dies festi instituti sunt, planè negligunt.
Tertio, qui à pijs studijs feriati, turpia & inhos-
nesta agunt, ut qui die festo uanitati student, qui
delicijs suis & concupiscentijs uacant, conui-
uando, uino se obruendo, scortando. Nunq̄ plus
uanitatis, turpitudinis, & luxus cernitur, quàm
eo die, qui debebat Domino sanctus haberri. Huc
referendum illud Augustini: Quanto melius est
arare, quàm saltare. Hæc de primæ tabule pre-
ceptis dicta sufficient.

In enarrati-
one tituli
Psal. 91.

Secunda
tabula.

Quartum
præceptū.

P A T. Quare secundam tabulam proponit
Deus, cum ea quæ ad se, suumq; cultum attinent,
in prima absoluere? F I L. Hoc ideo facit, quod
non satis sit Deo si ipsum colas, timeas & ob-
serues, nisi etiam rectè animatus sis erga proxim-
os uiuentes, quibus cum conuersaris. Hinc in
hac tabula mandata de iustitia erga proximos
seruanda, proponit. Inter quos primo gradu sunt
parentes, quare primum huius tabule præcep-
tum est, parentes honorandos esse. P A T. Quid
per uocē Honoris hic intelligis? F I L. Honos non
significat tantum externam aliquam ceremoni-
am, ut parentibus caput aperire, genu flectere
&c. sed illis cum omni modestia & summissione
morem gerere & obsequi. Deinde eos suspicere
& studiose uenerari, nec quicq; admittere, quo
offensa

offendantur. Tertio eos in necessitate constitutos iuuare, omnēq; illis operā impēdere. Apostolus huic praecepto stimulū addit, cum dicit, hoc iustum esse, quasi dicat: Ipsa naturae aequitas hoc poscit, ut eos qui nos in hāc uitam protulerunt, nos non sine summa dilectione, cura, et molestia, educarunt, reuerentia, gratitudine, & quibus possumus officijs post Deum prosequamur. Theophrastus scriptor ethnicus sic scripsit: Oportet ante omnia Diis non tam multa quām frequenter, & pie sacrificare. Deinde parentū aere senectutem, eorumq; consilijs uitam accommodare. Qui autem hāc neglexerit contra naturae & iustitiae leges aget. Profectò immanissima ac foedissima monstra sunt, qui parentes contumelia ac contumacia laceſſunt. Quare cunctos parentibus maledicentes trucidari iubet Dominus, ut beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt, quorum opera in eam peruererint.

Exod. 21.8

P A T. Cur huic mandato, magis quām ceteris, subiectitur promissio? F I L. Ea nos Deus voluit admonere, quām sibi grata sit huiusmodi obedientia, & summissio. Promittit autem filijs, qui parentibus debitum honorem exhibucrunt, longam, id est, felicem, beatam, tranquillam, & suauem uitam super terram, Iudeis in terra pro-

D 5 missio-

Lat. 262

EXPOSITIO DE CAL OGI
missionis, nobis in ea parte mundi, in qua Dei be-
neficio degimus. Agnouerunt hoc commodū, &
Gentiliū literæ. Extat enim huiusmodi senarius:

ἰκανῶς Βιώσις γνησορυθντὸς γονῶν,
Id est, Viuax eris, senes parentes confouens.

P A T. At multi fuerunt, qui parentes honore
affecerunt, & tamē ante iustum etatem mortui
sunt: multi contra, qui impij in parentes in extre-
mam peruererūt senectutem, quaratione igitur
hæc promissio uera erit? F I L. Illa sunt occulta
Dei iudicia. Nobis certè de uerbo Domini nō est
dubitandum. Quod si quædā secus euenire uide-
mus, q̄ ipsa Dei uerba polliceri uideantur, meni-
nerimus nil temere ab æterno numine administra-
ri: deniq; diligentibus Deum omnia cooperari in
bonum. Quoties certè Deus externa bona nobis
pollicetur, ea cōditione facit, quatenus in bonū,
& salutē animæ nostræ expedit. Sic fieri potest,
ut s̄epe breuis uita ad eternā felicitatem condu-
cat: de quo locus est apud Sapientem: Placens deo
dilectus, uiuens inter peccatores transflatus est,
raptus est, ne malitia mutaret intellectū eius, aut
ne fictio deciperet animam illius. Consummatus
breui expleuit tempora multa. Placita est enim
deo anima illius, propter hoc properauit educe-
re illū de medio iniquitatū, & quæ ibi sequuntur.

Sap. 4.

P A T.

PAT. Ad solos ne parentes hoc præceptum referendum est? FIL. Minime. Nam omnes complectitur quos Dominus nobis præficit, ut Magistratus, Ecclesiæ Pastores, Præceptores, Domini nos, tutores, cognatos, natu maiores, omnesque eos, qui nobis loco parentum præfecti sunt. PAT. Quid faciēdum si illi indigni sint, quibus honor iste deferatur? FIL. Non interest digni sint an indigni. Qualescumque enim sunt, nō tamen sine Dei prouidētia hunc dignitatis locum aſſectuti sunt, ideoque quia Deus eos in superiorē honoris gradu extulit, honorandi sunt. PAT. Si instigent nos in Legis diuinæ transgressionem, atque impia mandent, num eis est obediēdum? FIL. Nequaquam. Nam oportet Deo magis obedire quam hominibus. Præceptio A&O. 51 ſteria est enim præcepti Dei obſeruātia, quæ ipſi Deo repugnat. Nam et Christus dicit: Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Matth. 10.

PAT. Quid Deus hoc mandato prohibet? FIL. Interdicit nobis ne quid eorum, qui in potestate constituti sunt dignitati, uel contemptu, uel contumacia, uel ingratitudine derogemus. Quemadmodum faciunt liberi, qui matrimonium inscijs, imo inuitis etiam ac contradicentibus parentibus, contrahunt. Itē qui de omnibus eis, sub quorum sunt potestate constituti, temere et parum honorifice sentiunt,

EXPOSITIO DECALOGI

sentiunt, quiq; eos inquinant uel uerbis uelfac-
tis, & si quo illos incomodo possunt afficere fa-
ciunt, qualis erat Absolomus &c. Sic seditioni-
2. Reg. 15. &c. 13. aduersus Magistratus, & oes illi qui in rebus lici-
tis & honestis non gerunt morē suis maioribus.

W. 263
P A T. Quid de eis fiet, qui in hoc præceptū
peccant? F I L. Dum pollicetur Deus filijs, qui
parentes honorarint, præsentis uitæ felicitatē:
simul innuit omnibus contumacibus certissimam
in hac uita imminere maledictionem, & in fu-
tura eternā damnationē. Id & Homerus sentit:
Iliad. 17. dum inquit, οὐδὲ τοκεῦσι

Θρέπτα φίλοις ἀπέδωκε, μηναθάδιος δὲ
οι αἰώρ. Idest,

Nec nutricandi officium genitoribus unq;
Persoluit charis, breue at illi contigit æum.

Quintum
præceptū. P A T. Quid prohibet hoc quintum præcep-
tum, Non occides? F I L. Principio uetat, ne
proximum manu, uel gladio, uel fuste, uel uene-
no, uel canticibus et ueneficijs, siue quocunq;
tandem modo id fiat, occidamus. Qui enim fude-
rit sanguinem alterius, eius sanguis effundetur.
Gene. 9. Deinde huic referuntur qui ex quadam despera-
tione se ipsi interimunt. Tertio qui crapula &
ebrietate se conficiunt, atq; tales etiam alios, qui
bus auctores sunt immodici luxus, prorsus occi-
dunt.

dunt. Quarto, qui proximum egentem, cui subuenire potuissent, fame interimūt. Quinto, qui sua su uel hortatu animum cuiuspiam ad perpetrādam cædem, inducunt. Sexto, qui mandato uel subdolo & occulto, uel manifesto iubent ut occidatur insons. Septimo, qui innocentem produnt, ut in manus hostium ueniat. Octauo, qui falso testimonio causas homicidij subministrant. Nono qui animam proximi falsa doctrina & erroribus interficiunt. Postremo ipso Christo interpretate, interdicit, ne fratribus irascamur, ne indignationem amarulento sermone prodamus, ne aliquo conuictio lædamus. Hinc iracundum Apostolus excludit ē regno Dei. Non enim Lex Galat. 50
dei politico more uitæ magistra est, ad formā dos tantum externos mores: sed puros quoq; & integros cordis affectus requirit.

P A T. An prorsus omnis iræ motus condēnat? FIL. Nequaquam, sed tantum ea ira, qua priuata cupiditate incitati, irascimur proximo, prohibetur. Excipitur autem ira, quæ ex pia affectione oritur, et ad bonum finem tendit. Qualis erat ira Mosis, alioqui omnium mansuetissimi, de qua legitur ad hunc modum: Cunq; appropinquaret ad castra, uidit vitulum & choros, iratusq; ualde, proiecit de manu tabulas & con

Exod. 32

fregit

EXPOSITIO DECALOGI

fregit eas &c. Iniuriam Deo illatam ferre nō poterat animus Dei amantisimus. Quare ira, qua quis in legitima sua functione uitijs irascitur, eaq; puni: & qua defendit Dei gloriam & iustitiam, nō est prohibita, sed est uirtus & cultus Dei, qui placet Deo, cumq; à nobis requirit. Idē de odio sentiēdum: quod in priuata causa impiū est, & prohibitū. De quo sic ait Apostolus: Ois qui odio habet fratrem suum, homicida est. Iſti sententiæ nō erat obnoxius David cum dicebat: Qui odiunt te Domine, odio prosequor, & erga inimicos tuos contabesco, perfecto odio prosequor illos. Neq; enim satis in cordibus nostris uiget pietatis studium, nisi ex se odium scelerū generet. Nemo tamen irasci debet ipsi homini ad imaginem Dei creato, nec odiſſe cum, sed tantum uitijs ac flagitijs irascendum est, eaq; accerbē & penitus odio prosequenda sunt.

P A T. Num Deus hoc mandato etiā aliud quidam, præter ea, quæ iam dicta sunt, à nobis exiuit? F I L. Dum omnis uis, ac iniuria, ac omnino quævis noxa, qua proximus lēdatur, nobis interdicitur, simul iubemur omnem nostram operam ad tuendam proximi uitam studiosē collocare: quæ ad illorum tranquillitatem faciunt, procures; in depellendo danno & iniuria uigilare: si quo

2. Joan. 3.

Psal. 339.

2. 263

quo in periculo sunt, opem auxilium quod ferre. Homo enim cum sit imago Dei, et caro nostra, hinc ipsa equitas requirit, ut Dei imaginem in ipso insculptam reuereamur, et tanquam carnem nostram amplexemur. Profecto nemo potest in proximos esse iniuriosus, quin deum ipsum laedat.

PAT. Num Magistratus hoc preceptum uiolat, cum latrones, adulteros, periuros, seditiones legitima poena afficit? FIL. Nullo modo, nam Magistratus habet mandatum diuinum de uincula legitima. Non enim frustra gladium gestat. Nam Dei minister est, ultius ad iram, ei qui quod malum est, fecerit, imo nisi fontes ulciscatur, grauiter peccat. Verum si repetat poenas ab innocentia, iam duplii scelere se adstringit. PAT. Num in hanc legem peccant, qui in bello hominem occiderint? FIL. Non peccant, qui iussu sui magistratus ad defendendam patriam contra impiam, iniustum, effrenatum, et indomitum hostium uiolentiam, bella faciunt. Sed qui spe praedae belligerant, etiam si nemine occidant, coram Deo tamen homicidae sunt. Sic Magistratus, qui non summa quadam necessitate ad defendendum populum sibi subiectum impulsus, sed priuatis affectibus motus, bella gerit, tot cædes committit, quot hoies tali bello uel occiduntur, uel ad famam adiunguntur.

Rom. 13:2

PAT.

EXPOSITIO DECALOGI

Sextum præceptū. P A T. Iam ad sextum præceptum deuenit est, nempe: Non committes adulterium. Quid hoc præcepto prohibeat Deus scire cupio? FIL. Hoc mandato exigit Deus à nobis, ut unusquisque sua uxore contentus, abstineat ab aliena. Deinde ne alterius coniugem blanditijs ad impudicitiam solicitet, imo etiam ne oculis impudicis, nutibus, signis proximi uxorē inspiciat. In iudicio enim Dei criminis reus est, non solum qui opere scelus patravit, sed & cuius animus intus arsit, quiq; corde cōcupiuit. Quo docemur scortatores censeri coram Deo, non tantum qui fixo consensu scortationem in animis cōcipiunt, sed etiam qui admittunt quosquis libidinis stimulos. Cum igitur res se hoc modo habeat, qui se continere nō possunt, matrimonium in Domino contrahant. Melius est enim nubere quam uiri. Cubile tamen & lectum ipsius etiam coniugij & modum habere & immaculatum esse conuenit. Quanuis uero cordis concupiscentia recte censetur in oculis Dei adulteriū, grauius tamē peccat is, qui oculis alterius uxorem constuprat, quam qui illam tantum concupiscit. Huius præcepti fœditatem grauiter descripsit Apostolus: dum docet, adulterio ac quauis scortatione pollui corpora nostra, quæ cum sint templa ipsius Spiritus sancti,

ac membra

265
2. Cor. 7.

2. Cor. 6.

ac membra Christi, nos expulso Spiritu sancto ex ipsis scorti membra faciamus. Omne præterea peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est: sed qui scortatur in proprium corpus peccat, id est, proprio corpori iniuriam infert. Polluit enim eius honorem et sanctimoniam. Ex cæcat præterea hoc peccatum et dementem reddit hominem adeo, ut nec honoris, nec nominis, nec facultatum suarum rationem habeat. Quare ueteres Cupidinem Veneris filium cæcum pin gebant. Habet et hoc præcipuum præ omnibus alijs peccatis, ut nunquam sine alterius pernicie in actum erumpat. Iam uero quis non uidet maius esse peccatum, si non solus ipse peccem, sed et alios peccati consortes efficiam?

P A T. An hec lex iuxta Hebreorum sententiam ad solum adulterium est referenda? FIL. Malo ego cum illis sentire, qui non solum adulteria, sed et quamvis libidinem illicitam et scortationem hoc præcepto prohiberi iudicant. Cæterum dum scortari uetat, simul prohibet, ne lasciuo corporis ornatu, obscenis gestibus, et impudicis colloquijs alienæ pudicitiae insidiemur. Prohibentur omnes causæ que ad libidinem incitant, ut saturitas uentris: hebescere et languere in olio: lectio lasciuia et impura: impudicus

E aspectus

EXPOSITIO DE CALOGI

aspectus, auditus, contactus: lasciuæ imagines &c. Exigit simul ut castè, sobrie & continenter uiuamus. Deinde ut tota uita honestis laboribus & exercitijs, uigilijs, inedia, studijs, colloquijs pijs et meditationibus de uerbo Dei occupati sumus, quibus nimirū libidinū flāmæ extinguitur.

Septimum
præce-
ptum.

P A T. Expone quid Deus hoc septimo præcepto prohibeat: Ne furtū facias? F I L. Principio uerat ne bona proximi clām eripiamus. Deinde ne in res alienas uiolenter, uel iuris prætextar ruamus. Tertio ne appetamus cum proximi iniuria ditescere, ne nimium simus solliciti in querendo uictu. Postremo ne uafre, dolose per fas & ne fas fratrum iactura diuitias cogamus, et coact uemus, quo expleatur nostra auaritia. Ut faciunt mercatores, qui fallaces & fucosas merces pro synceris & integris diuendunt, qui mensuras & pondera diminunt, qui iusto carius astimant ac uendunt, qui iniquo fœnore uersuram faciunt & miseris expilant. Item artifices & operarij, qui non bona fide laborant, cum nihil minus omnē mercedem, qua opera eorū cōducta est exigant & accipient. Sic familia, cū non præst fideler seruitio, heroq; suo dat damnū, aut fieri permittit, cū possit obſistere, aut quo minus fieret anteuertere, aut alioqui rem herilē male tractat.

tractat. Huc referuntur questores, qui clandestina perfidia Principum suorū, uel reipub. bona in teruertunt. Mendici quoq; in nulla necessitate coacti uere pauperibus eleemosynas tanq; ē fauē bus eripiunt. Item qui ficta cōmenticiaq; religio ne quæstum faciunt, qui missas, peccatorum remissionē, animarum ē purgatorio liberationem &c. precio uendunt. Sic qui bona Ecclesiæ ad alendos pauperes, ad sustētandos ueros Ecclesiæ ministros, et ad regrādas aedes sacras destinata, turpiissimē cū scortis, nebulonibus, morionibus, equis ac canibus consumunt. Eodem modo qui utūtur bonis Ecclesiasticis, & tamē nullo Ecclesiastico, aut pio munere funguntur, non concionantur, non docent, non erudiunt populum &c.

PAT. Quid à nobis hæc lex exigit ut faciamus fil. Initio, ut unusquisq; sua sorte contentus proprijs bonis conseruandis fidelē operam impendat, ut sit diligens in officio ac functione sua. Deinde ut nemo ullū nisi honestum et legitimū lucrū facere studeat. Tertio, ut unusquisq; nostrū quoscunq; etiam pro sua uirili consilio atq; ope fideliter in retinēdis suis facultatibus iuuet. Ultimo ut inopia & egestate pressis benignē subueniamus, ac nostra copia subleuemus illorū inopiā.

Pa. Quid in hoc octauo præcepto prohibet Deus

E. 2 Falsus

Ostatum
præcep-
tum.

EXPOSITIO DECALOGI

268

Falsum testimonium contra alterum ne dicito:
FIL. Primum ipse D E V S, qui ueritas est, uer-
tat ne uel in iudicijs, uel alias calumnijs falsisq;
criminationibus proximi famam laedamus: deinde
ne illi in suis bonis aliquid mali inferamus;
deniq; ne aures præbeamus de fama alicuius de-
trahentibus: neue aliena mala studiose inquiram-
us, aut cognita detegamus, nisi iudicis prouincia
nobis tradita fuerit, et officium puniendi
commisum. Alias occultauitia, iuxta Christi do-
ctrinam, priuatim reprehendenda sunt. Si peccatum
uerit in te frater, uade et argue cum inter te et
ipsum solum, si te audierit lucratuſ es fratrem
tuum et c. Postremo interdicit ne quid mali de
fratre suspicemur, neue sinistre et inique de eo
iudicemus.

Matth. 18.

PAT. Quid hoc mandatum nobis faciendum es-
se iubet? FIL. Ut unicuique fidelem operam, quo
ad licet, in afferenda ueritate commodemus: ut
alterius et famam et facultates integras in uiu-
latasq; tueamur: ut oia syncerè, candidè, et absq;
ullo fuco cum dicamus tu agamus. Honesti enim
nominis ac integræ famæ testimonium cito alii
cui eripitur, sed semel creptum non facile reu-
peratur. Quare singulari odio hoc uitium pro-
sequitur Deus, dicente Solomone: Sex sunt, qua-
odit

Proverb. 6.

redit Dominus, & septimum detestatur anima eius. Oculos sublimes, linguam mēdacet, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes ueloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testē fallacem, & eum qui seminat inter fratres dis- Iuuinalis cordiam. Quām sit hoc uitium fugiendum, etiam Satur 8. Poëta ethnicus ostendit, cum ait:

Ambiguae si quando citabere testis
Incertæq; rei, Phalaris licet imperet, ut sis
Falsus, & admoto dictet periuria tauro,
Summū crede nefas, animā præferre pudori
Et propter uitam, uiuendi perdere causas:
Dignus morte perit, &c.

P A T. Iam tandem deuentum est ad nonum et decimum præceptum, quæ duo, quia cohæret, Nonum præcepiū. & in eundem finem tendunt, coniunctim expli- & Decimū
ca. F I L. In genere hæc duo mandata præcipi-
unt, ne qua cupiditas nobis irrepat, quæ noxio,
& in alterius detrimentum uergente desiderio,
animos nostros commoueat ac sollicitet, etiam si non perueniat ad firmam deliberatamq; uolunta-
tem, neq; ullus accedat consensus. In superiori-
bus mandatis etiam cupiditates prohibentur, sed
tantum hæc, quibus acquiescunt homines, & subi-
gendorū permitunt: hæc uero duo tam exacta

Rom. 8.

EXPOSITIO DECALOGI
integritatem à nobis requirunt, ut nullas malas
cupiditates admittant, quibus animi nostri ad
crimina committenda incitentur. Damnant igitur
omnem prauam inclinationem, quæ est per-
petua quædam insolentia, superbia, contumaciu-
obsistens ac repugnans Legi Dei, quæ innume-
rabilem confusionem gignit, etiamsi non sem-
per consensio subsequatur. De hoc perpetuo
malo, inquit Apostolus: Affectus carnis inimici-
tia est aduersus Deum, Legi enim Dei nec subi-
citur, nec subiici potest. Corruptior etenim es-
mens humana, quam quæ suis uiribus uelit, aut
possit bonū, ad malum prona omni tempore. Ex
illa inimicitia aduersus Deum sequitur dubitu-
tio de Dei uoluntate, subductio à Deo, fremitus
aduersus Deum cum ab ipso castigamur, con-
fidentia propriæ sapientiæ aut uirium, contem-
ptus aliorum, inuidentia, ambitio, auaritia, flan-
mæ libidinum, uindictæ cupiditas &c. Hæc re-
pugnant Deo, & Deus uicissim irascitur ijs ui-
tijs, tametsi propter Christi sui meritum crede-
tibus ignoscat.

P A T. Quid Dominus his duobus præceptis
nobis mandat? F I L. Ut quicquid concipiamus,
deliberemus, uelimus, meditemur, sit cum proxi-
morum bono coniunctum. Tantum præterea di-
lectio

lectionis ardorem requirit, ut ne minimis quidē desiderij tricis impediatur: tantam cordis munitiō, ut ne leuibus quidem aculeis contra dilectionis legem commoueatur. Hactenus de Lege Dei, & Decalogo dictum est, nunc de Fide comodē nobis differendum est.

D E F I D E,

Dialogus Quartus, in quo Symbolum
Apostolorum declaratur.

Cal. 352
Cal. 353
Heb. 12
PA T. In superiori dialogo de Lege differui mus, ex quā naturā nostrā imbecillitatem fragilitatemq; peccata nostra, & propter hēc iustam nostrā damnationem cognoscimus. Nūc ordo postulat, ut inquiram ex te, unde petendū sit nobis remedium, peccatorum nostrorum remissio, & uita aeterna. F I L. Hēc omnia gratis propter Christum Fide consequimur. P A T. Quid igitur est Fides, per quam tantorum beneficiorum efficimur participes? F I L. Fides est certa firmaq; persuasio benevolentiae Dei erga nos propter Christum. Hanc auctor Epistole ad Hebreos, ita finit, ut sit illud quod facit ut extent que sperantur, & demonstrat que non cernuntur. Per vīmosacop, quo nomine utitur, basim & fundamentum intelligit,

DE FIDE

quo pius animus tuto innitatur & incumbat
Ac fidicat: Fides est res certa, et secura possessio
eorum, quae nobis a Deo promissa sunt, & quia
hæc speramus, ideo non uidentur. ἐλεγχος, id
est, certum indicium, experimentum, demonstra-
tio, ut idem hoc loco sit, quod uero πόσασι: & ita
ἐλπιζομένων idem quod ὁ βλεπτιμένων, sic
posterioris membrum (quod frequens est apud He-
breos) exponit prius: ut sit sensus: Fides est res
rum, quae non uidentur, sed sperantur certa de-
monstratio. Per ea quae non uidentur, intelligit
æterna, & diuina, adeoque ipsum Deum, quem ne-
mo uidit unquam, in quo omnis expectatio &
spes nostra sita est. Ipse enim, inquit Apostolus,
est spes nostra. & alio loco: Spes seruati sumus.
Porro si spes (id est ipsa res quae speratur) uides-
atur, non est spes. Quae enim quis cernit, cur ea
dem speret? Spes autem est earum rerum expecta-
tio, quas reuera a Deo promissa Fides cocepit.
Fides Deum esse ueracem sibi plane persuadet:
Spes expectat, ut tempore opportuno se talem
declaret. Fides colligit Deum nobis esse Patrem:
Spes expectat ut se talem erga nos exhibeat. Fi-
des donatam nobis propter Christum uitam eter-
nam credit: Spes expectat, ut eam aliquando con-
sequamur. Fides basis est cui Spes innititur: Spes

Fidem

381.
Ioan. 1.
3. Joan. 4.
3. Tim. 1.
Rom. 8.

382.

Fidem fouet atq; sustentat. Talem Fidem & tal-
 lem Spem non concipimus à nobis, sed ex singu-
 lari dono, qui Deus Spiritus sancto, & uerbo
 suo nostras conuertit & illuminat mentes, ut to-
 ti nunc ab hoc uno Deo pendeamus, omnia ab hoc
 uno petamus, eum solum colamus, illius uolunta-
 ti obediamus, omnia præ eo contemnamus, nung
 ab eo deficiamus. Vera igitur Fides non in eo tā
 tum sita est, ut credamus unum esse Deum, ea
 omnia uera esse, quæ sacris literis continentur:
 sed præter illa exigit firmam certamq; noticiā,
 quæ per Spiritum sanctum manifestatur menti
 bus nostris & cordibus obfirmatur, ut pacata
 mente audeamus nos in Dei conspectum sistere.
 Is itaque ueram habet Fidem, qui certa ac firma
 persuasione Deum sibi esse propitium, beneu-
 lumq; Patrem sibi persuasit, de illius beneuolen-
 tia omnia sibi promittit: diuina erga se benigni-
 tatis promissionibus fatus solidam aeternæ salu-
 tis expectationem prætendit. Quanuis enim na-
 turæ nostræ diffidentia quedam sit insita, que
 fidem mente conceptam expugnare conetur: at-
 tamen cum uarijs cogitationibus distrahamur,
 non tamen protinus inde diuelli mus.

P A T. Quibus in rebus summa nostræ fidei
 consistit? F I L. In duodecim illis fidei articulis,

E 5 qui in

EXPLICATIO SYMBO LI

qui in symbolo Apostolorum continentur. PAT.
Quare haec formula confessionis fidei Symbolum
Apostolorum dicitur? FIL. Quia Apostolis magno ueterum consensu adscribitur. PAT. In quinque
partes Symbolum diuiditur? FIL. In tres preci-
puas. Prima pars Patri, qui omnia condidit, at-
tribuitur. Secunda, Filio, cui humani generis re-
demptio adscribitur. Tertia, Spiritui sancto, in
qua de Ecclesia quoque et diuinis in ipsam colla-
tis beneficijs, agitur.

PAT. Recita primum articulum? FIL.

Articulus
primus.

Genes. 15.

Marc. 9.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, cre-
torem cœli et terræ.

PAT. Quid est credere in Deum? FIL. Credere in Deum phrasis est hebraica. Vbi enim nos legimus: Credidit Abrahamus Deo, et reputatus est illi ad iustitiam, Hebrei legunt: Credidit Abrahamus in Dominum. Diuersa autem sunt, Credere Deum, Credere Deo, Credere de Deo, Credere in Deum. Deum esse credit diabolus, et uniuersus ferè mundus. Multi ex impijs credunt Deo, et de Deo, nimis uera esse, quocunq; olim per Vates, et postea per unigenitum filium suum locutus est: interim carent effectibus Fidei. Hec quoque Diabolus credit. Sic enim legimus.

legimus: Et spiritus immundi cū uidissent illum, procidebat ei, & clamabant, dicētes. Tu es filius Dei. In Deum autē credere, est ipsum Deum amplecti: ac agnoscere, ut eisoli, ac gratuitis ipsius promissionibus summa cordis fiducia adhæreas mus, in illis conquiescamus, de Dei erga nos bonitate, & vita aeterna nihil dubitemus. Hoc tantummodo pijs conuenit. P A T. Cur Deum appellas patrem? F I L. Principio, quia natura sua est Pater Iesu Christi, deinde noster quoq; gratuita adoptione propter Christum. Quare cum homines (qui natura prauisunt, & sui amantes) liberorum suorum curam habeant: eaq; solicitude non tantum in hominibus, sed etiam in feris bestiis appareat: nos qui Deum credimus esse Patrem nostrum, certò persuasi sumus cum nunq; de futurum nobis, nec in ulla tentationibus nos deferturum, tametsi multis magnisque ærumnis afflictēmur. Et hoc monet nos Christus: Si uos, inquit, cū mali sitis, nostis bona dare filijs uestris, quanto magis Pater cœlestis? Verē paternum Dei erga nos affectum exprimit Vates. Etiamsi mater filios obliuiscatur, Domi- num tamen fore sui similem, ut se Patrem semper exhibeat. Cum itaque ille nos ex filijs irre mera sua gratia per Christum in filios suos

Marth.7.1
Luc.11.1

Esa.49.1

EXPLICATIO SYMBO LI

suos adoptauerit, simul nos alendos & educan-
dos in suam fidem & tutelam recepit, & omnium
caelestium bonorum heredes constituit. P A T.
Quorsum dicis illum esse omnipotentem? F I L.
Non tam ob id, quod ipse per se potest omnia,
quaecunque uult, efficere: quam quod omnibus cre-
aturis, quae ad conseruationem illarum necessa-
rio requiruntur, abunde & libenter largiatur,
& cuncta suo consilio & nutu gerat & disper-
set. P A T. Cur addis creatorem cœli & terræ?
F I L. Ut statuamus firmè hunc deum uerbi &
Spiritus sui uirtute cunctas creaturas ex nihilo
creasse, & etiamnum easdem conseruare & mo-
derari. Sub cœli enim & terræ nominibus caele-
stia omnia & terrena, sub aspectum nostrum ca-
dentia, siue non cadentia, comprehenduntur.

Articulus secundus. P A T. Ad secundum articulum fidei iam de-
uentum est, qui est:

*Et in Iesum Christum, Filium
eius unicum, Dominum nostrum.*

Cur quoq; in Iesum Christum credere opor-
tet? F I L. Cum Iesus Christus sit aeternus Deus
eterni Patris Filius, eiusdem cum Patre nature
& Substantie, necesse est, ut eandem fiduciam
quam in Deum Patrem, in Christum quoque col-
loca

locemus. P A T. Quamobrem Dei filius factus
 homo, nominatur Iesus C H R I斯tus & F I L. Ie-
 sus idem est quod Græcis οωτης, que uox, te-
 ste Cicerone, plus exprimit, quam Latinis Ser-
 uator, nec extat nomen Latinum, quod illi respō-
 deat, igitur ueteres Saluator barbaro uocabulo
 uerterunt, quo maluerunt uti, quam ex Christi
 uirtute aliquid diminuere. Hoc nomen Iesus non
 hominum arbitrio, sed Dei iussu impositum est
 illi ab Angelo, qui & causam cur ita sit uocan-
 dus exprimit: *Quia populum suum saluum faci-* Matth. x.
et, & a peccatis vindicabit. Ostendit itaq; nomē
 in quem finem missus fuit Dei filius à Patre in
 mundum, que sit eius uirtus, & quid propriē ab Luc. x.
 eo sit expectandum, nempe, ut de se dicit, quod
 non uenerit ad perdendum, sed ut mundo salutē
 adferat. Nusquam igitur nisi in ipso salus repe-
 ritur. Non enim est aliud nomen sub cœlo homi-
 nibus datum, in quo saluos fieri oporteat. Chris-
 tus autē Græcum nomen est, Hebraicē Messiah
 dicitur, Latine unctus. Reges autem, Sacerdotes,
 & Vates in Veteri Testamento oleo ungebātur,
 & ungendo inauguabantur. Christus uero una-
 ctus est Spiritu sancti gratia, quam illa externa
 unctio representabat. Quare de eo prædictum Psal. 45.
 erat: *Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiae præ-*
confors-

EXPLICATIO SYMBOLI

confortibus tuis. Admonet igitur nos id cognoscere, primum, ipsum esse regem nostrum, qui omnem sibi in caelo & in terra potestatem subiecerit, quique nos ita gubernet ac regat, ut ne a Principe quidem tenebrarum ledi queamus, & in regno ipsius aeternis bonis cumulemur. Deinde ipsum esse summum nostrum Sacerdotem, qui seipsum agnum uerè immaculatum in ara crucis obtulit, nos Patri reconciliauit, & peracta expiacione pro nobis ad Patrem intercedit. Ad hec & nos in Christo facti sumus reges ac sacerdotes, ut ipsius potentia armati, perpetuos nostra salutis hostes, peccatum, carnem, Satanam & mundum uincamus, & ipso freti intercessore & mediatore Deo Patri preces, gratiarum actiones, nosipso etiam, & nostra omnia offeramus. Tertio, ipsum esse summum Vatē, cuius ex ore Patris uolentatem plenē ad perfectam sapientiam disceremus. P A T. Cur Christus unicus Pater Filius appellatur, cum & nos filij Dei censemur? F I L. Ille unicus Filius dicitur, quod solus fit natura aeternus Dei Filius, ante secula omnia ex substantia Patris genitus: nos uero tantum aoptione & gratia filij Dei sumus. P A T. Quare Dominus noster dicitur? F I L. Quia Deus Pater elli omne dominium in caelo & in terra tradidit, ut omnia

DIALOGVS QVARTVS.

32

ut omnia illius imperio obdiant, eius uoluntati pareant, ad ipsius nutum obsequia sua dirigant. Precipue tamen dominus est electorum, quos ē potestate Diaboli uindicauit, & sibi in populi peculiarem segregauit.

P A T. Tertium nunc articulum expone,
quiescit:

Qui conceptus est de Spiritu sancto Tertius
articulus
Eto: *Natus ex Maria virgine.*

F I L. In hoc articulo incipit enarrare mysterium nostrae redemptions. Dissidebant inter se Deus & homo. Causa disidij erat peccatum, quod mortem & eternum exitium humano generi intulit, Satanæq; regno subiecit. Nemo autem ad disidium hoc sedandum, ad expianda mundi peccata, ad mortem abolendam, ad diuendum Satanae regnum, ad ueram iustitiam & salutem nobis afferendam idoneus inuentus est, nisi eternus Dei Filius. Quodlibet enim peccatum in Deum eternum admissum, eternam meretur damnationem: neq; creaturæ, etiam si omnes, et quæ in cœlo, & quæ in terra existunt, simul sint iuctæ, possent suis uiribus diuinæ iustitiae, ne pro uno qdē delicio satisfacere. Quare necesse fuit eum esse Deum, qui peccatum disidij causam, expurgare

EXPLICATIO SYMBOLI

Heb. 4,4
Heb. 9.

Phil. 2.

gare deberet. Præterea cum peccatum non nisi per mortē & sanguinē expietur, oportuit eum deum uerum hominem esse, qui mori & sanguinē effundere posset. Adhac, nec mortem solus deum sentire, nec solus homo superare potuit, quare necesse fuit diuinitatem cum humanitate coniunctam esse, ut alterius imbecillitas in poenam morti succumberet, alterius uirtus aduersus mortem in uictoriam luctaretur. Verus itaq; natura lis & æternus Dei filius, nostræ calamitatis missus, assumpit humanam carnem, tanta coniunctione, ut Filius Dei, & homo anima & corpore constans, facti sint una persona, et unus Chn stus: ita tamen ut utriq; naturæ solida permanenter proprietas. Simul etiam Dei Filius cum homine in se suscepit omnes humanas (solo peccato excepto) imbecillitates, & subiit omnia humana pericula, esuriit, sitiit, subdauit, alit, timuit, trepidauit, doluit. Qui cum esset, inquit Apostolus, in forma Dei, non rapinam arbitratus est, & qualem se esse Deo, sed exinanuit se ipsum, forma serui assumpta, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, humilem præbuit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Hinc sepius se hominis Filium uocat, ut se uerum hominem,

nem, ex homine natum esse affirmet. Cum autem non deceret eum, qui ad alios purificandos mitabatur, ex immundo nasci semine, formatus est mirabili arcanaq; Spiritus uirtute absque uirili semine, in utero Virginis ex eius naturali, pura, uirgineaq; substantia, ut esset uerum semen Davidis, iuxta Vatum oracula. Postquam igitur Dei Filius ad hanc uilem & abiectam conditionem nostra causa ex coelestis sue glorie celsitudine descendenter, & eo usq; se submiserit, ut carnem nostram tot miserijs ac ærumnis obnoxiam susciperet, simul hominem quem adsumpsit, subuexit ad dexterā Dei, & ad dominationem in omnes creaturas. Cum enim Dei Filius extulerit eam carnem, quam assumpsit in supremam Dei maiestatē, fieri non potest, quin (cum Christus & Ecclesia sint una caro) eodem etiam extulerit Ecclesiam, et quoduis membrum eius: ut quæ natura Christus possidet, ea adoptione homines per fidem acciperent.

P A T. Sequitur articulus quartus, qui est:

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Articulus quartus.

Cur Deus Pater Filium suū pati uoluit, cum

F tamen

EXPOSITIO DE CALOGI

331
modo
Esa.53:1
tamen iniquitatem non fecerit, nec fuerit dolus
in ore eius? FIL. Pater in eū nostras omnium ini-
quitates, earumq; poenam et maledictionem, que
nos manebat, nobisque imminebat, transstulit, in
mortis suæ sacrificio peccata mudi expiaret, in
ipso reo facto nos scelere solueremur, ut nō cap-
ta fieret ad tollendam iram Patris. Obediens
igitur Patri coram eo prostratus iacet, dolens
se reum esse, ac si cōtaminasset se se horribili su-
ditate, qua turpisimi flagitiosissimiq; idolorum
cultores, periuri, mendaces, auari, furaces, frau-
dulenti, homicide, sicarij, parricidæ, nefarij libi-
dinum contumelijs, turpitudinibusq; polluti, ac
ceteri deniq; peccatores oēs toto orbe terrarū
ab Adamo ad nouissimum usq; hominē se conta-
minarunt, iuxta Vatis oraculum: Verē languores
nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse uulneratus est propter iniquitates no-
stras, attritus propter sclera nostra. Cruciatus
igitur atq; supplicia, quæ pertulit Christus non
erāt uulgaria ac communia. Corpus tenerū atq;
molle sentiebat poenas grauiſſimas, quas afferen-
bat extēnorū membrorum laceratio. Corper
timescebat mortem, & magna pars tormentorū
corporis penetrabat ad cor, ipsiq; uulnera infi-
gebat. Animus uero eius multo maioribus cru-
ciames

ciamentis obstrictus fuit, quæ etiam cor & totum corpus languefaciebant. Hoc certè omnibus tormentis certamen fuit durius, quod agnoscebat Deum grauissime ac seuerissime irasci peccatis humani generis, & hanc iram omnem nunc effusam esse in se, quasi ipse sit pollutus tantis sceleribus. Hinc Paulus ipsum uocat maledictum seu execrationem, & peccatum. Hic animus Christi luctatus est, non solum cum cruciatis corporis, & cum morte, sed multo magis cum inferorum copijs, cum æternæ mortis horrore, & inferni cruciatibus, cum ira Dei. Dolebat uehementer Deum offenditum & contumelia affectum à genere humano. Præterea sarcasmi illi dum uiuus pendebat in cruce, cum omnes eum quasi à Deo proiectum ac desertum probris, & contumelij uexabant, & atrocies in Deum maledictiones iaciebant, immensum, infinitum, immoderatum animi cruciatum Christo inferebant. Adhæc incredibilem incerorem capiebat ex eo, quod uidebat maximam hominum partem, non intellecto aut fpreto hoc beneficio, morte scilicet sua, ruere in æternum exitium. Atq; ita uerè factus est uir dolorum, sicut Esaias loquitur. Millesimam itaq; partē horum cruciatuum, quos Christus pro salute nostra

Gal. 3.
2. Corin. 5.

Esa. 53.

F 2 pertulit

EXPLICATIO SYMBOLI

perultit nemo hominum eloqui posset. Cum igitur tanti constitit redemptio nostra, exhortamus omnibus modis peccata nostra, quibus expiandis tantum poenarum perultit D E I Filius. P A T. Cur sub Pontio Pilato Praeside prouincie passus & damnatus est? F I L. Filius Dei supremus & unicus mundi iudex, ad tribunal mortis hominis fisti uoluit uinctus, ut nos coram iusti Dei tribunali absolueremur. Coram Pilato, Pharisaei, Sacerdotes, Scribe et Seniores effrenabie in Christu irruunt, & atrociter criminantur: concitata plebs, aſſiduis clamoribus ipsum ad mortem depositit. Pilatus metuens ne apud Cesarem accusaretur, concendit tribunal, ut ipsum solenni more suppicio addicat: interea palam declarat se hoc iniustum facere & repugnante conscientia, cum nullum crimen in eo inueniatur. Eius enim innocentia ſepius testimonio iudicis afferitur, ut sciamus eum ab omni culpa immunem, pro alijs reum substitui, & poenam alienis peccatis debitam subire. Quae enim non rupuerat, exoluit. Romani autem milites ad omnisævitiae genus parati, crudellem et impiam Praeſidis sententiam, crudeliter & impie exequuntur. Ducunt illum quasi omni scelere contumacum extra urbem in locum execrabilem, ubi ſolubantur.

Psalm. 69.

lebant supplicio affici scelerati, eumq; suspende-
runt in ligno, quo mors eius esset magis probro-
sa. Hec omnia declarant Christum esse piaculum
pro peccatis nostris. Ductus extra urbem, quia
hostiæ, quarum sanguis pro peccato fundebatur,
solebant extra castra efferrri ex Legis mandato.
Eductus itaq; ut sordes nostras, quæ illi imposi-
tae erant, secum è medio tolleret. Coactus in lo-
cum execrabilis, ut illic coram Deo & homini
bus, maledictus appareret. Neq; obstitit loci fœ-
ditas, quin illic gloriosum uictoriae sue trophæū
erigeret, neq; fætor cadaverum que illic iace-
bant, quo minus suavis Sacrificij eius odor spie-
raret per totum orbē, & in cœlum usq; penetra-
ret. Suspensus in ligno, quia Lex maledictū pro-
nunciat, quicunq; in ligno pèdet. Ipse igitur fuit
execrationi subiectus, ut nos à maledictione Le-
gis redimeret, factus est peccatū, ut in eo simus
in iustitia Dei. Præterea quasi per se non suffice-
ret crucis ignominia, suspenditur medius inter
duos latrones, quasi eorum princeps omniū scel-
leratissimus, & maximè detestabilis, ut nos pu-
rose & immaculatos in conspectū Patris fijsteret.
Nudus pependit in cruce, ut nos iustitia sua, &
bonorum omnium copia, indueret, quos prius fœ-
da turpitudo in lacero habitu à cœlorū accessu

Leuit. 6:4

Ex. 16.

Deut. 22:1

Gal. 3:1

2. Cor. 5:1

Heb. 2:3

EXPLICATIO SYMBOLI

arcebat. Crucifixus diuini iudicij severitatem
uere sensit, urgente enim horribili angustia, qua
animus eius ita astrictus fuerat, ac si a Deo detri-
ictus plane esset, exclamauit: Mi Deus, mi Deus,
cur me dereliquisti? Cum enim summis supplicijs
cruciatibusq; nostra essent expiada scelerata, eius
diuinitas omnis per pessimationis expers tamen temporis
delitescebat, nec uim suam exerebat, iuxta senten-
tiam Irenaei, qui ait: Verbo quiscente passus est
Christus, ut crucifigi & mori posset. Deinde
post longa & dura tormenta mortuus est, ut pa-
na nobis debita defungeretur, quo nos ab ea uin-
dicaret. Mortem enim, ut inquit Apostolus, ga-
stauit pro omnibus. Et paulo post: Per mortem
aboluit eum, qui mortis habebat imperium, hoc
est Diabolum: & liberos reddidit eos, quicunq;
metu mortis per omnem uitam obnoxij erant sen-
uituti. Mors enim piorum nihil aliud est, quam
transitus in meliorem uitam: quemadmodum enim
Christus non periret in morte, ita suos quoq; per-
ire non patietur. PAT. Quid nobis ex eo disce-
dum, quod Deus Pater suum unicum Filium tan-
immensos & infinitos cruciatus, mortem quoq;
turpissimam, contaminatissimamq; subire uoluit?
FIL. Hic tria nobis sunt potissimum consideranda
Principio, nisi plane stupidi sumus cernimus bi-
tanq;

Heb. 2^a

tanq; in speculo quantopere abominetur Deus
 peccata, uidemus horribile iræ diuinae vindictæ
 aduersus peccatum. Profecto plusq; saxei sumus,
 nisi ad tale eius iudicium exanimemur. Deinde
 conspicimus largissimam effusissimamq; diuinae
 bonitatis et gratiae magnitudinē, dum testatur
 Deus Pater sibi tam charam fuisse nostram salu-
 tem, ut Filio unigenito non pepercit. Nō itaq;
 timendum est, ut in dei iudicium amplius uenia-
 nt peccata nostra, à quibus tam precciosa merce
 de nos absoluīt Dei Filius, modo hoc beneficium
 Christi solida fide amplectamur: Tum enim iusti
 coram Deo reputamur. Tertio monemur hic, ut
 corpora nostra terrena crucifigamus, ac mortis
 tradamus, ne suas actiones exerceant: ueteremq;
 nostrum hominē necemus, ne posthac uigeat ac
 fructus suos proferat. P A T. Quomodo Christi
 corpus sepultum est: FIL. Postq; extrema ignomi-
 nia defunctus erat Christus in cruce, honorificā
 suā sepulturā esse uoluit, ut esset quasi procēmū
 quoddam gloriose resurrectionis. Non enim ex
 obscura plebe substituti sunt, qui raptim et clan-
 culū Christi corpus defoderēt, sed ex alto hono-
 ris gradu Deus arcano Spiritus instinctu, Nicōde-
 mū Pharisæū et Principē inter Iudeos, atq; Iose-
 phū decurionē ad prestantū hūc filio suo honorā

Colos. 1.
2. Cor. 15.

Quintus
articulus.

Al. 333.
334.

Psal. 116.

3. Pet. 3.

Zach. 2.

Al. 333.

EXPLICATIO SYMBOLI
excitauit, ut probrum crucis sepulchri honos
tegere inciperent. Positus est in nouum sepul-
chrum, qui primogenitus est ex mortuis, & pri-
mitiae resurgentium.

P A T. Sequitur quintus articulus:

Descendit ad inferna: Tertia die
resurrexit a mortuis.

Quid intelligis per descensum Christi ad in-
feros? F I L. De hoc uaria est doctorum uironum
sententia. Aliqui descensum ad inferos interpre-
tantur illam diuinae ultiōnis severitatem, quam
Christus in cruce inter infinitos cruciatus, quos
obsecera & flagitia nostra perferebat, in se de-
riuatam sentiebat. Laquei mortis inquit David,
circundederunt me, & inferni dolores inuenie-
runt me. Aliqui per descensum ad inferos ipsam
mortem & sepulturam intelligunt. Alij simplier-
ter sentiunt Christum spiritu reuera cōgressum
cum Patribus, ac prædicasse spiritibus, qui erant
in carcere, iuxta Petri dictum. Pijs quidem Pa-
tribus annunciauit redemptions & uitā eternā,
impijs meritam damnationem. Huc fortassis
referendum illud Zacharie: Etiam tu in san-
guine testamēti tui dimisisti uinculos tuos expro-
teo, in quo non est aqua. Vbi autem hic locus, in
quo

quo anime sanctorū detinebantur, fuerit, incep-
tum est. Vocatur in scriptura locus refrigerij, Luc. 16.
De præse-
tio-
nibus
Darda. ca. a.
Paro-
nes
Colo-
se.
¶ sinus Abrahami. Augustinus censem animam tia Dei ad
Christi reuera descendisse ad inferos, sed nihil passam esse. Descendit itaq; ad inferos, nō ut anima illius infernali imperio subijceretur, sed ut deuictis inferorum portis, ab ea potestate animas nostras liberaret.

P A T. Persequere alterā articuli partem de resurrectione. FIL. Ea cōtinet extremam nostræ redēptionis partē. Licet enim per Christi mortem iusto Dei iudicio satisfactū sit, maledictioq; sublata, & nos solidam salutis absolutionē perfectionemq; consequuti simus, ac Deo reconciliati, tamen per resurrectionem suam confert nobis iustitiam & uitam eternam. Hinc Apostolus Rom. 4. dicit: Traditus est propter scelera nostra, et ex- citatus est propter iustitiam nostram. Hoc est, traditus est, ut sacrificio corporis sui scelera nostra expiaret, & resurrectione sua approbaret mortem abolitam, uitam restitutam, & uerā iustitiam nobis esse partam. Tertio itaq; die diuina uirtute à mortuis excitatus, reuixit uictor: ac triumphū egit de peccato, morte, Satana, inferno, non sibi, nam ab ēterno Deus erat, omniū istorum dominus, sed nobis uictor resurrexit, ut nos,

EXPLICATIO SYMBOLI

qui in illum credimus per eius resurrectionem
iusti reputemur coram Deo, & extremo quoq;
die cum omnibus sanctis in hac nostra carnere
uiuiscamus ac resurgamus, cumq; eo in æternum
uiuamus, ac in summa felicitate regnemus. Qua
re hinc nobis firma & stabilis nostræ cum Deo
reconciliationis fiducia concipienda est, que
nostros deinceps animos inflammet ac incitet in
uitæ nouitatem, ut pure & sancte q; uiuendo Diu
næ uoluntati obsequamur. Sic enim monet nos
Apostolus: Ideo, inquit, similitudini mortis eius
in sibi sumus, ut participes resurrectionis, in ui
ta & nouitate ambulemus. Idem alio loco: Christo
commortui sumus, ideo mortificanda sunt mem
bra nostra super terram: ita etiam quia cū Chri
sto surreximus, quæ sursum sunt querenda, non
quæ sup terrā. Ad ea quæ sursum sunt, fides, cha
ritas, uitæ puritas & integritas referuntur. Cō
eraria his, ad ea quæ super terrā sunt, pertinet.

P A T. Suscipiamus hunc sextum articulum:
*Ascendit ad cœlos: Sedet ad dex
tram Dei Patris omnipotentis.*

F I L. Postq; Christus hic in terris omnibus
perfunctus erat, quæ illi à Deo Patre ad salutem
nostram mandata fuerant, corpore supra onus
cœlos

celos eleuatus est, aditum illuc nobis, qui propter peccatum clausus erat, aperiens. Ascendit ille, ut & nos à terrenis, fragilibus, caducisq; rebus, ad cœlestia & æterna bona ascendamus, nec alibi q; in cœlo felicitatē queramus, nisi uelimus à Christo separari. PAT. Cum Christus promiserat se nobiscum fore usq; ad finem seculi, qua ratione in cœlum sublatuſ eſſe dicitur? FIL. Quam uis corpore immenso locorum ſpatio à nobis abſit Christus, uirtus tamen eius & efficacitas ultra omnes cœli ac terræ fines diſuſa propagataq; usq; ad finem seculi nobiscum manet, imo in nobis uerē habitat. Non igitur migrauit à nobis, ut procul querendus ſit, ſed ut ē ſublimi cœleſti bus donis impleret omnia, ut dicit Apostolus. Nam diuinitatis ſnæ uirtutem multò plenius in cœlū ascendens exeruit: & q;uis ſecundum carnem in terra non uerſetur, carne tamen ſua & ſanguine animas noſtras pafcit: quia non obſtat locorū interuallum, quo minus caro eius uerē ſit nobis cibus, & ſanguis eius uerē ſit potus.

PAT. Quid intelligis per illud, quod ſubijcitur: Sedet ad dextrā Dei Patris omnipotētis? FI. Hoc exponit Apostolus cum ait: Constituit illū Pater ad dexterā ſuam ſuper omnem principatum, & potestatē & uirtutem, & dominiū, et omne

Ephes. 1.
Phil. 2.

EXPLICATIO SYMBOLI

omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc
seculo, sed in futuro. Et omnia subiecit sub pedi-
bus eius: et ipsum dedit caput Ecclesiæ et c. Si
militudo à consuetudine regum sumpta est, qua
primogenitus Patri assidet ad dextram tanquam

In com-
mende in 1.
cap. ad E-
phes.

regni heres. Sic Hieronymus: Per humanam fa-
militudinem, inquit, Dei potentiam demonstra-
uit: non quo solium ponatur, et Deus Pater in
eo sedeat, secundum filium habeat residentem, sed
quo nos aliter indicantem atque regnante nifi
per nostra uerba intelligere nequeamus. Hec il-
le. Quod autem Stephanus testatur se eum stan-
tem uidere nihil refert. Sedere enim nihil aliud
est, quod regnare: stare uero ad occurrentem et auxi-
lia ferendum accinctum esse. In ipsis itaque cruce-
ciatibus uidebat Stephanus Christum paratum ad
suscipiendum Spiritum suum, et abstergenda
omnia ipsius uulnera. Dextra autem Dei nihil
aliud est, quam ipse Deus. Huic assidet Christus,
non ubi, ut Cyprianus ait, Verbum Deus ante non
fuerat, quippe qui erat semper in celis, et ma-
nebat in Patre, sed ubi Verbum caro factum ante
non sedebat. Cum itaque in carne nostra ibi sedeat,
sequitur, quod Apostolus ait, nos in coelstibus
iam cum ipso sedere, utpote qui celum non so-
lum firmasse expectemus, sed iam per caput pos-
sideremus

Acto. 7. 1.

Ephe. 2.

fideamus. Nec in cœlum se recepit, ut beatā quī etem procul à nobis colat, sed ut mundum gubernet in salutem nostram, ut nos sub inuicti Regis custodia & tuti & incolumes simus. Deinde ut assiduus pro nobis aduocatus & intercessor coram Patre suo appareat.

P A T. Septimus articulus est:

Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

Septimus articulus.

Hunc quoq; explica. FIL. De hoc articulo ita scribit Augustinus: Christus resurrexit a mortuis, ascendit in cœlum, sed et ad dextram Patris, nec aliunde quam inde uenturus est iudicare uiuos mortuosq; iudicandos: & sic uenturus est illa angelica uoce testante, quemadmodum ire uisus est in cœlum, id est in eadem carnis forma, atq; substantia, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Hæc ille. Adueniet igitur conspicienda forma super nubes, immensa diuinitatis potentia præditus, ut in se se conuertat totius mundi intuitum, qui sub habitu serui contemptus & abiectus olim in terra agebat. Et mittet angelos cum magna uoce tubæ ad congregandum electos eius à quatuor uentis, à summo cœlorum usq; ad terminos eorum. Id est, Cōgregabunt

Ad Dardanū de præsentia Dei cap. 2.

Ago. I.

Matth. 24.
Marc. 13.

EXPLICATIO SYMBOLI

gabunt ex omni parte terrarum electos, ut sub capite suo Christo coagmentetur in uitam eternam, & sperata hereditate cum summa gloria & splendore fruantur. Qui autem in hoc seculo oblatam Dei gratiam respuerunt, contempserunt, ac illius ministros persecuti fuerunt, tum palam uidebunt quid despicerint & pro nihilo putauerint, ac frustra plangent, quando aeternis poenis atque cruciatibus cum summa ignominia & mentis angustia tradentur. Accersentur autem ad Christi tribunal omnes, & illi, quos iam ante eiuorum confortio mors sustulerit, & illi, quos dies ille superstites deprehendet, quorum uita mortalis uno momento interabit, & consumetur, ac in nouam & immortalem naturam penitus conuertet. Magnum ex hoc articulo Fidei securitatem accipiunt pietatis, cum intelligunt se non ad aliud tribunal fistendos, quam capitum sui, aduocati, ac redemptoris. Caput enim non condemnabit sua ipsius membra, nec aduocatus suos clientes, nec redemptoreos, quos tam carere, pretioso sicut sanguine suo, ac durissima morte redemit.

P A T. Aggrediamur tertiam Symboli partem, cuius primus articulus est:

Credo in spiritum sanctum.

F I L. Recte fidei in Patrem, & in Filium, su

des

Octauus
articulus.

Bar. 34966

des in spiritum sanctum subiicitur. Deus enim Pa-
ter per ipsum in Filio omnia agit, ac perficit,
per ipsum creat, fulcit, agitat, uitam suppeditat,
fouet, tuetur omnia: per ipsum nos innocentiae
ac felicitati pristine restituit, reparatq; illam
in nobis suam imaginem, & similitudinem ad
quam conditi eramus, ut sic aeternae uitae efficia-
mur participes. Christus quidem per suam nati-
uitatem, supplicia, mortem, & resurrectionem,
expiauit peccata mundi, iram Dei placauit, rede-
mit a morte homines, iustitiam & uitam aeternam
ipsis promeruit. Spiritus sanctus autem nos tam
ipsius Christi, q; omnium horum bonorum facit
participes. Conseruat lucem & puritatem Eu-
gelij in publico Ecclesiæ ministerio, nec peni-
tus deleri sinit. Deinde est efficax in his qui & Ephes. 4:1
audiunt euangeliū, & sacramentis utuntur. Eius
enim uirtute Euangeliū doctrina in animos pene-
trat, radices illic agit, fructus edit, ex lapideis
cordibus carnea efficiens, & innouans ipsos ho-
mines, accendens nouam lucem, ut Euangeliū af-
sentiantur, excitans inuocationem, dilectionem,
& alias uirtutes congruentes legi Dei, ut iam
non coacti poenis, sed sua sponte obedient Deo.
Consolatur atque erigit, ne in terroribus pecca-
tati desperent, & in afflictionibus succumbant.

Testis

EXPLICATIO SYMBOLI

Rom. 8:4
2. Cor. 11.

Testimonium præterea præbet spiritui nostro,
quod sumus filii Dei, atq; auxiliatur infirmitati-
bus nostris, & inchoat in nobis uitam æternam.
A varijs autem officijs ipsius spiritus sancti, di-
uersa sortitus est nomina. Sanctus dicitur, quia
ipse solus nos mundos, sanctos, ac Deo acceptos
reddit, ut digna efficiamur Dei templis. Creator,
quod per illum renascamur in Christo, ac fiamus
nouæ creature. Paracletus, id est, consolator &
aduocatus: Quemadmodum enim aduocatus in
iudicio multa officia sustinet, monet, regit suos
clientes consilio, est consolator & exhortator,
dicit pro eis quibus est aduocatus: sic cum Ec-
clesia Dei habeat aßidua certamina cum Diabo
& eius organis, & cum nostra infirmitate, da-
tus est Spiritus sanctus ut sit aduocatus iuuen-
nos consilio, & confirmans, utq; perterritos en-
gat, & palam in confessione Fidei noster sit om-
itor, & adiuvet dicentes. Appellatur quoq; Spi-
ritus ueritatis, id est, Spiritus uerax, & efficiës
homines ueraces, & congruentes uoluntati &
Verbo Dei. Præterea nominatur Ignis, quia son-
des nostras non aliter purgat & exurit, quam
aurum igni excoquitur. Vocatur & Aqua, ut
apud Vatem: Omnes fitientes uenite ad aquas.
Item: Effundam aquam super fitientem, & flumi-
na super

En. 350 f.
Iean. 14:6

Isa. 33.
Ibidem. 44:

na super aridā. Ita Christus quog; sitiētes omnes ad hauriendas aquas uiuas inuitat. Nos enim sumus tanquā arida sterilisq; terra, nullus in nobis succus, nullus uigor, donec Spiritu suo nos Dominus irrigat. Diuerso sensu dicitur aqua munida, quia scilicet sordes, quibus toti scatemus, abstergit & purgat. Nuncupatur etiam digitus Dei, nam per Spiritum suū operatur Deus, uitatemq; suam exerit. Αέγαλωρ Κύροφραγή appellatur, quod promissionum certitudinē cordibus nostris obsignat. Habet & alia nomina, ut Pater pauperum, dator munerū, lumen cordiū, dulcis hospes, lux beatissima, fons uiuus, spiritu alis uinctio, pax & animarum gaudium &c. Cum autem mens nostra per se plena sit caliginis, & facile labatur, & aberret, ac Satanas uarijs modis abducat nos à Deo, nec talia pericula sine Spiritu sancto cauere possumus, ideo hunc paracletum ueris & ardentibus uotis dari nobis petamus, qui uerē datur potentibus, ut affirmat Christus: Quanto magis Pater uester, qui in cœlis est, dabit Spiritum sanctum potentibus se.

Ezech. 36.
Matth. 12.
Luce. 11.

Luce. 11.

P A T. Expone nonum articulum, qui est:

Articulus
nonus.

Sanctam Ecclesiam catholicam,
Sanctorum communionem.

EXPLICATIO SYMBOLI

F I L. Ecclesia est collecta populi multitudo amplectens synceram Euangelij doctrinam, & iurum Sacramentorum usum, cuius Christus Dominus noster caput est, dux & princeps. Et enim, ut inquit Apostolus, dedit Pater caput super omnia ipsi Ecclesiae. Hæc est columna & basis ueritatis, id est, nusquam alibi inuenitur uita Dei, quam in Ecclesia. Proinde nemo extitit, ut sit absq; ruga & macula.

P A T. Quomodo Ecclesia sancta est, quinquam diu in hac uita peregrinatur multis uitijs abiat? Nec de residuis infirmitatibus carnis loquor, quibus obnoxij sunt singuli fideles, etiam renati sunt Spiritu Dei, conteguntur enim he Christi iustitia & merito. Verum simul ac exiguum gregem sibi colligit Dei Filius, multi hypocrite se insinuant, obrepunt peruersi homines, multi etiam improbi se ingerunt: ita fit, ut multis sordibus inquietur sacer ille coetus, quem sibi Christus segregauerat. Talè statu Ecclesiae Christus ipse depinxit, ubi per parabolam bonum semen seminantis in agro, & inimici, hoc est Diaboli clamolium miscentis, nihil aliud uult, quam quod omnes

Ephe. 1.

1. Tim. 3.

Ephe. 6.

Math. 13.

omnes quidem recipimus uerbum, qui Christis
ani appellamur, aut recepisse saltem uideri wo-
lumus: nihil tamen feciis multi ex his Diaboli
semen admittunt, quod non expurgatur, donec
in aream subiecta fuerit messis. Idem indicat per
rete, quo pisces omne genus colliguntur, neq; se
parantur donec in littore sint expositi. **F**il. **V**ni-
uersa Christianorū multitudo simul unus fidelis
populus, una sancta Ecclesia dicitur propter ele-
ctos Dei, licet in ea perpetuo uersentur mali &
falsi Christiani, q; quoq; nō sunt euellendi statim,
ut conati sunt Anabaptistæ. Sed in supremo die
angeli separabunt agnos ab hædis, malos de me-
dio iustorū, & tum demum ab omnibus rugis &
maculis immanis erit Ecclesia. Verū si falsa do-
ctrina, falsus Dei cultus, et id genus impietas in
Ecclesiam irrepserint, hec Ecclesie presides
illico extirpabūt. **Q**uod si hi negligētes fuerint,
piorum Regū ac Principum partes erunt, exem-
plo Ezechiæ, Iosiae, Constantini, Theodosij et mul-
torum aliorum Regum, tum in Vetere tum in **4. Reg. 12.**
Nouo Testamento, Ecclesiam expurgare. **P A T.**
Videtur ualde absurdum in sanctæ Ecclesie finu-
foueri, uel impios homines, uel profanos, uel
sceleratos. **F I L.** Omnes quidem homines pro-
misicē uocat Dei Filius, & multi Euangelij

EXPLICATIO SYMBOLI

uoce, in Ecclesiam congregantur. Vocat autem
hac lege omnes, ut 'Spiritu renouentur in De-
imaginem, ueteremq; hominem cum ipsius sa-
dibus exuant: exigua tamen portio uite m-
uitate fidem suam approbat. Hinc Christus in-
quit: Multi sunt uocati, pauci uero electi. Pa-
centia itaq; se arment Filij Dei, & inter offendicula quibus turbari possent, retineant infra dictam
Fidei constantiam. Licet enim infinita sit impu-
rum multitudo in Ecclesia, ipsa tamen man-
bit: & C H R I stus praestat illa, que promisit
Ecclesiae, exaudit suos, dat Spiritum sanctum, &
mittit peccata. Admonemur ergo non sufficien-
tem non magis esse momenti, nos in ouile Chri-
sti esse aggregatos, nisi genuinæ simus ac de-
ctæ oues, quo spectat illa Pauli sententia: Non
Dominus, qui suis sunt. ergo ab impietate discon-
dat quisquis inuocat nomen Domini. Nemoten-
tem se à qualibet Christiana societate, quu-
modo uerum uerbi ac Sacramentorum usum co-
lat, ob quorundam hominum scelerac flagitiis
contumaciter alienet, nisi uelit transfuga & de-
sertor religionis haberi. Principium enim et ra-
dix omnis hæresis est odisse & contemnere
communionem Ecclesiae. Officium tamen min-
istrorum Ecclesiae exigit, ut publicos ac manu-
festos

Mat. 20.22.

2. Tim. 2.

festos peccatores coram omnibus arguant, ut re-
liqui timorem habeant. Quod si tum non resi-
piscant, à sacris cœtibus & cœne dominicæ par-
ticipatione, donec resipiscentie sue fidem corā
uniuersa Ecclesia fecerint, eos repellant. PAT.
Quod si mores ministri Ecclesiæ sint uitiosi,
quid de doctrina ipsius statuendum erit? FIL.
Donatiste olim contendebant, nec Euangelium,
nec Sacramentum ullum esse efficax, si ministri
ipsi sint mali. Verum refutatur hic error ab Au-
gustino in multis voluminibus. Refellitur & à
Nazianzeno, qui utitur hac similitudine: Eadē
est figura sigilli siue aureo siue ferreo anulo
insculpta sit. Ita idem est ministerium siue boni
siue mali teneant. Nam incerta fieret Fides, si
uis Euangeli, & Sacramentorum pendēret ex
dignitate ministri. Quare si mali & hypocrite
ministerium Ecclesiæ legitima uocatione susce-
perint, Sacramenta tamen & Verbum Dei, pro-
pter ordinationem & mandatum Christi sunt
efficacia, quia ministri sunt uice Christi, non re-
presentant suam personam. PAT. Quid censem
dum est, cum ministri Ecclesiæ falsam doctrinā
defendunt, & stabiliunt idololatriam? FIL. Im-
mutatur tum ipsum docendi munus. Nam Eccle-
sia fundata est super doctrinam Apostolorum et Ephes. 2a

EXPLICATIO SYMBOLI

Vatum, ipso Christo summo angulari lapide, illa
igitur doctrina si tollatur, quomodo amplius
aedificium constabit? Sacramenti tamen admini-
stratio suam uiri retinet etiam apud hos, qui cor-
rumpunt doctrinam, modo ea faciant, quae Chris-
tus fieri iussit. Dignitas enim sacramentorum
non pendet a ministro, sed ab institutione Dei.
Ut Israhelite retinebant circuncisionem, etiam si
cultus impios postea addebat. PAT. An Ecclesie
nomen in sacris literis eandem semper habet
significationem? FIL. Non habet. Nam aliquando
de ea congregatione dicitur, in quam tantum clau-
sti & uera Christi membra recipiuntur: atque tum
non tantum Filios Dei, qui in terra habitant, co-
prehendit, sed sanctos omnes, qui a mundi crea-
tione fuerunt. Aliquando illi obtinent nomen Ec-
clesie, qui sub uno Pastore in oppidis seu pagis
degunt. Huc referendum est, quod Christus dixit:
Dic Ecclesie. Vniuersa enim omnium membrorum
Ecclesia nunquam hic coire potest, cui diceremus
fratrem nolle recipiscere. Sic Apostolus Ecclesie,
quaerum Corinthi erat, iussit, ut eum, qui parum
pudice cum nouerca uersabatur, tantisper abiace-
rent, donec eum facti pertusum esset. Hoc modo
in Actis legitur, apud Ecclesiam, quae Antiochia
erat, Paulus, Bernabas, & Niger, reliqui fuer-
tum.

Matth. 18.

1. Cor. 5.

Acto. 13.

12022 6
Calv. 219

runt. Sic p̄ssim in sacris literis, de peculiaribus Ecclesijs sermo fit. Aliquando Ecclesia dicitur, de collecta ex quibuscunq; ḡetibus multitudine, quae interuallis locorum disiuncta & dispersa eandem tamen diuinæ doctrinæ ueritatem amplectitur, et eiusdem religionis uinculo colligatur. Hoc Græci catholicam, nos uniuersalem uocamus, quia fideles omnes in Christo in unum congregantur & coguntur, & quemadmodum ab uno capite pendent, ita in unū uelut corpus coagmentantur. Hi inter se ea compositione compagiq; cohærent, qua eiusdem corporis mēbra. Hi una fide, sp̄e, charitate, eodem Dei spiritu simul uiuunt, non in eandem modo uitæ eternæ hæreditatē, sed in unius Dei ac Christi cōmunionē etiā uocati. P A. Cur subiicitur, Sanctorū cōmūnio? FIL. Quemadmodū in uno corpore membra quādam inter se cōmunione iuncta sunt, habent tamē peculiares dotes, distinctaq; ministeria. Sic in Ecclesia oīs fideles, licet diuersa sortiti sint dona, tamē inter se quodā honorū oīm cōmunione cohærēt. Quidq; enim donorū Deus largitur singularis, id in totius Ecclesiæ cōmune bonū tenetur cōferre, q;asimul cū dono disp̄esatio etiā cōmittitur. P A. Decimū iā aggrediamur articulū, q; est:

Remissionem peccatorum.

1. Cor. 12.
Ephes. 4.

Decimus
articulus.

G 4 Cur

EXPLICATIO SYMBOLI

Cur statim Ecclesie subiecti peccatorum missionem? FIL. Quia soli illi qui in Ecclesie corpus accessiti & insiti sunt, gratuita Dei bonitate per Fidem in Iesum Christum remissionem peccatorum consequuntur, ne ea unquam in iudicium ueniant, aut exigatur de illis aeternana. Sic inquit Apostolus: Omnes peccauerunt, & destituuntur gloria Dei, iustificantur autem gratiis per illius gratiam, per redemptionem quam in Christo Iesu, quem proposuit Deus reconciliatorem, per Fidem interueniente ipsius sanguine. Sic Petrus in Actis: Christo omnes Prophetae testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis credit in eum. Sic alibi. Per Christum habemus redemtionem, per sanguinem ipsius peccatorum remissionem &c.

Rom. 3:1

Acto. 10:1

Ephe. x.

Vndeci-
mus arti-
culus.

2.172

174.

P A T. Sequitur articulus undecimus,

Carnis resurrectionem.

FIL. Inter Philosophos multi extiterunt, quoniam animorum nostrorum immortalitatem comprebarunt, de carnis tamen resurrectione nusquam facta est mentio. Humanæ enim rationi hoc placere uidetur esse adiutorium, illud ipsum corpus, quod in terra computruit, quod aferis in millesimis frustis

frusta discerptum & deuoratum est, quod à
uermibus excusum, quod ex incendio in cinerem
redactum penè evanuit, aliquando instaurandū,
ac eadem membra omnia, quæ habuit in hac uia-
ta, receptūrum. Sacrae autem literæ testantur
nos eadem corpora recepturos esse, sed renouata.
Scio, inquit Iobus, quod redemptor meus uia-
uit, & in nouissimo die de terra surrecturus
sum, & rursus circundabor pelle mea, & in car-
ne mea uidebo Deum, què uisurus sum ego ipse,
& oculi mei conspecturi sunt, & non aliis. Mo-
dum resurrectionis explicat Apostolus: Domi- Philip. 5.
nus Iesus Christus humile nostrum corpus sic
transfigurabit, ut eandem cum eius gloriose cor-
pore formam habeat. Quemadmodum itaq; ille
in eodem, quo passus erat corpore resurrexit,
quod tamen longe aliud splendorem à resurrec-
tione receperat, quā ante a habuerat: ita & nos
eadem, quia uestiti sumus, carne resurgemus qui-
dem, sed multum illustrata. Oportet enim hoc 1. Cor. 15:
corruptibile corpus induere incorruptibilem
naturam, & hoc mortale immortalitatem.

P A T. Ultimum explica articulum, qui est:

Et vitam æternam.

Duodeci-
mus arti-
culus.

F I L. Corpora nostra in resurrectione itemū

G 5 coniuncta

EXPLICATIO SYMBO LI

coniungentur animo, cum quo æterna uita, uita
nunque desit uera frumentur, uitamque consummatu
ad sequentur, in qua ipse Deus gloriam, uirtutem,
iustitiam suam cum nobis communicabit, imo sue
diuinae naturae efficiet particeps. PAT. Cur eti
na mortis, que manet. impios omnes, nulla sit
hic mentio? FIL. Hic tantum ea ponuntur, unde
piorum mentes solatia habeant & in eterno
salutis fiducia alantur ac conseruentur, quam
nobis omnibus donet misericors Pater per me-
tum Filij sui, Amen.

2. Pet. 1.

DE IVSTIFICATIONE,

Dialogus Quintus.

2. No. 2,144.

PAT. Cum de Fide, & Fidei articulis ual-
de apposite mihi respondisti fili mi, ordo
iam postulat, ut de effectu ipsius Fidei, nempe de
Iustificatione, deinceps differamus. Ac quo res
fiat magis perspicua, principio quid sit Iustifica-
tio explana. FIL. Priusquam definitam quid sit lu-
stificatio, genuinam nominis significationem expo-
nā. Iustificari propriè significat more Hebraica
lingue, absoluī a peccatis, & iustum, id est, acce-
ptum pronunciari, ut si dixeris: hic est iustifica-
tus a peccato, id est, absolitus & reconciliatus,
scilicet receptus in gratiam. Sic iustificatio, id est,
quod

DIALOGVS QUINTVS. 46

quod reconciliatio seu cōprobatio diuina. Iustificatio igitur ita definiri potest, ut sit approbatio, quan nos peccatores per Fidē in Christum Iesum Deus Pater sola sua gratuitam misericordia in gratiā receptos, tanq̄ puros, iustos, sanctos, innocentes estimat, remittens nostra peccata, & Christi sui iustitiam ac sanctitatem nobis tribuens, ut nos tandem propter cādem in gloriam cœlestis regni recipiat.

P A T. Quæ est iustificatiōis, adeoq̄ conséquē
dæ eternæ uitæ causa? F I L. Hic quatuor cause
cōcurrunt. Causa efficiēs est: Dei Patris benignitas, ac gratuitus erga nos amor. Materia: Christi
obedientia & meritum. Forma: Fides in Christū
Iesum. Finis: Iustitiae Dei demonstratio. Priores
tres causas coniunxit Christus: Sic Deus dilexit Ioān. 36
mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut
quisquis ei fidem habeat, non pereat. Apostolus Rom. 3
omnes causas simul connectit: Omnes peccaua-
runt, & egent gloria Dei (Sequitur Efficiens)
Iustificantur autem gratis ipsius gratia, (Mate-
ria) per liberationē, quæ fit in Christo Iesu (For-
ma) per fidem in sanguine ipsius, (Finis) ad
demonstrationem iustitiae ipsius, ut sit ipse ius-
tus & iustificans eum, qui est ex Fide Chris-
ti. Hinc postea exclamat. : Quis accusa- Rom. 8
bit

EXPLICATIO SYMBO LI

bit electos dei? Deus est, qui iustificat. Quis con-
demnabit? Christus est, qui mortuus est, immo qui
resurrexit, qui etiam est ad Dei dexterā, & pro-
nobis supplicat. Idem alio loco dicit: Per hunc
A&o. 13. (Iesum) uobis annuntiatur remissio peccatorū,
& ab omnibus eis, à quibus non poteratis iustifi-
Rom. 5. cari in Lege Mosis, omnis, qui credit in eum iu-
stificatur. Idem: Quemadmodum per unius con-
tumaciam constituti sumus peccatores: ita per
obedientiam unius iustificati. Item: Conclusit
Galat. 3. Scriptura omnia sub peccato, ut promissio exti-
A&o. 10. de Iesu Christi daretur credentibus. Sic Petrus
dicit de Christo: Huic omnes Prophetæ testimo-
nium perhibent remissionem peccatorum acci-
pere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.
Item: Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes
Rom. 3. & super omnes. Et postea: Iustificati fide pacem
Rom. 5. habemus erga Deum, id est, habemus conscientias
tranquillas, & letas coram Deo. Item: Dedi-
Ioan. 1. eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt
in nomine eius, qui non ex sanguinibus; neq; ex
uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex
Deo nati sunt. Deus quoq; per Vatem loquitur
Bla. 53. de Filio suo: In cognitione sui, inquit, iustificabit iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Cum dicit in cognitione sui,
intellia

intelligit. Fidem. Nam cognitio Christi Fides est, qua iustificatur tota illa & Iudeorum & Gentium multitudo, que amplectitur beneficium mortis eius, ac plenè in ipso conquiescit. Fides a domino dei est, quod in cordibus docet, quid nobis a deo in Christo seruatore datum sit, remissio scilicet peccatorum, conscientia tranquilla, & uita eterna. Proinde & iustificatio aliud non est quam absolutio, peccatorum remissio, tranquilla conscientia, & certa spes uite eternae. Additur igitur: Et iniquitates eorum ipse portabit, id est, ipse eorum peccata expiabit. Christus enim suo corpore dependit peccatorum nostrorum peccatas. Quod si beneficium hoc amplectimur Fidei, iusti coram deo reputamur. Cum dicit: Seruus meus, docet Christum nos iustificare non solum quatenus est deus, sed etiam quatenus homo: quoniam in carne sua nobis iustitiam acquisivit. Non enim dicit Filius, sed seruus meus: ut non tantum ipsum consideremus deum, sed humanam naturam quoque apprehendamus, in qua obedientiam illam prestitit, qua coram deo absoluti sumus. Hoc enim fundamentum nostrae salutis est, quod se in sacrificium obtulit. Ipse iustus, hoc est, ab omni labe peccati alienus. Sic conueniebat esse mediatorem iustitiae ac salutis nostre, Peccatorum resu-

DE IUSTIFICATIONE

res sumus ex Adamo, impij, & iniqui: Christus autem nostras iniquitates portauit & deleuit in cruce. Et haec est nostra iustitia. Sic concordant propheticæ & Apostolicæ literæ.

2. 384

P A T. Hactenus causas Iustificationis recenti suisti, sed nullam Legis Dei, uel bonorum operum fecisti mentionē. An nōn & Lex Dei, & opera bona nos iustificant? Fi. Nullo modo Lex & opera iustificant, nisi quis Legem omni ex parte impleat. Sed hoc nemo ob naturæ nostræ depravationem præstare poterit, igitur ex Lege & operibus non est iustitia. Quare inter causas Iustificationis prætermisimus. Qui autem operibus Iustificationē tribuunt, detrahunt Filio Dei debitum honorem Mediatoris et Saluatoris. Ipse enim est agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Vbi loquuntur nos ad unum Christum reuocat: nec aliter quam eius beneficio Deum nobis esse propitium docet: quia ipse unus tollit peccata. Quare non aliud peccatoribus reliquum facit, nisi ut ad Christum confugiant, & statuāt illum cruci affixum unicam esse victimā, qua omnia nostra crimina sint expiata. Humanas itaque satisfactiones oēs, piacula oīa, et redēptiones euertit hoc dicto. et Apost. ait: Si per legē est iustitia, igitur Christus frumenta mortuus est. Deinde iram dei et peccati extenuant

1 Cor. I.

Gal. 3.

tenuant, qui se operibus iustificationē posse pro
mereri putant. Tertio ex cōscientia certam et fir
mā consolationē excludunt. Sic enim Apost. in-
quit: Ideo ex fide gratis datur hereditas, ut fir
ma sit promissio. Quarto uerā inuocationē impe
diunt. Idem: Per Christū habemus audaciā et adi
tum (ad Deū Patrem) cū fiducia, quæ est per Fis
dem illius. Postremo tollūt discrimē legis & Euā
geliū. Lex habet promissiones quidē, sed non pro
mittit gratis iustificationē, sed tantū eum pronū
ciat iustū, qui prestat integrā obedientiā, & cōd
sine peccato. ut cum ait Moses: Maledictus qui
nō permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in
Lege. Item, qui fecerit hēc, uiuet in eis. Sed Euā
geliū monstrat nobis Filium Dei mediatorē, &
tradit nobis propter hūc gratis donari recōcili
ationē. Sic Apost. Gratis saluati estis per Fidem,
idq; nō ex uobis, Dei donū est, nō ex operibus, ne
quis glorietur. Idē: Scientes q; non iustificetur ho
mo ex operibus Legis, nisi per fidē Iesu Christi,
et nos in Iesum Christū credimus, ut iustificemur
ex Fide Christi, & non ex operibus Legis. Item Rom. 11a
Quod si per gratiā saluati sumus, iam nō ex ope
ribus, quandoquidē gratia iam nō est gratia. Sin
ex operibus iam nō est gratia. Idem: Non ex ope
ribus iustitiz, quæ fecimus nos, sed secundum

Rom. 4:8

Ephes. 3:1

Ephes. 2:8

Gala. 2:21

Titum. 3:7

suam

DE IUSTIFICATIONE

suam misericordiam saluauit nos. David eos dum pronunciat beatos esse, quibus gratis absq; operibus placatus est Deus, ut pro filiis agnus scat, quibus merito inimicus esset. Beati, inquit, quibus remissa est iniquitas, quorum tecta sunt peccata. Beatus homo cui non imputat Deus iniuriam. Idem: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Hic confitetur peccata, nec allegat merita sua. Addit: Quia apud te propitiatio est. Hic erigit se fiduciam misericordie Dei. Et citat promissionem: Sustinuit anima mea in uerbo eius, sperauit anima mea in Domino. Id est, quia promisisti remissionem peccatorum, hac tua promissione sustentor. Plenius est scriptura talibus testimonij. Sæpiissime enim iterandum, quod oportet altissime infixum esse pectoribus humanis. Augustinus quoq; apertissime probat hominem iustificari, non lege operi, sed Fidei: non litera, sed Spiritu: non factorum meritis, sed gratuita gratia. Item alibi: Hæc igitur Christi, inquit, gratia, sine qua nec infantes, nec ætate grandes salui fieri possunt, non meritis redditur, sed gratis datur, propter quod et gratia nominatur. Idem alio loco: Cum de Lege dicimus quod non iustificet, non tantum intelligimus Legem ceremoniarū, sed Decalogi quoq;

De Spiritu & litera ad Marcellinū. De peccato orig. lib. 2. ca. 26. Item aduersus Pelagianos. Itē de natura & gratia. De Spiritu & litera.

tabulas. Ambrosius inquit: Hoc constitutum est
 à Deo, ut qui credit in Christum saluus sit, sine
 opere sola Fide gratis accipiens remissionē pec-
 catorum. Sic Bernardus: Necesse est primo crea-
 dere, quod remissionem peccatorum habere non
 possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde quod
 nihil prorsus habere queas boni operis, nisi et
 dederit ipse. Postremo, quod aeternam uitam nul-
 lis potes operibus promereri, nisi gratis detur
 et illa. Cum igitur omnes homines sint peccato-
 res, coram Dei tribunali, ubi de uera et aeterna
 iustitia ac salute agitur, nemo ex eis consistere
 poterit, nec ullus plane ibi locus est meritum homi-
 nū, sed tantū misericordiae Dei, et meritis solius
 Domini nostri Iesu Christi, quæ si quis per Fi-
 dem apprehendat, ac eis uestitus in Dei conspe-
 ctu non ut peccator, sed tanquam iustus appare-
 at, hic pro iudice propitium experietur in cœ-
 lis Patrem. Fixa itaq; maneat hæc doctrina, nos
 Fide iustificari, hoc est, sola fiducia promissæ mi-
 sericordiae propter Christum nos esse iustos seu
 acceptos Deo, non propter nostram dignitatē,
 non propter nostra merita, non propter nostras
 uirtutes aut facta. Adde q; neq; fides est id quod
 nos iustificat, sed instrumentū duntaxat, et qui
 demigratis nobis datum, quo tanq; manu quempi-

H am, Chris-

DE IUSTIFICATIONE

am, Christum iustitiam nostram apprebendimus.

P A T. Si bona opera non iustificant, quid opus est inuocare Deum, facere benignitatem, iustitiam, sobrietatem, castitatem, pie uiuere, ieiunare, corpori affligere, ceteraque bona opera exercere? **F I L.** Remissio quidem peccatorum, iustificatio, & vita aeterna, non propter Legem & nostrorum operum perfectionem, sed per merita Dei in sericordiam propter solum Christum offeritur, sicut ipse ait: Amen amen dico uobis, qui seruatum meum audit, & credit ei qui misit me, habet uitam aeternam, & in iudicium non ueniet, sed transiuit a morte in uitam. Et alio loco, Hec uoluntas Patris mei, qui misit me, ut quisquis uidet Filium, et credit in illu, habeat uitam aeternam. Item Iohannes in sua Canonica diserte afferit, cu qui credit in filium Dei, habere testimonium in seipso: hoc est, sentire in se uiuentem Christum, & infallibilem habere spem uitae aeternae sibi a morte corporea participandae. Ex quibus locis alijs copluribus etsi satis constet, nullis alijs rebus iustificationem et salutem nostram esse tribuendam, quam unicam in Christu fidei, qua conferuntur & applicantur nobis Dei dona, qua copulamus & unimur Seruatori nostro; Tam qui hanc fidem consequuntur, renascuntur quoque, ut bene operemur.

Ioan. 5.

Ioan. 6.

2. Ioan. 5.

tur, ut Legē faciant. Bona enim opera sunt esse
 eius regenerationis, sicut Paulus docet: Ipsi⁹ fī
 gmentum sumus, cōditi per Christū Iesum ad bo
 nad opera, quæ p̄parauit Deus, ut in eis ambula
 remus. Sequūtur itaq; Fidē, tanquam gratiarū
 actio erga Deum: & ut in eis Fides exerceatur
 ac crescat, et ostēdatur alijs, quo nostra confessi
 one, ac honesta exercitatione alij inuitentur ad
 pietatem. Postquā igitur Fide iustificati & rena
 ti sumus intercedente Christi iustitia, simul eius
 beneficētia, datur spiritus sanctus, cuius uirtute
 incipimus indies magis ac magis Deū timere, di
 ligere, petere et expectare ab eo auxiliū, gratias
 illi agere, carnis nostrae concupiscentiā exinanī
 re, & aequo animo ærumnas pati. Incipimus &
 diligere proximos, illisq; benefacere. Hos cul
 tus parit Fides. Præclare igitur inquit Ambroſia
 us: Fides bonæ uoluntatis, & iustæ actionis ge
 nitrix est. Quemadmodum enim arbor bona
 fructus bonos profert, ita fides parit bona ope
 ra, quæ Fidem uerā necessario comitantur. Et sia
 cut ignis nō est sine calore, ita Fides non est sine
 operibus Fidei: ubi aut̄ desunt opera, Fides est
 quasi ignis depictus. Vitæ namq; puritas ac san
 ctionia necessario in eis elucere debent, qui ex
 regno peccati, in regnum iustitiae traducti sunt.

Math. 25

DE IUSTIFICATIONE

Exemplum ueræ Fidei habes in Abrahamo, qui firmè credidit diuinae promissione; quæ Fides magna & mirabilia operabatur. Obediuit uerbo Dei, reliquit patriam, profectus cum uxore et familiâ in exilium, hospitalissimus amicissimus peregrinorum fuit, propriumque Filium immolare statuerat. Nec frustra nos toties sacra littera ad bene agendum exhortantur. Ut apud Ezechiam. In preceptis meis ambulate. Item: Hæc est uolum tuum sanctificatio uestra, abstinere a scortatione, possidere unumquemque uas suum, id est corpus, in sanctificatione & honore, non in affectibus libidinis, sicut Gentes ignorare Dei, & non iniuriam afficere & defraudare fratre in negotijs. Quia uindex est Deus de his omnibus. Non enim uocauit nos Deus ad immundiciem, sed ad sanctificationem. Conscientiae, ut inquit auctor Epistole ad Hebreos, sanguine Christi emundatae sunt a operibus mortuis, ad seruendum Deo uiuenti. Liberati sumus est manu hostium nostrorum, ut sine timore seruiamus illi, in sanctitate et iustitia coram ipso omnibus diebus uite nostræ. In hoc apparuit gratia Dei, ut abnegata omni impietate, et misericordia cupiditatibus sobrietate, sancte, & pie uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem et appetitionem gloriae magni Dei & Salvatoris. Vide

Gen. 12.

Ibidem 13.

Ibid. 22.

Ezech. 23.

1. Thess. 4.

Leuit. 19.

Heb. 9.

Luc. 1.

Tit. 2.

1. Thess. 5.

DIALOGVS QVINTVS.

51

te ne quis malum pro malo cuiquam reddat, sed
 semper quod bonum est settimini, tum erga uos
 in uicem, tum erga omnes. Semper gaudete, inde-
 finenter orate, in omnibus gratias agite. Hec est
 enim uoluntas Dei p Christū Iesum erga uos. Si
 quis templum Dei corrumpit (falsa nimis do-
 ctrina, aut impia uita) hunc perdet Deus. Nam
 templum Dei sanctum est, quod estis uos. Quem
 admodum dilexit nos Deus, ita mutuos nos dili-
 gamus. Obsecro uos fratres per misericordiam
 Dei, ut prebeatis corpora uestra hostiam uiuen-
 tem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum
 uestrum. Neue similes uos huic seculo præstate,
 sed mentis uestræ renouatione transfiguramini,
 ut quod uelit Deus, quod bonum, acceptum, per
 fectumq; sit, id approbetis, et cætera que sequi-
 tur. In summa sacra literæ plene sunt monitioni
 bus, hortationibus, castigatiōibus, quibus nos ad
 omne opus bonum instituunt. Non enim sufficit
 nos habere titulum ac symbolum Christiani no-
 minis, ac Euangeliū in summis labris uolutare,
 tāquam sit lingue doctrina: sed hoc requiritur,
 ut hec Christi doctrina, non tantum intelligētia
 memoriaq; apprehendatur, uerum sedem rece-
 ptaculumq; inueniat in intimo cordis affectu,
 inq; mores trāscat, adeoq; nos in se transformet,

1.COR.3.4

1.IOAN.4.2

ROM.12.4

DE IUSTIFICATIONE

ut iam non que nostra sunt queramus, sed quæ
ex Domini sint uoluntate, & faciant ad gloriam
eius promouendam. Licet tamen in hac uitam
neat infirmitas in renatis, quæ ipsis humilitati
argumentum præbeat, ne sui obliti animos tol-
lant, oportet tamen inchoare nouam obedientiam
& iustitiam, & quantum per Dei gratiam pos-
sumus, perficere, ac bene agendo non defatu-
ri. Noua tamen obedientia non est sine peccato.

3. Reg. 8.
1. Ioan. 1.

Psal. 19.

Psal. 143.

Rom. 7.

psal. 130.

Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum
& non peccet. Si dixerimus quod peccatum non
habeamus, ipsi nos seducimus. Delicta quis int-
ligit, ab occultis meis mundame Domine, & ab
alienis parce seruo tuo. Non intres in iudicium
seruo tuo, quia non iustificabitur in confessu
tuo omnis uiuens. Video aliam legem in membris
meis repugnantem legi mentis meæ, & captiu-
me facit legi peccati, quæ est in membris meis. Si
iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis
sustinebit? Quamvis autem tanta moles peccati
hereat etiam in reconciliatis, noua tamē illa obe-
dientia placet Deo propter Filium mediatori,
cuius perfectione tegitur quicquid in ea est in
perfectum, ac eiusdem puritate nœui omnes ac
sordes absterguntur, ne in iudicij diuini questio-
nem ueniant. Quare bona opera, quæ fiunt à ppi
iusta

iusta censentur, uel quod idem est, in iustitia imputantur. Vera itaq; Fides nunq; bonis operibus uacua est, nec Iustificatio sine illis constat. Hoc tātum interest, quod cum Fidem, & bona opera necessario inter se coherere afferimus, in Fide tam non in operibus Iustificationem statuimus.

P A T. Scriptura toties operibus mercedem promittens, uidetur meritum quoddam, adeoq; remissionem peccatorum, ac Iustificationem illis tribuere. Ut cum dicit Apostolus: Reddet Deus Rom. 24

unicuiq; secundū opera sua: ijs qui in recte factis perseverant gloriam, honorē & immortalitatem querunt, uitam sempiternam: cōtentiosis autem, & in ueritatem contumacibus, iniusticie uero obedientibus, imminet fæuitia & poena, calamitas & angustia. Vnusquisq; referet quod gesit in corpore siue bonū siue malū. Venite beati patris mei, esuriui & dedistis mihi cibū: sitiui et potum tribuistis &c. Gaudete & exultate, ecce merces uestra copiosa est in cœlis. Vnusquisq; mercedem accipiet secundum laborem. Si uis ad uitā ingredi serua mandata. Pietas habet promis siones præsentis & future uitæ. Qui dederit uni ex minimis poculū aquæ propter doctrinam, non perdet mercedem. Peccata tua eleemosynis redime. Frange esurienti panem tuum, tunc

Matth. 16

2. Cor. 5.

Matth. 25

Matth. 54

Luc 6.

Matth. 194

1. Tim. 4.

Matth. 10

Daniel. 48

Ez. 58.

Tob. 4

DE IUSTIFICATIONE

inuocabis & Dominus exaudiet. Eleemosyna ab omni iniquitate, & à morte liberat. Quare uidentur bona opera esse necessaria ad iustificationem, & mereri in hac uita multa præclara dona, & post hanc uitam regnum cœlorum, præsertim cum disertè Iacobus dicat: Videtis quod ex operibus iustificatur homo, & non ex Fide sola. Item Paulus dicit: Si omnem Fidem habeam charitatem autem non habeam, nihil sum &c. FIL. Quæcunq; opera cogitat, meditatur, perficit homo, tam procul absunt à iustitia coram Domino, ut peccata censeantur, antequam Deo per Fidem reconcilietur. Nam Apostolus ait: Sine Fide fieri non potest, ut quisquam Deo placeat. Itē: Quid quid non fit ex Fide peccatum est. Ergo quod opera placent Deo, id ex Fide habet. Sequitur enim, ut ait Augustinus, iustificatum, non precedunt iustificandum. Licit autem Deus bona opera, quæ ex Fide fiunt, approbet, tamen non possunt opponi iræ ac iudicio ipsius, sed terrores peccati & mortis uincendi sunt fiducia Mediatoris Christi. Ergo cum scriptura operibus mercedē tribuit, ex mero Dei beneplacito id facit. Deus enim operum dignitate, ad reddendum ipsis premū, Lib. de gratia & libe- sed gratuita sua indulgentia mouetur. Sic Augustinus querit. Si uita æterna bonis operibus redditum,

redditur, sicut apertissime dicit scriptura: Quo
niam Deus unicuique reddet secundum opera eius,
quomodo gratia est uita eterna, cum gratia non
operibus reddatur, sed gratis datur? Post aliquot
verbis respondet. Ista ergo questio, ait, nullo mo-
dum mihi uidetur posse dissolui, nisi intelligamus,
et ipsa bona opera nostra, quibus eternam reddi-
tur uita, ad Dei gratiam pertinere, propter illa-
m quod ait Dominus: Sine me nihil potestis fac-
ere. Et ipse Apostolus cum dixisset, Gratia sal-
utis facti estis per Fidem, et cetera que apud Au-
gustinum sequuntur. Sæpe apud eundem legitur:

ro arbitrio
ad Valent,
cap. 8.
Rom. 2.

Non merita nostra Deum coronare, sed sua do-
nata uocari, non que meritis nostris
debrantur, sed que gratijs iam collatis retribuā-
tur. Quocunq; spiritus Dei agit in nobis bona
opera, Dei benignitate nostra esse dicuntur, mo-
donon à nobis esse intelligamus: nostra enim est
merita, nostra uoluntas, nostrum studium, que ab
eo ad bene agendum deriguntur. Hinc idem Au-
gustinus exclamat: Quid remuneris bone Deus
mi tuum opus? Cum enim tu efficis in nobis et
uelle et perficere, quod obsecro relinquitur, quod
nobis uindicemus? Licet opera dicantur nostra,
non tamen ideo cessarunt esse Dei dona. Quoties
autem bonis operibus promittitur merces, minia-

DE IVSTIFICATIONE

me eorum meritum gratuitam Fidei iustitiā impedit, nec salutis causa ostenditur, sed tantū extitantur pī ad rectē agendi studium, dum certi sunt se operam non ludere. Quare optimē hec duo cōueniunt, gratis nos iustificari, qā Deo præter meritum accepti sumus: & tamen ipsum non debitam operībus nostris mercedem pro suo beneplacito rependere. Et cum dicimus, sola Fides iustificat, ibi particula sola non excludit ipsa bona opera, sed conditionem dignitatis seu meriti excludit, & transfert causam reconciliationis in solum Filium Dei. Quod autem Iacobus dicit: Videlis quod ex operībus iustificatur homo, & non ex Fide sola. Loquitur ille de operībus, que Fidem sequuntur, & ostendunt Fidem non esse mortuam, sed uiuam & efficacem in corde. Non sensit nos per bona opera mereri remissionē peccatorum, & gratiam. Sed erant temporibus Apostolorum pleriq; (quod malum in Ecclesia ualde frequens est) qui infidelitatem suam manifeste prodebat, omnia bona opera negligēdo & omittendo: falso tamen Fidei nomine gloriari non definebant: stolidam talium fiduciam hic eludit Iacobus. Et ideo distinguit inter mortuam Fidem ac uiuam Fidem. Mortuam ait esse, quæ non parit bona opera: Viuam, quæ producit operabos.

na. Idco

Iacob. 2.4

¶. Ideo Iacobus recte negat nostali Fide iustifica-
cari, que est sine operibus. Nec describit hic mo-
dum iustificationis, sed ostēdit quales sint iusti,
postq; iam sunt iustificati & renati. Quod autē 1. Cor. 13:4
Paulus charitatem prefert Fidei, non inde sequi-
tur, quod charitas ideo iustificet. Sed oportet ut
charitas ueram Fidem sequatur, & adsit perpe-
tuo credentibus. Si quis enim abiecerit charita-
tem, etiamsi habeat magnam Fidem, tamen non
retinet eam. Nam excludit Spiritum sanctū, quo
amisso & Fides depellitur. Vera itaque Fides,
cui sacrae literæ tribuunt iustificationem, non
est iners, ignava, atque somniculosa, sed efficit
in cordibus fidelium serenam conscientiam, trā-
quillum animum, securum, minimeq; de bonitate
Dei, atque promissionibus, deq; remissione pecu-
-catorum hæsitantem, sed solida firmaq; spe ater-
nam uitam expectantem. Praestat item ut Deum
diligamus, atque proximos, hisq; inferuiamus
officijs pietatis, rebus studeamus sanctis pijsq;
abnegemus indies magis ac magis mundanas cu-
piditates, & desideria carnalia. Hi sunt fructus
& effectus Fidei. Talem fidem donet omnibus
nobis clemēs & misericors Pater per Iesum Chri-
stum dominum nostrum, Amen.

DE ORATIONE
DE ORATIONE,

cf. Coli. 2, 115 fl Dialogus Sextus, in quo Dominica
quoq; oratio exponitur.

PAT. Non inscite de Iustificatiōe, eiusq; can-
sis & effectibus disputatione chare fili. Cum
autem Fides, qua Christi meritum apprehendi-
mus, adeoq; per hoc ipsum remissionem pecca-
torum, & aeternam uitam adipiscimur, quemad-
modum & opera bona, quae necessario uera Fis-
dem consequuntur, mera & gratuita Dei dona
sint: reliquum est, ut ab ipso, qui etiam nos ad se
rogandum inuitauit, haec omnia precibus nostris
postulemus. Etsi enim, cum nos plerumq; in re-
bus aduersis, & difficultatibus habebamus, &
langueamus, Deus ipse pro nobis excubat, uigis-
latq; ac nonnunquam opem fert non rogatus, ac
uota nostra praeuenit. Imo non aliunde, quam a
seipso prouocatur, ut nobis Fide donet, que pre-
ces omnes ordine & tempore precedit: nobis ta-
men maxime conductit continentur ipsius misericordiam implorare, ut ad querendum, aman-
dum, colendum ipsum animus noster plus plusq;
accendatur, dum assiduitate quotidiana & con-
suetudine assuescimus, quoties necessitas postua-
lat, ad ipsum, uelut ad sacram anchoram confu-
gere.

gere. Quare ordo exigit, ut deinceps de Oratione differamus, ac primum quid ea sit expone. FIL. Oratio (ut hoc nomine hic accipitur) est quædam quasi societas & communicatio hominis cū deo, qua in ipsos cœlos ingreditur, ac cordis sui desideria apud illum coram exponit, sepe etiam illius erga nos benefacta cognoscit, & cum laude fatetur. Oratio enim afflictorum penetrat nubes, neque cessat, quin ad Deum perueniat, & exaudiatur, donec altissimus respiciat. PAT. Quot sunt genera Orationis? FIL. Duo. Petitione uidelicet, & gratiarum actio. Petitione est, qua à Dei bonitate poscimus & quæ ipsius gloria, & quæ usibus nostris conducunt. Gratiarum actio, est grata beneficiorum memoria, qua Dei erga nos beneficentiā agnoscimus, & cū laude fatemur, gratias illi pro ea agentes. Vtrung; genus complexus est David, dum in persona Dei ita loquitur: Invocame in die afflictionis, eruam te, & glorificabis me.

Ecclesiasticus

Psalms

PAT. Quibus dē causis debemus orare? FIL. Principio ad orandum excitat nos, cū priuata nostra necessitas, tum proximi & totius Ecclesie ingētia pericula & calamitates. Deinde mouent exempla Christi & omnium piorum Patrum, quibus in omnibus angustijs tutus portus & refus-

DE ORATIONE

¶ refugium erat oratio. Tertio, ut precepit
Dei, quo nos iubet se invocare, obtemperemus.
Est enim ingens peccatum non reddere Deo hunc
cultum, non petere, non expectare a Deo auxili-
um in periculis, non agere gratias pro beneficiis.
Quarto, ut exerceatur et crescat in nobis fides,
Spes, et amor erga Deum. Tametsi autem ea
sit Dei benignitas, ut promptus sit ad largien-
dum, quaecumque necessaria sunt, simul tamen eam
deposita nobis filiis suis fiduciam sui, ut non am-
bigamus, cum nos nequaquam deserere posse.
Non enim nostras exigit preces, ut eis ad largi-
endum mouatur, sed ut fiduciā, spem, atque amo-
rem nostrum erga se, tanquam optimum et beni-
gnissimum Patrem alat, et excolat, dum orantibus
dat, quae daturus erat alias: discamusque nos apud
eum omnia posse, aures eius ad preces nostras
non esse clausas, sed patentes atque apertas. Po-
stremo, ut gratum memoremque animum erga De-
um testemur, et declaremus.

PAT. Quemnam debemus in afflictionibus in-
vocare seruatorem ac liberatorem filium. Nemo in-
vocandus est, nisi solus et unicus Deus, Pater mihi
delicet eternus, et Filius eius salvator noster Iesu
Christus, et Spiritus sanctus. Solus enim de-
us nos in omnibus periculis iuuare potest, cum sit
omnis

omnipotens: idem pro sua prudētia iuuandi gna
rus est: uult etiam, quia Pater noster est: nec so-
lum uerba nostra sed & desideria cordium no-
strorum nusquam non præsens audit, & rectius
quibus rebus opus habemus intelligit, quām nos
ipsi significare queamus. Hinc dicit: Ego sum,
ego sum, & non est absq; me saluator. Idem: De-
us iustus & seruator non est præter me. Idem:
Ego feci, ego ferā, & portabo, & seruabo. Item
alio loco: Omne qui inuocat nōmē meū in gloriā
mēā, creauit eum, formaui cū, & feci eū. Sciamus
ergo ipsum honorū omniū auctorem esse, qui so-
lus benefaciat, solus nos exaudiat, tueatur, et con-
seruet: nec transferamus ad creaturas, quod sibi
soli propriū esse, atq; in se uno residere ostēdit.

Esa. 34.

Esa. 43.

Esa. 44.

Esa. 45.

Esa. 46.

Esa. 47.

Esa. 48.

Esa. 49.

Esa. 50.

Esa. 51.

Esa. 52.

Esa. 55.

Esa. 57.

Esa. 59.

Esa. 60.

Esa. 64.

Esa. 67.

Esa. 69.

Esa. 72.

Esa. 75.

Esa. 78.

Esa. 81.

Esa. 84.

Esa. 87.

Esa. 89.

Esa. 90.

Esa. 93.

Esa. 96.

Esa. 99.

Esa. 102.

Esa. 105.

Esa. 108.

Esa. 111.

Esa. 114.

Esa. 117.

Esa. 120.

Esa. 123.

Esa. 126.

Esa. 130.

Esa. 133.

Esa. 136.

Esa. 138.

Esa. 141.

Esa. 144.

Esa. 147.

Esa. 149.

Esa. 152.

Esa. 155.

Esa. 158.

Esa. 158.

Esa. 161.

Esa. 164.

Esa. 167.

Esa. 167.

Esa. 170.

Esa. 173.

Esa. 176.

Esa. 178.

Esa. 181.

Esa. 184.

Esa. 187.

Esa. 187.

Esa. 190.

Esa. 193.

Esa. 196.

Esa. 199.

Esa. 202.

Esa. 205.

Esa. 208.

Esa. 211.

Esa. 214.

Esa. 217.

Esa. 217.

Esa. 217.

Esa. 217.

Esa. 218.

Esa. 221.

Esa. 224.

Esa. 227.

Esa. 230.

Esa. 233.

Esa. 236.

Esa. 238.

Esa. 241.

Esa. 244.

Esa. 247.

Esa. 247.

Esa. 247.

Esa. 249.

Esa. 252.

Esa. 255.

Esa. 258.

Esa. 261.

Esa. 264.

Esa. 267.

Esa. 267.

Esa. 270.

Esa. 273.

Esa. 276.

Esa. 279.

Esa. 282.

Esa. 285.

Esa. 288.

Esa. 291.

Esa. 294.

Esa. 297.

Esa. 300.

Esa. 327.

Esa. 347.

Esa. 377.

Esa. 407.

Esa. 434.

Esa. 454.

Esa. 472.

Esa. 502.

Esa. 524.

Esa. 548.

Esa. 572.

Esa. 602.

Esa. 624.

Esa. 648.

Esa. 672.

Esa. 702.

Esa. 724.

Esa. 748.

Esa. 776.

Esa. 800.

Esa. 824.

Esa. 848.

Esa. 876.

Esa. 900.

Esa. 924.

Esa. 948.

Esa. 976.

Esa. 996.

Esa. 1024.

Esa. 1048.

Esa. 1072.

Esa. 1096.

Esa. 1120.

Esa. 1144.

Esa. 1168.

Esa. 1192.

Esa. 1216.

Esa. 1240.

Esa. 1264.

Esa. 1288.

Esa. 1312.

Esa. 1336.

Esa. 1360.

Esa. 1384.

Esa. 1408.

Esa. 1432.

Esa. 1456.

Esa. 1480.

Esa. 1504.

Esa. 1528.

Esa. 1552.

Esa. 1576.

Esa. 1600.

Esa. 1624.

Esa. 1648.

Esa. 1672.

Esa. 1696.

Esa. 1720.

Esa. 1744.

Esa. 1768.

Esa. 1792.

Esa. 1816.

Esa. 1840.

Esa. 1864.

Esa. 1888.

Esa. 1912.

Esa. 1936.

Esa. 1960.

Esa. 1984.

Esa. 2008.

Esa. 2032.

Esa. 2056.

Esa. 2080.

Esa. 2104.

Esa. 2128.

Esa. 2152.

Esa. 2176.

Esa. 2200.

Esa. 2224.

Esa. 2248.

Esa. 2272.

Esa. 2296.

Esa. 2320.

Esa. 2344.

Esa. 2368.

Esa. 2392.

Esa. 2416.

Esa. 2440.

Esa. 2464.

Esa. 2488.

Esa. 2512.

Esa. 2536.

Esa. 2560.

Esa. 2584.

Esa. 2608.

Esa. 2632.

Esa. 2656.

Esa. 2680.

Esa. 2704.

Esa. 2728.

Esa. 2752.

Esa. 2776.

Esa. 2800.

Esa. 2824.

Esa. 2848.

Esa. 2872.

Esa. 2896.

Esa. 2920.

Esa. 2944.

Esa. 2968.

Esa. 2992.

Esa. 3016.

Esa. 3040.

Esa. 3064.

Esa. 3088.

Esa. 3112.

Esa. 3136.

Esa. 3160.

Esa. 3184.

Esa. 3208.

Esa. 3232.

Esa. 3256.

Esa. 3280.

Esa. 3304.

Esa. 3328.

Esa. 3352.

Esa. 3376.

Esa. 3400.

Esa. 3424.

Esa. 3448.

Esa. 3472.

Esa. 3496.

Esa. 3520.

Esa. 3544.

Esa. 3568.

Esa. 3592.

Esa. 3616.

Esa. 3640.

Esa. 3664.

Esa. 3688.

Esa. 3712.

Esa. 3736.

Esa. 3760.

Esa. 3784.

Esa. 3808.

Esa. 3832.

Esa. 3856.

Esa. 3880.

Esa. 3904.

Esa. 3928.

Esa. 3952.

Esa. 3976.

Esa. 4000.

Esa. 4024.

Esa. 4048.

Esa. 4072.

Esa. 4096.

Esa. 4120.

Esa. 4144.

Esa. 4168.

Esa. 4192.

Esa. 4216.

Esa. 4240.

Esa. 4264.

Esa. 4288.

Esa. 4312.

Esa. 4336.

Esa. 4360.

Esa. 4384.

Esa. 4408.

Esa. 4432.

Esa. 4456.

Esa. 4480.

Esa. 4504.

Esa. 4528.

Esa. 4552.

Esa. 4576.

Esa. 4600.

Esa. 4624.

Esa. 4648.

Esa. 4672.

Esa. 4696.

Esa. 4720.

Esa. 4744.

Esa. 4768.

Esa. 4792.

Esa. 4816.

Esa. 4840.

Esa. 4864.

Esa. 4888.

Esa. 4912.

Esa. 4936.

Esa. 4960.

Esa. 4984.

Esa. 5008.

Esa. 5032.

Esa. 5056.

Esa. 5080.

Esa. 5104.

Esa. 5128.

Esa. 5152.

Esa. 5176.

Esa. 5200.

Esa. 5224.

Esa. 5248.

Esa. 5272.

Esa. 5296.

DE ORATIONE

nostram propensius cūret. Preterea nos, si illum dilexerimus, non poterimus præter ipsum inuocare quenq; uel angelorum uel hominum. Cum quo enim potius de rebus nostris adflictis cōque remur, quām cum Patre nostro quem unicē diligimus. Adhæc potissima pars cultus Dei est in uocatio: igitur soli Deo debetur. Iuxta illud dictum Christi, Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. PAT. Sed quid faciendum, cum nemo hominū dignus sit, qui se Deo representet, ac in eius conspectum sine patrono & adiuvato prodeat, ipsumq; coram appellat? FIL. Ipse cœlestis Pater, ut ab hac perturbatione nos liberaret, que alioquin nostros animos sollicitaret. Filiū suū Iesum Christum nobis impertivit: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & Mediator, ut tali patrono nixi ad ipsius thronū tu to accedere liceat. Cum itaq; Christus unicus sit constitutus à Deo Patre Mediator, cuius intercessione uult nobis esse propitiū & exorabilis, profecto qui hunc deserunt, ijs nullus accessus ad Deum superest, nec quicquam à Deo præter iram, iudicium, ac terrorem consequentur. Sic enim dicit Ambrosius de Christo: Ipse os nostrū est, per quod Patri loquimur: oculus noster per quem Patrem uidemus: dextera nostra, per

quam

Matth. 4.
Deut. 6.

2 Tim. 2.

Lib. de Isa.
ac et anima

quam nos Patri offerimus, quo nisi intercederant
te, nec nobis, nec sanctis omnibus quicquam cum
Deo est. P A T. Legimus tamen Apostolos orasse
pro muliere Cananea. F I L. Viui homines pro
uiuis orare debent. Paulus enim rogat, ut omnia
corporis Christi membra inter se alia pro alijs
orient: quoniam inter se solicita sunt membra: &
si dolet unum membrum reliqua condolescunt.
Ac sic membrorum omnium adhuc in terra labo
rantium mutuae ultro citroq; orationes ascen
dant ad caput quod præcessit in cœlum, in quo
est remissio peccatorum nostrorum. Vnus enim
Deus, unus Mediator Dei & hominum homo
Christus, in quo & nos unum sumus, si seruamus
unitatem Fidei in vinculo pacis. Sic Augustinus:
Homines Christiani inuicem se cōmendant ora
tionibus suis. Pro quo autē nullus interpellat, sed
ipse pro omnibus, hic unus, uerus q; mediator est.
P A T. Sed cum ipse Mediator nobis à Deo dona
tus Deus est, rex regū, dominus dominantiū, cui
data sit omnis potestas in cœlo & in terra, qua
elatione atq; animi magnitudine nos miserrimi
homunculi peccatis oppleti, ad ipsius diuinam
maiestatē sine aduocatis et intercessoribus acc
demus, cum nemo mortalium, nisi plane mentis
inops, aut supra modum elatus & inflatus regem

Matth. 15,4

1. Cor. 12,4

Rom. 12:

Lib. 2. ca. 8.
contra Par
meni.

I hominem

DE ORATIONE

Homil. do
profestu
Euangelij.

In Epistola
Rom.ca.1.

Esai.55.

hominem sine patronis ausit appellare? FIL.
Huic argumento respondet Chrysostomus: Non
opus est, inquit, patronis apud Deum, neq; ma-
gna solicitudine in discurrendo, ut blandiare alij,
sed licet solus sis, patronoq; careas, & per te
ipsum Deū preceris, omnino tamē uoti compos-
eris &c. Sic ambrosius: Nūc ideo, inquit, ad regē
per tribunos & comites itur, quia homo utiq;
est rex, & nescit quibus debeat remp. credere.
Ad Deum autem promerendū, quem utiq; nihil
lateat (omnia enim merita nouit) suffragatore nō
est opus, sed mente deuota. Esaias dicit: Derelin-
quat impius uiam suam, & uir iniquus cogitatio-
nes suas, & reuertatur ad Dominū, et miserebi-
tur eius: & ad Deum nostrū, quoniā multis est
ad ignoscendū. subiungit, Nō sunt enim uiae mea,
ut uiae uestræ. Ac si dicat: Non sum homo morta-
lis, ut me durum et inexorabile uobis præbē. Co-
gitationes meæ longè diuersæ sunt à uestris. Si
estis implacabiles, et ægre reditis in gratiam cū
eis à quibus iniuriā accepistis, non sum uestris
mīlis, ut me tam inhumanū præstem. Omnes cum
fiducia ad me clamantes exaudio. Non personas
respicio. Aerūnosis, miseris atq; afflictis nihil ne-
gare possum. Sæpe repetit Christus: Quicqd pe-
tieritis Patrē in nomine meo dabit uobis, ut scia-
mus

mis̄ impiā esse nominis Dei profanationem, quū quis ipso preterito sistere se audet ad Dei tribu-
nal. Quod si cordibus nostris penitus insita erit
hęc sententia, Deum nobis libenter & largiter
daturum esse quicquid Filij nomine petierimus,
non implorabimus hinc inde diuersos patronos
in subsidium, sed uno illo contenti erimus, qui
toties ac tam benignè operam suam nobis de-
fert. P A T. Angeli orant pro nobis. Ut apud

Zach. 5.

Vatem angelus orat: Domine exercitum usque
quo tu non misereberis Hierusalem? Sic sine du-
bio & sancti in cęclis pro Ecclesia orant. F I L.
Pieri hoc quidem potest, uerum ex eo non sequi-
tur, quod sint inuocandi, cū scriptura nusquam
doceat Sanctorum inuocationem, seu implorare
ab ipsis auxilium.

P A T. Quenam requiruntur in nobis, ut rite
probe & instituamus orationē? F I L. Principio ex
animis nostris eiſienda est omnis seuitia, atq;
crudelitas. Per Vatem inquit Deus, Cum multi- Eſai. 14
plicaueritis orationē non exaudiā. Manus enim
uestre sanguine plene sūt. Lauamini, mūdi estote
&c. Volo uiros orare in oī loco, leuantes puras
manus sine ira et disceptatiōe. Deinde extermin-
nāda est omnis erga proximū et miseros duritas.
Qui enim obturat aurē suā ad clamorē pauperū,

1. Tim. 2.

DE ORATIONE

Proverb. 21

Lub. 16.

Mar. 12.

Matth. 6.

Matth. 5.

Luc. 18,
Psal. 51.
2. Pet. 5.

clamabit & ipse, sed non exaudietur. Exemplum est in diuite epulone, qui quia clamorem Lazari non exaudierat, clamabat & ipse; sed non exaudiebatur. Tertio absit omnis simultas ac dissensio. Remittenda itaque noxa est fratribus. Sic Christus dicit: Cum stabitis ad orandum, remittite si quid habetis &c. Si non remiseritis ex cordibus uestris, non remittet uobis Pater uester &c. Vnde prius reconciliare fratri tuo, & tunc uenient &c. Quarto abiiciatur omnis glorie nostre meditatio, ut omnem proprię dignitatis opinionem exuamus, dantes gloriam in summisione nostri, Domino, ne si quid uel minimū arrogemus nobis, cum inani nostra superbia ab eius faciere pellamur. Exemplum est in Phariseo & Publicano. Cor contritum & humiliatum Deus non despiciens. Deus superbis resistit & humilibus dat gratiam. Quinto requiritur, ut mentem animumque nostrum componamus exclusis omnibus alienis & extraneis curis, quibus buc & illuc circusferamur, ac ad integratē Deo dignam cor nostrū ascendat, ne nostras ineptias, quae caca & stolidam nostra ratio commentari solet in Dei conspectum proferat. Caro nostra plerunque deprecatur crucem: opes, honores & uoluptatem postulat, quae postea in nostrum tenderent exitium, si pro notis

uotis nostris conferrentur. Quare preces no-
stre subiiciendæ sunt Dei arbitrio, ne plus nobis
lardiatur, quā utile esse nouerit. penes ipsum
sit discernere quid nobis expediat. Nō enim nos
quid oremus, ut fieri debet, scimus: sed ipse Spi-
ritus pro nobis supplicat gemitibus ineffabili-
bus: non quod ipse reuera uel precetur uel inge-
miscat: sed dum eius præsidium nobis expetimus,
ille fiduciam, uota, suspiria, in nobis excitat Deo
digna, ac nobis salutaria, quibus concipiendis
haudquaquam sufficiebant nostræ uires. Sexto,
postulatur atq; adeo flagitatur, ut certa impe-
trandi fiducia ad orandum accingamur, absq; om-
ni dubitatione sit persuasum, nobis propitiū esse
Deum, ut uota nostra exaudiat. Inanis est enim
precatio omnis sine Fide. Irritatur certè Domi-
nus, si petamus ab eo gratiā, quā non certo expe-
ctemus. Postulet in Fide, inquit Apost. nihil hesi-
tans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris,
q; à uēto agitatur ac excitatur. Nō enim putet is
homo se quicquā à Domino impetraturū. Et Chri-
stus inquit: Dico uobis oīa quæcunq; petitis, cre-
dite uos accepturos, & euenient uobis. Impetrā-
di fiduciam augent multæ & benignissimæ pro-
missiones, quæ pollicētur impetraturos quicqd
petierintus. Petite inquit Christus, & dabitur

Rom. 8.

Iacob. 14

Marc. 11.

Matth. 7.

DE ORATIONE

uobis, querite et inuenietis, pulsate et aperietur
uobis. **¶** Quicquid petieritis Patrem in nomi
nate meo, dabit uobis. Iam per Vatem: Vos inuo
cantes me, **¶** oratum uenientes, exaudiam, meq
uestigantes inuenietis. Item, Tu me rerum aduer
sarum tempore inuocato, et ego eripiam te. Item
alibi, clamauit ad me, **¶** exaudiam eum, ei in ad
uersis adero, eum liberans **¶** honorans. **¶** alio
loco: Præsens adest Deus omnibus se inuocantia
bus, inuocatibus in ueritate. Itē, Deus uos, audita
querimonia uestra uoce, uestrī misertus, exaudi
et. Et iterū dicit: Prius quā inuocent, ego exaudi
am. Item: Quicunq; inuocauerit nomen Domini,
saluus erit. Septimo, ut non oremus eo sermone
quē nō intelligamus, nec ore tantū, sed animo et
corde. Irā enim Dei aduersus nos prouocamus, cū
summis duntaxat labris precamur. Hoc etenim
est sacro sancto eius nomine abuti, eiusq; maiest
tem ludibrio habere. Nam sic per Vatē dicit: Po
pulus iste me ore accedit, **¶** labris suis honorat:
animus aut eorum procul abest a me. Postremo
cauendū est ne Deo in nostris orationibus modū
¶ tempus nobis auxiliandi præscribamus, sed
hæc ipsius consilio prorsus cōmendemus. Huīus
rei illustre exemplum extat in historia Iudith.
Cum resciſſet Iudith Sacerdotem præscripſisse
Deo

Iudith. 8.

Ezii. 29.
Matth. 15.

Ioa. 14. 16.

Terem. 29.

Psal. 50.

Psal. 91.

Psal. 145.

Ezai. 30.

Ezai. 65.

Joel. 2.

Deo quinq^u dicrum spaciū, obiurgans Sacerdotem, inquit: Qui uos estis, qui tentatis Deum? Hic sermo magis irritat iram. Constituistis Deo tempus opitulandi.

PAT. Qyonam in loco precandū erit? Fil. Ius
bemur in pluribus Scripture locis in celebri
cœtu & hominum frequentia, ac coram toto
populo Deum precari, uel laudare, ut palam
nostram Fidem testemur, aliosque ad idem fa-
ciendum suscitemus. Dum conueniunt fideles,
uota sua coniungant, & communiter precen-
tur, non modo ad testandam Fidei concordiam,
sed ut omnium consensum Deus exaudiat. Christus
stus enim singulari promissione publicas pre-
ces dignatur, cum inquit: Si duo ex uobis con-
sensint super terram, de omni re quam petie-
rint, sicut illis à Patre meo qui in cœlis est. Cum Math. 18,1
autem iubet supplicaturos ingredi conclave, &
clausa ianua orare in occulto, non ita intelligen-
dum, quasi iubeat fugere homines, ac nos rea-
cte orare neget, nisi in remotos angulos nos
abdamus. Sed significat potius querendum esse
secessum, quam in frequentia hominum inanem
gloriam querere. Sicut eodem loco Christus nō
reprehendit longas preces, quasi ea in re sit uiti-
um, sed hanc corruptelā damnat, q. res per se lau-

DE ORATIONE

dabilis in prauum finem conuersa esset. Neque enim leue crimen est, rem adeo sacram polluere. Vbi autem magna aliqua urget necessitas, quia in solitudine ab hominum frequentia remoti, melius sensus nostros colligimus, ut magis ad id quod agimus intenti sint, nobis utile est secundum orare. Crescit enim tunc orandi feroe, liberioriusq; nostra uota, gemitus, curas, pauores, spes et gaudia in Dei sinum exoneramus. Ideo et Christus ipse orandi causa saepius in secretum aliquem locum se abdidit, ac per totam noctem orauit. Non tamen in uerborum copia, non in numero, non in loco, sed in pietate et fide, in assiduitate et charitate consistit efficacitas et virtus precationis.

PAT. Num externus corporis gestus ad praecandum aliquid conducit? fil. Opus habent fides exterioribus inuitamentis, quae eorum animos ad Deum attollant. Genuum flexio, tanquam honoris ac reverentiae symbolum communiter precibus adhiberi solet. Deinde et summisionis argumentum habet, ad declarandum animum in corpore diuinae maiestatis fractum. Cum super terram in faciem procidit Christus, seriam orandi uerbentiam testatus est. Cum idem sublatis in coelum oculis precatus est, ardoris

Matth. 26,

Ioan. 17.

¶ Hec

Uchementiae non vulgaris signum dedit. Verē
enim hoc gestu Christus testatus est animi affea-
ctu se in cœlo esse potius quam in terra, ut relia
etis hominibus familiare haberet cum Deo collo-
quium. Cœlum autem respexit, non quod illic in-
clusus sit Deus qui terrā quoq; implet: sed quia
illic pricipue conspicitur eius maiestas. Moses
oravit eleuatis manibus in cœlum. Et Apostolus Exod. ix.
1. Tim. 2.
dicit: Volo uiros orare in omni loco, sustollentes
puras manus. Illa eleuatio manuum monet men-
tem quoq; eleuandam esse, ut obliata res terrenas,
sola coelestia cogitet. Publicanus peccatis suis
abiectus oculos deiecit in terram, Luc. 18.
secutus est. De exteriori corporis habitu inter-
precandum sic scribit Tertulianus: Ad cœlum
suspicientes Christiani manibus expansis, quia
innocuis: capite nudo, quia non erubescimus: de-
nig: sine monitore, quia de pectore oramus, pre-
cantes sumus omnes semper pro omnibus.

P. A. T. Quæ nam à Deo petenda sunt? F I L.
Principio ea, quæ faciunt ad Dei gloriam: deina
de quæ ad salutem nostram utilia sunt. Priora in
ea formula orandi, quam Christus suis prescri-
psit, tribus primis petitionibus, posteriora, reli-
quis quatuor comprehenduntur. Quamuis maxi-
ma quoq; utilitas ex prioribus illis petitionibus

In 30. cap.
Apolog.

Calv. 2, 14
Matt. 6.

Luc. 11.

I 5 ad nos

EXPOSIT. DOMIN. ORAT.

ad nos redeat : dum enim sanctificatur Dei
nomen, nobis cedit in sanctumoniam : dum re-
gnum ipsius aduenit, eius efficimur participes
dum illius sit uoluntas, ipsi in omnibus obsequio-
mūr, nos tamen in optandis his Dei gloriam pos-
tissimum intuebimur. Eodem modo reliquas qua-
tuor, licet in utilitatem nostram proprię desti-
natae sint, ad eandē Dei gloriam referemus. Tran-
didit enim Christus nobis formulam orandi, in
qua a clut in tabula conspicere licet, quicquid
Patre expetere fas est, quicquid nobis condu-
cit, quicquid postulare necesse est. Non tamen
hanc precandi legem ita præscripsit, ut eisdem
uerbis semper sit utendum, sed nostras preces
sic dirigi frenariq; uoluit, ne extra metas istas
oberrant.

P A T. Eam orationem à Christo traditā mi-
hi breuiter expone. F I L. Faciam. P A T. Prin-
cipio ad hanc questionem mihi responde. Dicū
est antea ad Patrem nobis non patere accessum
nisi per Christum, cur igitur in hac oratione,
nulla Mediatoris facta mentione, recta ad Deū
Patrem accedimus, cumq; inuocamus? F I L. Cum
in initio huius prectionis Deum appellamus Pa-
trem nostrum, certe ad Christum nos respon-
sre oportet, per quem ex filiis aeterna damnatio

nisi, in filios gratia, & omnium cœlestium bonorum heredes adsciti sumus. Eam enim potestate Ioan. vii
contulit omnibus, qui credunt in nomen suum, ut & ipsi Filii Dei sint. Cum itaque nos adoptiui filij inuocamus Deum Patrem, in mentem semper nobis ueniat Christus Mediator natura Dei Filius, per quem clamamus Abba Pater.

P A T. Nunc ordine singulas precationis partes explica. F I L. Principio uice proœmij posuitur:

Pater noster qui es in cœlis.

Vox illa Patris plena suavitatis mirum in modum adaugebit in nobis impetrati fiduciam, ne quicquam dubitemus, quin amicissime amplecti nos uelit Deus, quin paratus sit ad preces nostras exaudiendas: quin ultrò propensus sit ad nos iuuandos. Videmus enim quo sit quisque pater erga liberos suos ingenio, qua animi prospensione, qua beneuolentia. Si uos, inquit Christus, cum mali sitis, nostis bona dona dare filii uestris, quanto magis Pater uester qui in cœlis est dabit bona poscentibus se: Paterna enim ipsius erga nos charitas eo maior excellentior est omni parentum nostrorum charitate, quo ipse

Matth. 74

Col. 1. 6
p. 116.

EXPOSIT. DOMIN. ORAT.

BLA. 49.

Luc-15.

ipse omnibus hominibus bonitate et misericordia est præstantior. Sic Deus apud Vatem ut ardentissimum suum affectum exprimeret, matri sese comparat, cuius adeo sollicitus atque anxius est amor in foetum quem fouet sinu suo, lactat, curat, ut sepe insomnes ducat noctes, seque perpetuo conficiat, et sui ipsius obliuiscatur. Inquit igitur: Potest ne mater obliuisci filiorum? Etsi obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. P A T. Sed scelera et delicta nostra, que Patrem quamuis lenissimum, et mitissimum, nobis alienatum et offensum reddiderunt, impedit quo minus nos exaudiat. F I L. Verum ipse Christus in parabola de filio prodigo nobis describit, quam propensus et facilis sit Deus ad dandam peccatis nostris ueniam, ubi pater filium in gratium, ac improbum, qui profusa luxurie facultates ipsius prodigie uiuendo disperdiderat, et dissipauerat, non disquit omnibus eum grauiter offenderat, non a se repellit, non obiurgat, sed uenienti ultro occurrit, et nondum uerbo uno audito, obuijs ulnis squalidum et deformem amplectitur, et benignè cum summa letitia et gaudio in gratiam recipit. P A T. Cur noster dicis, et non potius mihi Pater. F I L. Cum dicimus noster, admonemur fraternæ charitatis et mutui consensus, ut nemo filiorum

filiorum Dei pro se tantum sit sollicitus, sed eorum quisq; quæ aliorum sunt, studiosè curam gerat. Preces debent esse communes, ut omnes cōpletantur non pios tantum & amicos nostros, sed impios quoq; & inimicos, omnesq; qui in mundo degunt homines: de quibus quid decreuerit Deus nobis incertum est: nos tamen illis optima precari, & bene de eis sperare debemus. P A T. Quare additur hæc particula, qui es in cœlis?

FIL. Dicimus Deum in cœlis esse, non quod illis comprehendi ac includi queat, cum ipsius maiestas omnia impleat, & ubiq; sit diffusa, quemadmodum ipse dicit apud Vatem, Cœlū sedes mea, Esa.68.

& terra scabellum pedum meorum: Sed quod ex ipsis cœlis potiorem diuinitatis suæ maiestatem ostendat. Cum autem prædicamus Patrē nostrum in cœlis esse, mentes sursum erigendæ sunt ad cœli dominium ac præsidem, ut relictis rebus terrenis ac caducis nostra obuersatio sit in cœlis.

P A T. Nunc hanc primam petitionē expone:

Sanctificetur nomen tuum.

Petitio pri
ma.

FIL. Sanctificetur auctore Augustino hoc loco non significat sanctum fiat, sed declaretur sanctum. Deo enim nihil sanctitatis accedere aut

decede

EXPOST. DOMIN. ORAT.

Decedere potest. Per nomen Dei intelligimus
omnia ea, quae de ipso sacrae literæ prædicant, ut
quod sit omnipotens, sempiternus, sanctus, sapi-
ens, iustus, clemens, misericors, uerax, immutabi-
lis, *Θλάσιος Θρόνος &c.* In his enim Deus iuri-
magnus est, & mirabilis. Optamus igitur ut Pa-
ter noster cœlestis per uniuersas orbis nationes
per Euangelij prædicationem uerè agnoscatur,
adoretur, colatur, obseruetur, & qualis est eccl
bretur inter homines: ut gentes relicto idolorum
cultu, ac discussis mentium tenebris solum Deū
uerum uenerentur. Iudei dimissa ceremoniarum
superstitione agnoscant Deum, & Dei Filium, i.e.
sum Christum saluatorem nostrum, & Spiritum
sanctum paracletum: Christiani abiecta falsa do-
ctrina, impijs cultibus, ac scelerata uita, puram
ac sinceram Christi doctrinam amplectantur
& retineant, atq; integrè & honestè uiuant, ne
nomen Dei nostri gentes calumnientur. In sum-
ma, ut ubiq; suus Deo habeatur honos, quo dia-
gnus est, ut nunquam de ipso loquantur neg; co-
gitent homines sine summa ueneratione. Sic Va-
tes: Secundum nomen tuum Domine, sit laus tua
in omnes fines terræ. Manifestaui, inquit Chris-
tus ad Patrem, nomen tuum hominibus, & po-
stea: Manifestaui nomen tuum eis, & manifestau-
bo. Hic

Phal. 48.

Ioan. 17.

Bo. Hic per nomen intelligit uniuersam Euangeli doctrinam, ex qua tanquam ex uera imagine Deus cognoscitur.

PAT. Secundam aggredere petitionem, que est:

Veniat regnum tuum.

Secunda
propositio

FIL. Primum precamur, ut ipse Deus in nos veniat, et ueterē illum hominē unā cum fallaciis cupiditatibus, que in nobis regnum obtinēt, interimat, ut renouemur in nouitatem uita, et uoluntati Dei spontē et bilari animo pareramus, ac per omnia conformemur. Oramus quoque ut ipse deinceps nos nostraq; studia omnia uerbo suo, ac arcana uirtute Spiritus regat, dirigat, moderetur, ne à uera Fide ac reuocia uiuendi ratione unquam aberremus: atque nostri defensionem contra hostes nostros Satanam, mundum, carnem suscipiat, ne inuasi ab illo turpiter uincamur. Petimus præterea, ut Deus uerbi sui luce totū mundum illustret, ac sub imperium suum redigat cunctos mortales, eosq; ad meditationem uite coelestis adducat. Postremo optamus ut hostes suos, qui se pro Deo ac Domino non agnoscunt, qui suo imperio subiici nolunt, uno illud totis uiribus euertere

EXPOSIT. DOMIN. ORAT.

tere nitetur, cum Satana ipsorum capite profanat, ac sub potestatem suam redigat, donec sicut omnes scabellum pedum eius.

P A T. Tertiam quoq; precationem explica.

F I L. Hec est:

**Fiat voluntas tua, quemadmodum
in cœlo, sic & in terra.**

Tertia per-
atio.

Precamur hac precatione, ut cœlestis Pater nobis omnibus eam sue voluntati obediendi pensionem largiatur, ut quemadmodum cœlestes omnes ipsi obediunt, suntq; semper & dicto audentes, & ad obeunda officia ultro parati, ita nos in terris quoq; tamquam germani & obedi entes filij, studeamus ea facere, que ipse uestro suo, in quo diuinam suam voluntatem reuelauit, nobis prescripsit, non ad que sollicitat cœcav

I. Thess. 4. temeraria nostra cupiditas. Hæc est autem voluntas Dei, sanctitas nostra, ut uidelicet animo & corpore sancti simus, ut Dei honorem antepondamus cœteris rebus omnibus: nemini irascamur, neminem ulciscamur, sed pro malefactis rependamus beneficium: deniq; famem, exilium, carcere, cruciatus, mortem perpetiamur citius, quam ab ipsis sancta voluntate discedamus. Oramus quo que ut Pater noster nouas in nobis metes, nouaq; corda

corda formet, ut qua decet promptitudine perficere queamus, que ipsi placeant, ac probetur, & que cū ipsius bona uoluntate pugnent, ipsi quod displiceant, abominemur: ut iam non nobis, sed ipsi soli uiuamus, & bonum, quod ex ipsius sententia uolumus faciamus, & malum, quod nolumus, non faciamus. Petimus præterea ne res ex uoto nostro, sed ut ipse prospexerit, & decreuerit, succedant, ut si ipse nos pauperes, inopes, es se in odio, morbis ac alijs quibuslibet malis oppressos uelit, hoc aequo, patienti ac lato animo feramus, & benignam paternamque uoluntatem ex periamur & agnoscamus, atque crucem nobis impositam cum gudio amplectemur, ac Christum Dominum Patri ad mortem usque pro nobis mori gerum sequamur, ac dicamus: Non mea uoluntas Pater, sed tua fiat. Inter iam dictas precatio[n]es magna est affinitas. Sanctificatio enim nominis Dei cum ipsius regno perpetuo coniuncta est: & precipua eiusdem regni portio in hoc sita est, ut fiat eius uoluntas.

PAT. Quomodo intelligis hanc petitionem:

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie?

Quarta pro
etio.

FIL. Sub nomine panis Hebrei comprehensa

K dune

Calv. hanc
1, 169

EXPOST. DOMIN. ORAT.

4. Reg. 6.

dunt omne genus alimenti. Ut cum Elizeus dicit: Pone panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & reuertantur ad Dominum suum. Postea subiungitur: Et apposita est eis magna copia. Hic tamen multo latius extenditur: neq; enim tantum cibum à Patre nostro petimus, sed quicquid ad commode uitam transfigurandam necessarium est. Precamur itaq; ut Pater cœlestis nobis subministret quicquid nobis ad tuendam ac conseruandam hanc uitam necessarium esse nouit, ut cibum, potum, uestes, aedes, agros, pecuniam, uxorem castam ac piam, liberos obsequentes, familiam fidam, pium ac prudentem Magistratum, fideles concionatores, prudentiam, sapientiam, prosperam ualitudinem, ceteraq; cum corporis tum animi bona: auerteratque ea omnia, que his impedimento esse possint. Petimus quoque ut eis omnibus cum gratiarum actione uitamur ad Dei gloriam, & proximi nostri utilitatem. P A T. Cur additum est hodie? FIL. Hoc scilicet est, ut nimis anxiā uitius ac uestitus erit, qua se homines miserè excruciant, abiectamus, ac discamus singulis momentis à Dei beneficentia pendere, & eo contenti esse, q; ipse de die in diem suppeditat. P A T. Cur panem quem petimus appellamus nostrum? F I L. Hoc sit nō quod iure

ture nobis debeatur, sed quod nobis sit necessa-
rius, & ea Dei prouidentia, qua omnia sua boni-
tate pascit, in nostrum usum destinatus. Itaque
eo ipso panis efficitur noster, quod eum coelestis
Pater, ne desit nostra necessitati, gratuito no-
bis donat. Nisi enim ille det, nihil posse noster
quantuscunque labor, nihil efficiat uniuersa no-
stra industria. Præterea tametsi ad sit omnium re-
rum copia, semper tamen panem quotidianū nos-
petere conuenit: hoc cogitantes, omnes nostras
dūtias ac facultates nihil esse, nisi quatenus ef-
fuso suo fauore Dominus eas multiplicet, con-
seruet, & tucatur.

PAT. Quid hæc petitio designat, cū dicimus:

Remitte nobis debita nostra, Quinta
petitio.
sicut & nos remittimus debitoribus
nostris.

FIL. Debita appellat hoc loco peccata no-
stra, quæ nos diuinæ iustitiae debitores constitu-
unt, quorumq; poenam Deo, tanq; precium debe-
mus. Ideo Lucas scribit: Καὶ ὁ Φρέσκος ἡμῶν τὰς Luc. xiiii
προστίας ἡμῶν, id est: & remitte nobis pecca-
ta nostra. Cum autem nos quotidie multa pecca-
ta aduersus Deum & proximum patramus, quæ
nos à Deo prorsus alienant, ut nulla spes sit

K 2 obtinens

EXPOSIT. DOMIN. ORAT.

obtinendæ pacis & gratiæ, nisi impetrata uenit,
uult nos Dei Filius in singulos dies precari eis
lestem Patrem, ne summo iure nobiscum agat, ne
intret in iudicium nobiscum: sed deposita iudiciis
persona, non imputet delicta, non obseruet,
sed tegat, remittat, gratis ignoscat, ac paenam me-
ritas & peccatis nostris debitas clementer con-
donet. Nos etenim nulla ratione soluendo sumus,
etiam si minimi peccati redimenda sit pena.
P A T. Cur apposita est illa cōditio: sicut & nos
remittimus debitoribus nostris? FIL. Non addita
est, ut sit causa remissionis, sed ut admoneat qua-
lem erga fratres animum adferre nos oporteat,
dum cupimus Deo reconciliari. Quia enim fidu-
cia petende uenire causa ad Deum accedere an-
deamus, nisi nos etiam præbeamus faciles addan-
dam ueniam, si qui nos laeserint? Sine enim frater-
na concordia & reconciliatione fieri non po-
test ut peccatorum nostrorum remissionem con-
sequamur. Quare ultiro & quasi destinata uol-
litate exitio se addicunt, & data opera deum
sibi reddit implacabilem & inexorabilem, qui
illatas sibi iniurias obliuisci nolunt. Si enim nos
petimus, ut Deus omnem indignationem, quam
propter peccata nostra in nos suscepit, exuat,
neceſſe est ut & nos remittamus fratrum offen-
ſiunc

fiunculas, atq; iram, odium, vindicta appetentiā
am ex animo ultro deponamus, & omnem pri-
uatam offenditionem uoluntaria obliuione oblite-
remus. Videmus hic quanta sit Patris nostri cœ-
lestis bonitas, qua sit, ut non quid sibi conueniat,
sed quid nobis utile sit, requirat. Remittit nobis
gratuito debita nostra, & à nobis uicissim exi-
git, non quod sibi, sed nobis plurimum prospicit,
nempe ut fratribus nostris, quae in nos deliques-
runt, condonemus, ut pax, dilectio, & concor-
dia inter nos conseruetur.

PAT. Quomodo interpretarī hāc precationē: Sexta pos-
titio.

Et ne nos inducas in temptationem?

FIL. Non quislibet temptationes hic depreca-
mur. Deus enim suos sepe tentat uarijs afflictio-
nibus, non ut perdat, sed ut promoveat, ac cōser-
uet, fidem ipsorum exploret ac probet, carnem
coerceat, refrenet, subigat ac mortificet: ne ni-
mium lasciuiat, neue rationem, cui perpetuo re-
sistit, uincat. Deus etiam una cum temptatione
eiusmodi facit euentum, ut sufferre sui patien-
ter possint, quicquid ipsis immittit. Sic tentauit
Abrahamum, lobum &c. Sed de prauis hic lo-
quimur temptationibus, quae ad peccandum nos
solicitant, quibus nostris uiribus minimē resi-

1. Cor. 10.

Gen. 22.

EX POST. DOMIN. ORAT.

stere possumus, nisi Deus opem auxiliumq; ferat. Preccamur itaq; hac petitione, ut Pater celestis uires nobis suæ peditare dignetur, ne Satana mundi huius principis, hostisq; nostri omnium uaferri ac uersutissimi astu, fallacijsq; quibus nos continentur adoritur, uincamur ac obtruamur: deinde ne blanditijs huius mundi inescemur, prosperis rebus infleamur, aut aduersis dejectiamur: postremo, ne uicti carnis nostræ cupiditatibus, quæ in legis Dei transgressionem nos prouocant, succumbamus.

PAT. Restat ultima preccatio,

Septima preccatio

Sed libera nos à malo.

Hanc quo modo intelligis scire cupio. FILI. Nonnulli ex præcedente preccatione & hac se præmam faciunt propter aduersatiuam partculam, quæ media ponitur, ut sit sensus: Nos propriæ imbecillitatis fragilitatisq; nobis præbè conscijs, Dei auxilio nos defendi optamus, ut inexpugnabiles stemus aduersus quoslibet Satanæ dolos, machinas, fallacias, præstigias. A malo Chrysoftomus ad diabolum refert, qui malorum omnium est architectus & machinator, atque ut infestus est salutis nostræ hostis, continentes

tinenter nos oppugnat. Oramus itaque ut cœlestis Pater sua ad resistendum uirtute nos instruat, sua manu sustineat, præsidio suo roboret, ut supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum diaboli regnum invicti duremus.

PAT. Cur post precatio[n]es adiectum est:

Quia tuum est regnum, & potestia, & gloria in secula?

FIL. Hoc additum est, ut diligenter Patris nostri potentiam, gloriam, & bonitatem perspendamus, admirem[us]ur, ac celebremus: tu ut fiducia obtinendi, quæ à Deo petita sunt, confirmetur, & stabiliatur in nobis, cum animaduertimus nos Patrem in cœlis habere, cuius regnum est & potentia sempiterna. Per regnum intelligitur dominandi, gubernandi, regendi, moderandi, ac suos tuendi, defendendi, ius ac potestas. Addimus & Potentia, ne inane, infirmum, ac enervatum Deo Patri regnum at tribuamus, ne existimemus imbecillitatis esse, quod non statim uindicat eos, qui regno ipsius subiici nolunt, atque adeo totis uiribus ipsum oppugnant. Per gloriam intelligenda est magnificencia, & omnium rerum nitor, splendor

EXPOSIT. DOMIN. ORAT.

¶ amplitudo, ac idem est, ac si dicamus, tu solus laudandus es, ac prædicandus, tibi soli sit omnis honor & gloria. In secula autem subiungitur, ut confiteamur regnum Dei Patris esse sempiternum, potentiam perpetuam, gloriam aeternam, que omnia solius Dei sunt. Complexus est ista omnia. Vates ad hunc modum: Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Ut notam faciant filii hominum potentiam tuam, & gloriam magnificetiam regni tui. Regnum tuum, regnum omnium seculorum, & dominatio in omni generatione & generationem.

P A T. Quid designat illa dictio, Amen, in fine precationis adiecta? F I L. Amen dictio est Hebraica, firmitatis ac ueritatis significationem habens. Cum enim ex animo dicimus Amen, significamus nos nihil dubitare quin omnia, que precati sumus, etiam impetrata sint, quoniam Deus, qui fallere non potest, saepius, se inuocantes, exauditum promisit.

DE SACRAMENTIS IN GENERE,

Dialogus Septimus.

P A T.

P A T. Cum de oratione, qua & Fidem &
 cetera Dei dona a Patre nostro cœlesti
 postulamus, hactenus disseruerimus, ordo postu-
 lat, ut & de Sacramentis, quæ potissimum ad alen-
 dam, corroborandam, confirmandam, & proue-
 hendum Fidem Dominus instituit, deinceps dica-
 mus. Ac primum uocabuli significationem expo-
 ne. F I L. Sacramentum Varroni pignus est, quod
 litigantes ad pontificem deponebant: & qui ui-
 cisset, pignus aut pecuniam suam repetebat, ipsi
 us autem, qui causa cecidisset, pecunia in ærari
 um referebatur. Sacramentum etiam appellant
 iusurandum aut religiosam obligationem. Est
 & militare sacramentum, quo milites Duci ad-
 stringuntur, ut illi obtemperent, obedientiæ. Ma-
 iores nostri hanc uocem referebant ad signifi-
 candum id, quod Græci mysterium appellant.
 Vetus enim noui testamenti interpres mysterio-
 um uerit sacramentum, quemadmodum apud
 Apostolum: Ut notum faceret nobis sacramen-
 tum uoluntatis suæ &c. Tandem eius significa-
 tio ad signa illa, quæ augustam memorabilium ac
 diuinarum rerum representationem continent,
 restricta est. Sic Augustinus: Longum esset di-
 scutare de uarietate signorum, quæ cum ad res
 diuinæ pertinent, Sacraenta appellantur.

Ephes. x. 1

Epist. 5. ad

Marcel,

Calv.

DE SACRAMENTIS

Greca uox, μυστήριον, deducta est, à πόντον διημένοντας τηρεῖ μενδόν. Hoc est, quod oportet intus occidentes obseruare. Inde erant mysteria Eleusinæ Cereris in Attica regione, que nullus patebant nisi initiatis. Et μυστήριον dicuntur qui hec apud se habent obsignata, & clausa. Chrysostomus in undecimū caput Epistole ad Rom. dicit mysteriū significare rem incognitā, & ineffabilem, et quæ multū in se habet admirationis, queque sit præter opinionem. Apost. Sacramentū appellat οὐμεῖον, q; nos notam, repræsentationem, refigium, indicium, uel signum dicere possumus. Signum autem finit Augustinus, ut sit res, que præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliud quid ex se faciens in cogitationē uenire: ut uis fumo ignē subesse cognoscimus. Hoc ipsum dicitur & Sacramentū, à sacrando nomē habens, significans rem sacratōrē, quam similitudine quædam refert. Greci homines οὐμεῖον dixerunt, quod in arcanis priscorū mysterijs tantū uisetur. Sic in sacris Bacchi gerebatur cribrū, quo significabatur ebrios esse fuitiles. Paulus Sacramētū quoq; appellat οὐμεῖον δα, id est, notam impressam, adeo q; signū Fidei & donorū Dei. imitatur enim diuina benignitas hominū consuetudinem. Nam hi fcedera, testamenta, promissiones,

et con-

Lib. de
Doct.
Christ. 2.
cap. 1.

Rom. 4.

et contractus non tantum uerbis transfigunt et decidunt, sed confirmant etiam scriptis tabulis et obsignatis. Sic Deus promissionibus suis adat externa signa, ueluti sigilla quædam, quibus obsignat nobis promissiones ad Fidei nostræ confirmationem.

P A T. Quomodo definis Sacramentum? F I L. Augustinus ita finit: Sacramentum est rei sacre uisibile signum; uel inuisibilis gratiæ uisibilis forma: item uisibile uerbum. Id est, Sacramentum est externum signum, quod sub aspectum nostrum uenit, quo uelut dato chirographo Deus suam promissionem nobis factam, obstringit, et à nobis stipulatur fidei et obediæ consensum. In quo refulget admirabilis Dei indulgentia: qui ut solidam promissionibus fidem apud nos afferat, talibus adminiculis uti non grauatur, quibus se nobis propitium esse testatur, nosque in spem salutis inuitat. Sunt enim signa et testimonia uoluntatis Dei erga nos proposita, ad excitandam et confirmandam fidem in his, qui utuntur eis. Fides enim nostra est infirma et imbecillis, nisi undique sustentatur ac sustentetur, statim fluctuet, uacillet, et tandem plane euanescat. Præcipuus itaque usus sacramentorum est, ut fidem adiuuent, promouant

Pal. 2,
950

Pal. 2,
381

DE SACRAENTIS

ueant atq; confirment. Posterior usus, ut confes-
sionem nostram apud homines testentur, & no-
stri nos admoneant officij.

P A T. Quot sunt necessaria in quolibet Sacra-
mento? F I L. Duo, Signum quod aspectu percipi-
tur, & res designata, que oculis non uidetur,
sed per uerba maxime exprimitur symbolis ad-
iuncta. Illud Irenaeus rem terrenam, hanc calci-
stem appellat. Sic in Baptismo res terrena, &
que sub aspectu cadit, est aqua: res coelestis que
non cernitur, est noua nativitas, & adoptio in
caetum filiorum Dei. In coena domini, terrenum,
& quod uidetur est panis & uinum: diuinum, et
quod aspectu non sentitur, est ipsum corpus Do-
mini pro nobis traditum, & sanguis ipsius pro
nobis effusus, adeoq; uera corporis Christi &
sanguinis communio, & per hunc parta salutis ac
peccatorum remissio. Mediū autem, per quod ap-
plicatur res designata ad ipsum signum, est uer-
bum Dei, quod a ministro Ecclesie prolatum,
nos eo tanquam manu ducit, quo signum tendit,
ac nos dirigit. Accedit enim, ut inquit Augusti-
nus, uerbum d'elementum & fit Sacramentum.
Nec Euangeliſte simpliciter Ioannē Baptizasse
dicunt in poenitentiam, ac si gratia Dei in signo
externo inclusa esset: sed praedicasse qualis esset
baptismus

Marc. I.
Luc. 4.

baptismi utilitas, ut ex uerbopredicatu uim ac
virtutem consequatur signū. Ceterum ut ipsum
Sacramentum in nobis sit efficax, necesse est ut
accedat Spiritus sancti operatio, sine qua exter
na signa nihil prosunt. Sic Augustinus: Invisibili
lis sanctificatio sine uisibili signo esse potest, &
visibile signum sine uera sanctificatione. Idem: Si
carnaliter accipis, spirituale esse non definit,
sed tibi non est.

Lib. 4. do
quæst
uere. Tertia
Homil. 26.
in Ioan.

Lib. 2, 359

2, 363.

P. A. T. Quomodo differunt Sacra menta noui
& ueteris Testamenti? F. I. L. Sacra menta ueteris
Testamenti Christum promissum, quū adhuc
expectaretur, adumbrarunt: Sacra menta uero
noui Testamenti iam Christum ultro nobis do-
natum, & exhibitum, ueluti præsentem offerūt.
Adhuc ex Sacra mentis ueteris Testamento, que-
dam non solum inseruiebant usui spirituali, sed
etiam necessitatibus huius uitæ subueniebant, ut
legimus de manna, & de aqua ex petra educta,
ubi & famæ est depulsa, & sitis extincta. Ve-
rum in nouo Testamento Sacra menta spirituali
usui tantum inseruunt. Coenauerat Dominus, et
ad corpus reficiendum erat usus ueteri Testa-
mento, noua Sacra menta ueteribus cōiunxit, &
post legalia instituit Eu angelica. Circumcisio
præterea & Pascha citra sanguinem fieri non
poterant

DE SACRAMENTIS

poterant. Christus uero, qui omnem sanguinem suo sanguine sifit, in Aquam, Panem, & Vnum res homini amicas commutauit: quo Legi atrocitatem in gratie beneficium transiisse agnoscamus. Legi Circumcisionis sanguine initibantur, Christo autem, qui proprio sanguine eternum testamentum consecravit, inauguimus ac inscrimur aquae perfusione, quo uideamus hostiarum incendia Christi sanguine extinctae esse. In esu Agni Paschalis, se ex Aegyptica seruitute liberatos esse Domino gratulabantur. Sed ne ullum uestigium cruenta Legi remaneret, sui commemorationem amicissimum homini rerum, panis uidelicet ac uini symbole, celebrari uoluit Christus. Atque hoc modo Baptismus est nostra Circumcisio, Coena Domini nostrum Pascha.

PAT. Quot sunt novi Testameti Sacra menta

FIL. Huic questioni respondit Augustinus de Sa-

De Doctr. cramentis loquens. Pauca, inquit, pro multis, eis
Christi, lib. factu facilima, & intellectu augustinissima, & ob
cap. 9. seruatione castissima ipse Dominus, & Apostoli
ca tradidit disciplina, sicuti est baptismi Sacra
mentum, & celebratio corporis et sanguinis Do
mini. Additur & Absolutio, quod est Sacra men
tum paenitentie. Postiores Patres quatuor ad
iecerunt

iecerunt, Confirmationem uidelicet, Ordinem, Matrimonium, et extremam Vnctionem. De his omnibus ordine dicendum est.

DE BAPTISMO,

Dialogus octauus.

2, 367

PAT. Cum de Baptismo dicturi sumus, qui in locum circumcisionis succedit, & cum eadē magnam habet affinitatem, non incommode erit de ea quoq; hic quædam differere. Ac initio uelim dicas, cur sit abrogata circumcisione? FIL. Cum promissum illud in Christo impletum fuit, cuius nota ac sigillum erat circumcisione, ipsa plena nuda, uacua, & inanis facta est. Elegerat Deus uollet eorum ac seminis ipsorum esse Deus: quodq; ipsis largiretur abundantissime que ad necessitatem, & ueram pertinerent felicitatem, tum in hac uita, tum in futura & æterna. Promiserat se daturū de gente eorum Messiam, totius mundi Saluatorē. Fœderi huic, quod uerbo istum erat, adiecit signum-externum, Circumcisōem uidelicet præputij, uoluitq; ut hac nota obsignarentur, ne quicquam de diuina cræsate benignitate dubitarent. Testabatur enim tali symbolo Deus, primum se assumpsisse eos in tutelam

Gen. 17.

8. 25

DE BAPTISMO

tutelam, & peculium suum, tanquam populum
selectum atq; peculiarem. Deinde hoc signo ad-
monebat eos de ingenita ac naturali immunditia,
ut circunciderent corda, os, aures, deniq; omnes
animi affectus, ac studerent porro integritatem
innocentie uitæ, que illis competit, qui diuini
foederis sunt facti participes. Tertio obstringe-
bat suos hoc sigillo, ne quem alienum colerent
Deum, in Deo Abrahæ omne præsidium uitæ
collocarent, ab hoc per Fidem sperarent salu-
tem, seseq; ab omnibus totius orbis nationibus, à
uero Deo alienis, se iungerent. Hæc discepsio cir-
cumcisos admonebat, ut à quibus religione dis-
iuncti essent, ab illis etiam discreparent studio
pietatis & iustitiae, ne nomen Dei propter ipsos
male audiret inter gentes, sed potius illustra-
retur, ut ad agnitionem ueritatis errantes pro-
uocarentur, & Deum Iudeorum discerent co-
gnoscere, confiteri et colere, donec Christus pro-
missus ueniret, & institueret nouum sigillum,
quo simul Iudei & gentes consignarentur, tan-
quam socij æternæ gratiæ, que per Filium Dei
obtingit credentibus per aquam & Spiritum
renatis.

P A T. Recte de Circumcisione dixisti, nunc
quid sit Baptismus explicat. F I L. Baptismus est,
ut ins-

ut inquit Apostolus, lauacrum renascentie, rea
nouationisq; Spiritus sancti, quem largé in nos
effudit, per Iesum Christū seruatorem nostrū ut
illius gratia iustificati, heredes efficiamur uitæ,
qua speratur, æternae. PAT. Quid appellas laua-
crum renascentie? fil. Nos, ut dictum est in se-
cundo dialogo, ex parētibus propter Adami præ-
varicationem nascimur filij iræ, propensi ad om-
ne malum, et ultro delabimur in omnem turpi-
tudinem ac fœditatem, et ob id iusto Dei iudi-
cio coelesti uita priuaremur, ac æterno exitio ad
dicceremur, nisi à Deo noua nobis data esset nati-
uitas, qua sit per Baptismum, in quo per aquam
et Spiritum sanctum uia ac uirtute mortis Chri-
sti renascimur et renouamur ad nouam uitam,
qua hic dum uiuimus initium sumat, indies cre-
scat, donec à morte omnibus partibus absoluta-
sit. Atq; hoc ipsum lauacrum renascentie dici-
tur. Porro hæc renascentia manat à morte Chri-
sti et resurrectione simul. Per mortem uetus
noster homo cruci affigitur, et naturæ nostræ
uitiositas quodammodo sepelitur, ne amplius ui-
geat in nobis. Quod autem reformamur in no-
uam uitam ad obediendum diuinæ iustitiae, id re-
surrectionis est beneficiū. Aqua symbolū est illi
conuenientissimum. Nam sicut ea fortes corporis

L abluunt

DE BAPTISMO

Pet. 3.

abluuntur, ita per hoc sacramentum expurgatur animus. Ut testatur Apostolus: Baptismo non sordes carnis abiciuntur, sed quo sit, ut bona scientia bene respondeat apud Deum per resurrectionem Christi. P A T. Cur in finitione additur: Renouationis Spiritus sancti? FIL. Ostendit Apostolus in eo auctorem, per quem renascimur et renouamur. Is enim in Baptismo in nos transfiguratur, denuo nos gignit, et renouat, ut longe efficiamur, atque ex utero matris prodijmus. P A. Quis est qui baptizat? FIL. Deus ipse per instrumentum Ecclesie, qui suas uices subit, nos in aquam immergit. Dicit enim Ioannes: Post haec uenit Iesus et discipuli eius in terram Iudeam, et illuc uersabatur cum ipsis, et baptizabat. Sequenti uero capite ait: Iesus ipse non baptizabat. Christi itaque censetur Baptismus, quem per aliorum manus confert: ut sciamus Baptismum ex ministri persona minime metiendum esse, sed uim eius totam pendere ab auctore, cuius nomine et mandato defertur. Atque hoc mirificum nos consolatur dum certum cognoscimus Baptismum ad nos mundandos et renouandos non minus habere efficacitatis, quam ab ipso Christo nobis datus foret. Nec dubium est, quin ab externa signi administratione, quam in terris uersatus est, consulto abstineret, ut testatum

Ioan. 3.

restatum omnibus seculis faceret, nihil decederet ex uirtute Baptismi, licet per hominem defteratur. Quare Christus est, qui baptizat, intus spiritu sancto, foris per hominem. Ac symbolum ipsum quod homo offert, perinde estimandum est, ac si Christus ipse manum e cœlo ad nos usq; extenderet, ac ea aquæ immergeret. Si igitur est Christi Baptismus, qui per hominem datur, qualiscunque sit minister, Christi tamen esse non desinet. Quemadmodum dum ad nos amici alicuius literæ deferuntur, cum manum ac sigillum agnoscimus, nihil de tabelario qualis qualis sit solliciti sumus: sic de ministro qualiscunque sit parum refert, quantum ad ipsius Sacramenti uim, dummodo iuxta Christi institutum baptizat, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Quare falso contendunt Anabaptistæ ministri uitio Baptismi corrupti, ut opus sit denuo Baptizari. Quemadmodum olim Vates, cum uniuersus populus Iudaicus sepe à uera Dei religione desciuerat, non urgebant externum circumcisionis symbolum iterandum esse, tametsi pleriq; circumcisæ erant ab eis, qui coluerant foediſima gentiū idola, & non pecudes modo, sed & filios igne creauerant, uerū hortabantur ad pœnitentiam, ut

L 2 desinet

DE BAPTISMO

desinerent male agere, ac bene facere discerem.
P A T. Cur in Baptismo expressa fit mentio Pa-
tris, Filij, & Spiritus sancti? F I L. Hoc ideo fit,
ut sciamus Patrem, gratuita sua misericordia per
sacrificium mortis Filii sui nos sibi reconciliasset
accedente uirtute Spiritus sancti, per quem in
abluit ac regenerat, omniumque bonorum suorum
consortes facit.

P A T. Quis nam est uerus Baptismi uetus? F I L.
Principius eius uetus est, ut alat in nobis Fides.
Nam quia baptizati sumus, uere afferere possemus,
Ipse met Deus nos in aqua immergit, sordes
animae purgauit & abluit, delictorum aboleuit
moriem, mortis Filii sui nos fecit participes, ini-
stitiaque ipsius nos induit, imo in ipsius corpus
nos inseuit, ac eternae uitae constituit heredes.
Deinde quod immersi sumus in aquam, admonet,
ut sine intermissione expurgemus quicquid ue-
ris adhuc hominis nobis reliquum est, donec tam
dem moriatur, & una cum peccatis in cinerem
redigatur: quod autem non mansimus sub aqua
demersi, sed statim emersimus, hortatur nos, ut
tanquam noui homines uiuamus uitam Christo di-
gnam. Sic ubi Deus circumcisioem Abraham
mandat, stipulatur ab eo, ut ambulet coram se in
synceritate & cordis innocentia. Postremo ba-
ptizamus

ptizamur, ut hoc Sacramento, seu tessera quādam militari, testemur coram omnibus, nos sub imperatore Christo militare.

PAT. Quid censes de Baptismo Ioannis? FIL. Quemadmodum eadem est doctrina Ioannis, & Apostolorum Christi, ita plane cundē esse baptis-
mū Ioannis & Apostolorum existimo. Docebat
Ioannes peccatorum remissiōne per Christum.
Ecce, inquit, de Christo, Agnus Dei qui tollit
peccata mundi. Apostoli per eundē predicarūt
peccatorum remissiōne. Sic baptizauit Ioannes
aqua inuenturum & passurum Christum: bapti-
zarunt & Apostoli in nomine Iesu Christi, hoc
est, ut exponit Apostolus, in morte Christi. Quū
itaq; eadem si: Baptismi Ioānis significatio, uis,
& ratio, que nostri, falsum est diuersos esse Ioā-
nis & Christi Baptismos. P A T. Sed Ioannes
ipse dicit: Ego baptizo aqua: medius autē inter
uos stat, qui baptizat in Spiritu sancto & igni.
Videtur hic Ioannes facere discrimen inter suū
& Christi baptismū. FIL. Ioannes non disputat de
baptismi sui utilitate & usu, sed tantum Christi
personam cum sua confert. Fatetur igitur se nī
hil habere præter nudā externi signi administra-
tionem, uim autem & efficacitatem totam penes
unum Christum esse. Eodem modo censendum

Calv. 2.
870
Ioan. 1.

Acto. 2.
Rom. 6.
Matth. 3.
Luc. 4.
Ioan. 1.
Marc. 1.

DE BAPTISMO,

de Apostolis ac ministris Ecclesiae, quod penes eos nihil sit nisi simplex signi dispensatio, Christum solum praestare, quod externus designat Baptismus. Ipse enim conscientias sanguine suo aspergit, ipse ueterem hominem mortificat, & Spiritum regenerationis confert.

2,379.
P A T. Num infantibus iure administratur Baptismus? F I L. Sic. Nam uniuersa Ecclesia a temporibus Apostolorum in hunc usque diem infantes, qui nascuntur ex parente nomen Domini inuocante, baptizauit. Sic enim inquit Origines ueruissimus scriptor: Itaque & Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit etiam parvulis dare Baptismum: sciebant enim illi, quibus secreta diuinorum mysteriorum commenda data fuerunt, quod essent in omnibus genuina fides peccati, quae per aquam & Spiritum aboleri deberent. Cyprianus scribit in synodo damnatam esse opinionem cuiusdam, qui infantes nolebat ante diem octauum baptizari. Censuit enim Synodus infantes baptizandos esse, nec obseruari oportere praescriptum tempus octaui diei. Augustinus de Baptismate parvolorum inquit: Quod uniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica auctoritate traditum rectissime creditur. Idem: Confuetudo Ecclesie

In Com-
ment. ad
Rom. 6.

Contra Do-
matis. lib. 4

in baptismo parvorum, nullo modo contem-
ni debet. Et alio loco: Neq; superfluus est parvu-
loru^m baptismus, neq; amplius credatur, nisi Apo-
stolica auctoritate traditus, & semper in Eccle-
siaretentus fuisset. Præterea in veteri testamēto
promissio Abraham facta etiā infantes cōplete
batur. Dicit enim Deus Abraham: Ero Deus tu-
us (qui in me credis, et me confiteris) & seminis
tui post te, id est, liberorum qui ex te nascuntur. Gen. 17, 1
Atq; in eius rei testimonium sacramento fœde-
ris eos insignire iussit. Vtrung^o igitur tum pro-
missio tum præceptum testantur imputatam in-
fantibus, mediante circumcisione, iustitiā, sicut
Abraham imputata erat ante circumcisōem
per fidē. Paulus autem docet Christū aduenisse,
ut promissiones Iudaeis factas confirmet ac ras-
tas efficiat. Cum itaque semē Abrahāi uirtute
promissionis consequebatur, ut octauo die cir-
cumcisi donarentur iustitia (est enim circumci-
sio sigillū iustitiae Fidei), et fierent Dei populus
et negaretur Christianorum liberis baptismus,
qui auctore Paulo in locum Circūcisionis succes-
sūt. Nō enim baptismi inferior conditio erit, quā
fuit circumcisionis. Nec nobis durior est Christus,
quam Hebreis. Iudaeorum liberi ob cir-
cumcisionem semen sanctum uocabantur. Eas

Rom. 4, 1Coloss. 2, 11. Cor. 7, 19

DE BAPTISMO

dem ratione Apostolus Christianorum liberos, uel altero duntaxat fidei parente genitos sanctos esse palam pronunciauit, quare Spiritum sanctum habent, sine quo nemo sanctus est: ideo etiam Baptismo in Ecclesiam suscipiendi sunt, in quo peccatorum remissio ipsis offertur, que promittentis Dei est, qui per administrationem istam sacramentorum se suamq; gratiam nobiscum communicat. Ad hæc si rei significatæ, id est promissionis diuinæ participes sunt Christianorum infantes, cur à signo quod promissione longè minus ac inferius est, abscebuntur? Deus ipse dicit in ueteri Testamento se uindicem fore, si quis foederis symbolo filium insignire contempserit: quod eo contemptu, oblata gratia respuatur. Eadem ratione quisquis neglecto Baptismo, se nuda promissione Dei contentum esse simulat, conciliat quantum in se est Christi sanguinē: uel saltem ad liberos suos abluendos diffluere nō patitur. Insuper ipse Christus humaniter & benigne infantes sibi oblatos exceptit, solenni benedictionis ritu Patri consecrauit, eosdemq; amplexus est, quo pala testatus est se in suo grēge ipsos censere. Quare plusquam sacrilega audacia est externo symbo lo eos priuare, ac ita procut ab ouili Christi abigere

Gen. 17. 4

Math. 19.

Marc. 10.

Luc. 18.

abigere, quos ipse in sinu suo fouet, & quas i ex-
teros clausa ianua rei ccre, quos prohiberi non
vult. Dicit enim eorum esse regnum cœlorum.
Non itaq; à baptismo arcendi, quo uelut aditus
aperitur in Ecclesiam, ut in eam segregati hære-
dibus regni cœlestis adscribantur. Apostolus eti-
am in genere dicit, Ecclesiam à Domino munda-
tam lauacro aquæ in uerbo uitæ. Idē adserit nos
in Christi corpus per Baptismum esse insitos.
Cum itaq; infantes sint Ecclesiae pars, ac mem-
bra Christi, etiam baptizandi sunt, ne ab Eccles-
ia, adeoq; à suo corpore Christo diuelli autur. Ad
de his, quod in Actis legimus sepius ab Aposto-
lis uniuersas familias esse baptizatas, in quibus
procul dubio & infantes fuerunt. Nulla itaq; ra-
tione Christianorum infantes à Baptismo exclus-
endi sunt.

Ephes. 5,1

1. Cor. 12,4

P A T. Ceterum Christus ita Apostolos allo-
quitur: Euntes docete omnes gentes, baptizan-
tes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus San-
cti. Ibi docere prius iubet Christus, quām bapti-
zare. Dicit quoq;: Qui crediderit & baptiza-
tus fuerit, saluus erit. Hic tantum credentes ad
Baptismum uult recipi. Videtur ergo non rite
administrari Baptismus, nisi doctrina & Fides
præcesserint. Quare Apostoli memores manda-
torum

DE BAPTISMO

A&o.2. torum Dei, prius docebant populum, deinde baptizabant. Sic enim respondit Petrus illis, qui audita concione ipsius quererent consilium, quid agere deberent, Delictorum poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum. Item postea: Cum credidissent Philippo euangelizanti de regno Dei, deque nomine Iesu Christi baptizabantur viri simul ac mulieres. Et eodem capite, cum Eunuchus petisset a Philippo ut baptizaretur, respondit, id licere, si modo ex toto corde credat. Et infra: Paulus & Sila custodi carceris dixerunt: Crede in Dominum Iesum, & saluus eris tu, & domus tua. Et locuti sunt eis sermonem Domini, & omnibus qui erant in domo eius. Et baptizatus est ipse & omnes domestici illius continuo. Et paulo post: Crispus archisynagogus credidit Domino cum tota domo sua, multique Corinthiorum audientes crederant ac baptizabantur. Cum itaque infantes nec doceri possint, nec Fidem habeant profecto nulla ratione ad Baptismum admittendi sunt.

FIL. Apostolis suis mandat Christus, ut ad omnes Gentes perferant aeternam salutis legationem: eam confirmat addito Baptismi sigillo. Merito autem ante Baptismum locatur doctrina & Fides, quum Gentes alienae prorsus essent a uero Deo,

Deo, nec ullam illius haberent cognitionem, nec
nostræ redēptionis mysteria intelligerēt. nam
alioqui mendax esset sacramentum, quod pecca-
torum remiſionem & Spiritus sancti donū per
mortem Christi offerret infidelibus, qui nondum
erant Christi membra. Sola enim Fide aggregan-
tur ad populum Dei, qui prius dispersi erant. cū
uero Deus alienos per Fidem & Baptismum in
filios adoptat, eosq; semel in suum fauorem an-
plicitur, eundem certè erga eorum filios & ne-
potes prosequitur. Quæ ergo olim Iudeis data
fuit promissio, inter christianos quoq; uigeat ne
cessit, Ero Deus tuus, et Deus seminis tui post
te. Quare illi qui Fide in Ecclesiam Dei ingressi
sunt, in Christi membris cū sua sobole censemur,
& in salutis hereditatem simul uocantur. Alien-
nī itaq; ab Ecclesia Christi, ueluti Turce, Iudei,
aut qui uis alij infideles, non admittuntur ad Ba-
ptismum, nisi prius salutis doctrina, ac eis que p
baptismum figurantur imbuti, & Fide pœnitentia-
tiā ad Deū conuersi. Infantēs uero postq; Chri-
stiani facti sunt eorum parentes à sacro Baptis-
mo neutiā arcendi sunt. Sic ipse Abrahamus p
ro us instituitur à Deo in doctrina Fidei & pœni-
tentia, q; ei circumcisio communicaretur, quia
adulterus. Postquam uero ipsum in Ecclesiam
suam

Gen. 17:4

DE BAPTISMO,

suam recepit, statuit enim ut eius soboles tanti boni esset participes. Ita Isaac & reliqui ab infantia ipsa, antequam instituerentur de significacione & natura Circumcisionis, circuncisi sunt. Neque separatur hoc modo Circumcisio, siue Baptismus a Fide uel doctrina: quia licet pueri infantes nondum per etatem percipiunt Dei gloriam, Deus tamen eorum parentes compellans, ipsos etiam complectitur. Habitat quoque, ut ins-

quit Augustinus, in baptizatis paruulis, quamvis id nesciunt, Spiritus sanctus. Sic enim eum nesciunt (quamvis sit in eis) quemadmodum & nesciunt mentem suam, cuius in eis ratio, qua uti nondum possunt, uelut quedam scintilla sopita est, excitanda etatis accessu. Loci itaque illorum Mattheo & Marco citati, & Apostolorum exempla, ad adultos eos, qui alieni sunt a Fide Christi, tantum pertinent. Hoc etiam ex eo manifestum est, quod sequitur apud Marcum: Qui uero non crediderit condemnabitur. Hoc enim ad pueros non pertinere, sed ad adultos, qui rebelleres sunt ac oblatam salutem respuunt, manifestum est. Similis est locus apud Apostolum: Qui non laborat, non manducet. Ergo infantes cum non laborent, alimentis priuandi sunt. Hoc plane ridiculum est, Quod autem Fides perpetuo debet

Marc. 16.

Thess. 3.

et Bapt.

at Baptismū præcedere plebs imperita colligit
 præcipue ex loco apud Marcum, non tam cōmo
 de in Germanicam linguam uerso, wer da gleu
 bet (in præsenti tempore) vnd getaufft wirt,
 quod intelligunt de futuro tempore, cum
 tamen ponatur in præsenti. Apud Græcos
 utrunque est Aoristi temporis. o mis̄e uores
 x̄gū. Bǣm̄iād̄ ē 15: Quod ita apertius uertitur.
 wer da gleubet hat/ vñ is getaufft gewoe
 den. Adde quod infantes cū baptizantur Spiri
 tu sancto non destituuntur, qui ē Fidei ac oīm
 uirtutum fons est uberrimus, quæ nisi obstaculū
 intercesserit, tempore congruenti erumpent in
 actum. Utq; infans, mentis ac rationis particeps
 est, quamuis per ætatem ratione uti non ualeat:
 ita puer, qui baptizatur, fidelis dici poterit, ta
 met si fide ipso actu destituatur. PAT. Mortifica
 tio carnis in Baptismo denotatur, ut nos met ipsos
 abnegemus, una cum Christo sepeliamur, ē uis
 tam nouam instituamus: hæc cum infantes pre
 stare non possint, à Baptismo uidentur remouen
 di. F I L. Ista quæ commemoras, Baptismum con
 sequuntur, neque eius naturam sic attingunt, ut
 sine eis esse non posse. Sed genuina uis Baptis
 mi est, ut regenerationem, condonationem pec
 tatorum, uitamq; eternam secum adferat, quæ
 cur p̄us

DE BAPTISMO,

cur pueris per baptismum tribui negemus, nula
la causa est. Reliqua per significationem sic ad
umbrantur, ut ad etatem successuram, hoc est,
suo tempore illis danda expectentur.

P A T. Num rebaptizandi sunt illi, qui post
acceptum Baptismum denuo peccant? F I L. Ne
quaquam. Quemadmodum enim Iudei per pec-
atum excidentes à pacto Dei, non opus habe-
bant denuo circumcidiri, sed Fide redeuntes ad
pactum hoc, & promissione se confirmantes re-
cepti sunt in gratiam: sic per peccata exciden-
tes à gratia Dei non debent rebaptizari, sed pro
missioni semel factæ solida Fide inniti, & per
Christum, in cuius mortem baptizati sunt, sper-
re ueniam. Quicunq; rebaptizantur, Deum blas-
phemant, & mendacij arguunt, ut qui uerbum
suum in Baptismo prolatum, neq; uelit, neq; pos-
sit seruare. P A T. Apostolus tamen rebaptizat
uit eos, qui Ioannis Baptismo semel baptizati
erant. F I L. Non ubiunque fit Baptismi mentio
lauationem quæ aqua fit intelligimus. Aliquando
enim per translationem accipitur pro doctrina,
ut hoc loco dicuntur baptizati in Baptismo Io-
annis, quod eo doctrinæ genere fuerat instituti.
Nō enim querit Apostolus à quo, aut quomodo,
aut quorsum sint baptizati, nec querit, sint ne
baptiza

Acto.19.1

baptizati? Sed dicit, *ūs tī*, in quid baptizati
estis? id est, quod doctrina imbuti, & initiati
estis? Utitur autem uocabulo Baptizandi & Ba-
ptismi, quia Baptismi symbolo huic doctrinæ ini-
tiabantur. Sic Lucas de Apollo loquitur: Sciens
Baptismum Ioannis, id est doctrinā Ioannis. Exis-
timabat ille se scire doctrinam Ioannis, cum re-
uera nondum sciret, quemadmodum scire conue-
niebat. Si enim illius doctrinam recte percepis-
set, proculdubio ipsi nihil doctrinæ christianæ
defuisset, cum eadem, ut ante dictum est, sit do-
ctrina Christi & Ioannis. Ita Christus Iudeos in
terrogat: Ioannis Baptismus ex hominibus erat,
an ex Deo? Loquitur de doctrina eius & toto mi-
nisterio. Eadem significatione Lucas dicit Ioan-
nem prædicasse Baptismum pœnitentiae, quum
pœnitentiam doceret. Non igitur rebaptizati
sunt duodecim illi uiri Ephesij institutioe Apol-
lo in religione docti, sed erant tantum rudi alio
qua doctrina Ioannis imbuti, & deinde rectius
edocti ab Apostolo baptizati sunt.

A Q. 108.

Matth.

Acto. 13.3
& 19.

DE COENA DOMINI.

Dialogus Nonus,

P. A. T.

27408

DE COENA DOMINI.

do.
2401

PAT. Hactenus de Baptismo, quo nos adoptat, & in Ecclesia sue societatem allegat dominus, ut pro domesticis nos exinde habeat, dictum est, nunc de Cœna Domini, qua animas nostras in spem uitæ æternæ educat, deinceps differendum est. Ac principio quid sit Cœna Domini explica. **F**IL. Cœna Domini non est vacuum nec inane quoddam signum, sed est uerum corpus, & uerus sanguis Domini nostri Iesu Christi sub specie panis & uini. Citantur in Decret. het Augustini uerba: Quod uidetur panis est accubilix, quod etiam oculi renunciant. Quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi, & calix sanguis. Ista ideo dicuntur sacramenta, quod in eis aliud uidetur, & aliud intelligitur. Quod uidetur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spiritualem. Hec ibi. Non itaque fictum, aut φαντασικόν corpus exhibet nobis Christus in hoc sacramento, sed illud ipsum in quo passus est, & resurrexit: & sanguinem eundem, qui pro nobis effusus est. Erra enim mandaret Dominus panem edere, corpus suum esse afferens, nisi effectus uere ad figuram accederet. Certè fallax non est Christus, qui uacuis signis nos ludat. Verum ista mente & intelligentia per fidem percipimus. Hinc patres, principiū

De cōserc.
dīst. 2. c.
Qui man-
ducat.

precipue Augustinus, non dentis, uerum mentis: non uentris, sed animi cibum hunc esse apertissi me testantur. Vides itaq; panem & uinum, audis corpus & sanguinem esse Christi, ne dubita impleri a Domino, quod uerba sonant, corpus & sanguinem, et si non cernas, spirituale esse tibi ali mentum. Pat. Qui fieri potest, ut Christi corpo re, quod in coelo est, et tam procul a nobis distat nos in terra pascamus? Fil. Hoc arcanum mirissi cumq; Spiritus sancti opus est, quod rationis & intelligentie nostrae uia ac notione metiri nefas est. Potest enim ille, quem locorum interualllo alio qui longissime distant, coniungere ac consocia re. Ta certum igitur est nos animo & spiritu per fidem uesci corpore & sanguine Christi, quam sensu patet nos panem & uinum edere ac bibere. Statuendum itaq; uere haec nobis exhiberi, non secus ac si Christus ipse praesens aspectui nostro obijceretur, ac manibus attractaretur. Qui autem panem & uinum adserunt nuda signa esse, recte sacramentarij dicuntur. Sic enim nihil differreret a Tragicis Comicisq; significationibus, & coloribus & uestibus. Item & hi, qui statuunt tantum esse signa nostrarum actionum.

PAT. Quis hoc Sacramentum instituit? FIL.

Christus ipse. In ea enim nocte qua traditus est, March. 26.

M accepit

DE COENA DOMINI,

Marc. 14.

Xuc. 22.

2. Cor. 11.

aceperit panem, gratias egit, fregit, deditque tibi
pulis suis, et ait: Accepite, comedite, hoc est in
pus meum, quod pro uobis datur. Hoc facite in
mei recordationem. Similiter et postquam cenauis
accepto calice, cum gratias egisset, dedit illi, et
cens: Bibite ex hoc omnes, hic calix est nouum te
stamentum, in meo sanguine, qui pro multis (in
Luca pro uobis) effunditur in remissionem pe
catorum. Hoc facite quotiescumque biberitis, in
mei commemorationem. Quotiescumque enim co
mederitis panem hunc, et de poculo biberitis,
mortem Domini annuntiatis, donec uenerit. Itaq
uisquis ederit panem hunc, aut biberit de calu
ce Domini indignus, reus erit corporis et sangu
nis Domini. Probet autem homo seipsum, et
sic de pane illo edat, et de calice bibat. Nam
qui edit aut bibit indignus, iudicium fibi ipsi
edit et bibit, non dijudicans corpus Domini.

PAT. Cur hoc Sacramentum Cœna Domini
ni appellatur? FIL. Hoc factum est propter
primam institutionem Domini in cœna factam.
Et quia Christus mensæ assidens instituit, etiam
mensa Domini dicitur. Græci scriptores alii
quando nominant οὐρανὸν, quod hoc symbolo
omnes, qui una sumunt, in unum corpus cogan
tur: aliquando λετρόγειαν, quod sit munus opus

opus

opus publicum, non priuatum: aliquando ἀγέ-
νη, quia iudicabant esse foedus mutuae dilectio-
nis, hinc olim afferebantur ad Cœnam Domini
panes & alia res distribuendæ pauperibus: alio-
quando ἵνα ἀριστία, id est, gratiarum actionē,
sive sermonem (ut Ambrosius exponit) facien-
tem ad laudem Dei. Intellexerunt enim Christi
stum bac cœna uoluisse suauem sui commemora-
tionem fieri, gratiasq; publicè haberi pro benea-
ficio, quod in nos largè liberaliterq; contulit.
Qui ergo in hac publica gratiarum actione in-
teressent, si toti Ecclesiæ comprobare ex eos
ram se esse numero, qui Christo pro nobis immo-
lato fiderent: è quorum cœtuse eximere, subdue-
cere, aut alienare, sive defectione, sive improbi-
tate ac uitæ turpitudine, summa erat perfidia.
Vnde & Communio uel Cōmunicatio apud Pau-
lum uocatur. Hinc etiam Excommunicatio, quin
scilicet aliquis propter uitæ foeditatem, ex hac
fidelium communicatione excludebatur. Est
itaq; Eucharistia gratiarum actio, & communis
gratulatio eorum, qui mortem Christi annunci-
ant, laudant, confitentur, ac unicè exaltant. Quē 1.Pet.20
admodum & Petrus dicit: Ut uirtutes annunci-
tis eius, qui uos è tenebris uocauit in admirabi-
le lumen suum.

1.COR 10.

DE COENA DOMINI

PAT. Cur Christus instituit hanc coenam
FIL. Principio, ut nouus ille homo, qui per Baptismum renatus est, cœlesti hoc cibo & panu eræ uitæ reficiatur, alatur, & corroboretur. Sicut enim per Baptismum renascimur, ita per Sacramentum corporis & sanguinis Christi scimus & confirmamur in uitam cœlestem & eternam. In hac enim coena typus est futuræ nœ ac mœse Domini, de qua Christus inquit: Ego dispono uobis, sicut disponuit mihi pater mensu gnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Ut igitur panis corpora & presentem uitam sustinet & fulcit, ut unum coru hominum exhilarat, uires reficit, totum hominem corroborat: sic destitutam omni spe mentem suam Christus copore ac sanguine suo in integrum restituit, sustinet & letificat. Quis enim deinceps desperatione contabescat, qui Dei filium uidet totum ulro suum esse factum: cum animo net illum ueluti thesaurum, qui eripi non potest, & per quem omnia apud Patrem impetrari possunt. Deinde, ut hæc coena sit testimonium omnium certissimum & firmissimum uoluntatis suæ extreme, quo nos certi simus de peccatorum remissione, iustificatione, eterna cum Deo recompensatione, Spiritu sancti donis, perfecta & semper

Luc. 22.

2, 702

piterna redēptione ab omnibus malis, beata immortalitate, uera & immortali uita ac salute, quæ omnia corpore & sanguine Christi parta sunt nobisq; tradita.

PAT. *Quis ex hoc Sacramento fructus percipitur?* FIL. Hic partim ex eis, quæ modo dicta sunt, partim ex ipsis uerbis, quibus Cœna hæc instituta est, percipitur. *Quod Christus per os ministri iubet nos accipere, indicat nostrum esse: quod edere mandat, significat corpus & sanguinem Christi unam nobiscum fieri substanciali.* Cum dicit: *Hoc est corpus meum, quod pro uobis datur: Hic sanguis meus est, qui pro uobis effunditur: in eo docet utrumq; & corpus & sanguinem non tam suum esse, quam nostrum: quia utrumq; non suo cōmodo, sed in peccatorū nostrorum remiſionē, ac nostram salutem & sumpsit & posuit.* *Vnusquisq; itaq; cōmunicantū apud se firma Fide statuat: tu certè in illa uoce Vobis inclusus es, & unus eorum, pro quibus corpus hoc est datum, & sanguis effusus.* Tibi enim loquitur in hac exosculanda mensa, tibi hic redēptionem, iustitiam, sanctificationem, uitam æternam, omniamq; sua beneficia applicat, & donat. *Cum tibi corpus suum & sanguinem largitur, bicti sibi tanquam membrum adiungit, qua con-*

DE COENA DOMINI

unctione nulla potest excogitari arctior. Testitur se abluere peccata tua, testatur se efficacem in te fore. Nam ipse est uita. Cum ergo uita ipsa sit cibus tuus, & potus tuus, confide & manda, sic facile uirtute huius cibi perrupes omnia vincula mortis, & uiues in æternum. Certum itaque in hoc Sacramento testimonium habemus, Christum nobiscum sic in unum redactum, sic nos illi uicissim insitos esse, adeoq; in unum corpus concreuisse, ut quicquid ipsius est nostrum uocare liceat. Verè itaque adserere possumus regnum cœlorum nostrum esse, cuius ipse est hæres. Quæ simul omnia, ut maxime & semper essent nobis commendata, Christus hoc Sacramentum non ante quam ipsa nocte, quatuor debatur instituit, atque postridie in cruce moriens peregit ac obsignauit. Hinc etiam iubet, ut faciamus in sui memoriam, hoc est, ut Paulus exponit, ut mortem Domini annunciemus, donec ad iudicandum ueniat, quod nihil aliud est, nisi ut oris confessione predicemus, quidnam boni Christi mors ac sanguinis effusio nobis attulerint, nempe mortem Christi nostram esse uitam. Quod addit Apostolus, donec ueniat, inuit hoc sacrum fore perpetuum, nec ulla uer successione aut abrogatione, sicut uetera, mutandum

tandum abolendumue. Augustinus dicit: Caro & sanguis Domini ante aduentum eius per uictimas similitudinū, in passione Christi per ipsam ueritatem reddebatur, post ascensum Domini per sacramentum memorie celebratur. Quibus uerbis respexit ad mandatum, quo nunc iubemur in memoriam Domini hęc facere. P A T. Cur additur in remissionem peccatorum? F I L. Ideo, ut communicando perpetuo reminiscamur christum ideo mortuum, ut à peccatis ab solueremur. Quid qui uerē credit, citra contoversiam scelerum suorum cum uerē pœnitet, ac omnium peccatorum remissionem consequatur. cum itaque ad sacram hanc mensam accedimus, non solum hec generalis cogitatio in mentem ueniat, redemptum Christi sanguine effundendum, sed pro se quisque reputet peccata sua expiata esse.

Cōtra Faustum lib. 20. cap. 21.

P A T. Quid est, quod apud Paulum legitur, corpus quod pro uobis frangitur, cum Euangelista dicat, quod pro uobis datur? F I L. Frangere panem referri potest ad corporis Christi uulnera, cruciatus, & morte: quanqunqun minus spectat ad distributionem. Id enim frangendi uerbum plerunque in scripturis significat, iuxta illud.

M 4 Frange

DE COENA DOMINI

3. Cor. 10.

Ad Pauli-
sum

Frange esurienti panem tuum. Item: Panem quæ
frangimus, idem est, ac quem inter nos diuidi-
mus. Nam de isto pane scribit Augustinus, quod
communiatur ad distribuendum.

P A T. Quid intelligis cum dicit, Hic calix
est nouum Testamentum in meo sanguine? FIL.
Calix pro uino, seu sanguine Christi ponitur.
Hic Testamentum dicitur, quia sanguis est testa-
toris, cuius largitione testamentaria coelestis re-
gni hæreditas nobis datur. Testamentum autem
est humanae uoluntatis extremum testimonium;
et quoniam animi hominum sunt mobiles et im-
constantes, ideo mors expectanda est, ut testa-
mentum confirmetur. Vnde quod hic tractatur
manet firmum et stabile: tum quia continet Dei
uoluntatem, quæ mutari non potest: tu quia Do-
mini nostri Iesu Christi mors per sanguinis effu-
sionem intercessit. Hinc et sanguini tribuitur re-
missione peccatorum, quæ in testamento ueteri cen-
monijs, ut sanguine pecudum, et alijs soli adum-
brata et promissa fuit, in novo autem ueritate san-
guinis Christi praestita. Epitheto Novi docent
uoluit iam definere ueteres figuræ, ut stabili et
eterno pacto cedant. Dicit, in meo sanguine, id
est, per meum sanguinem, phrasi Hebraica. Ac
si diccret, hactenus per brutorum sanguine

iem in sacrificijs legalibus actum est, nunc per
meum sanguinem in cruce fundendum perficie-
tur initum foedus. Admonemur in hac sacramen-
ti parte, ut quemadmodum Christus pro nostra
redemptione sanguinem suum liberaliter dedit,
ita nos quoq; uitam, quæ in sanguine est, ponere
pro eo non recusemus. PAT. Recte ne faciūt, qui
populo tātū corpus Domini, non sanguinē porri-
gūt? Fi. Que diuinitus cōiuncta sunt, quo iure ho-
mini mortali diuellere fas est? Cyprianus cōten-
dit non denegādum populo Christiano Domini Epist. 2. 11.
sui sanguinē, pro cuius cōfessione sanguinē suū de lap. 1.
effundere iubetur, Orandus est Christus, ut dis-
fensionem henc, de altera uel utraq; specie, & si
mul pestiferam illam contentionem de modo p̄r-
sentie corporis Christi in hoc Sacramento tan-
dem ē medio tollat, & de Sacramentis gratia
sue recte nos & fideliter sentire, credere, & lo-
qui largiatur.

PAT. Cur Mattheus & Marcus in porrecti-
one calicis non dicunt, qui pro omnibus effun-
dirur, sed pro multis. Cum tamen Apostolus di- 2. Cor. 3.
cat: Et pro omnibus mortuus est Christus, ut
qui uiuunt, iam non sibi ipsis uiuant &c. Item
Ioannes adserat Christum propitiatorem esse
pro peccatis totius mundi? FIL. Et pro omnibus 1. Ioan. 2.

201 DE COENA DOMINI

mortuus est, & pro multis. Pro omnibus, quod
attinet ad efficacitatem, uirtutem, & satisfactio-
nem mortis Christi. Pro multis uero, quod atti-
net ad eos, qui Fide beneficium redemptions ap-
prehendunt. Pat. Quid hoc est, quod dicit Aposto-
lus cum, qui indignè edit hunc panem, aut bibit de
calice Domini, reum esse corporis & sanguinis
Dominic FIL. Reus corporis & sanguinis fit, cui
culpa imputatur mortis Christi, hoc est, cui mors
Christi, non ad salutem, sed ad iudicium cedit. Si
autem communicantes indignè rei sunt corporis
& sanguinis Domini, sequitur eos qui dignè com-
municant fieri corporis et sanguinis Dominicū
magno commodo & utilitate participes.

1. Cor. 11.

P A T. Cum in hac sacra coena mysteria sint
tam ueneranda & colèda, p suci profecto dignè
ad eam accedunt. Fil. Verum est. Quare Paulus
tam diligenter nos admonet: Probet, inquit, homo
seipsum, & sic de pane edat &c. Nō requirit, ut
aliū probet, sed seipsum. Pat. Quo pacto proba-
bit se hono, ut dignè cōmunicet s Fil. Principio
fideli mente expēdat, quid Dominus instituit,
quantum sit redemptions pretium, quantū pre-
sens mysteriū, & in quod coēat cum omnibus fi-
delibus spirituale corpus, quim sancta cum uita,
tum Fide opus sit, ne ob perfidiam et scelerum li-
centiam

centiā, uel corpus Domini prodat, uel ab eo ab
scindatur. Vera itaq; ac integra hic ab omnibus
nobis requiritur resipiscētia, ut nos serio poeni
teat grauium & detectabilium scelerum, quibus
nimirum toties offenderimus Dominū Deum no
strum: quæq; nos in diaboli potestatem, in aet
nos inferorum cruciatus illico coniicerent, nisi
Christus suum corpus uictimam pretiosissimam
obtulisset Deo Patri pro nobis redimēdis, & san
guinē suū effudisset, ut nostra peccata ac flagitia
expiaret, nosq; ē diaboli manu redimeret, mun
daret, ac Deo Patri reconciliaret. Deinde unusa
quisq; reputet secū, nū firma cordis fiducia Chri
stū seruatore suum cognoscat. Perpēdat etiā Fi
de inexplicabilē charitatem, tū Dei Patris erga
nos, qui proprio Filio nō pepercit, sed pro nobis
in contumeliosam mortē tradidit: tum quoq; Fi
lij, qui in summa obediētia similiter sic nos dile
xit, ut Patri obediēs fuerit usq; in mortē, et mor
tem crucis, ut nos ab eterna ignominia liberaret.
Hec diligenter cōsiderata dignos nos cōstituēt
& rapient animū in tam benigni Patris, & li
beratoris Christi dilectionem, atq; expergefa
cient nos, ut magno desiderio, & summa ani
mi & corporis reuerentia accedamus ad sa
cram hanc cœnā, & cum Christi fidelibus mor
tem &

DE COENA DOMINI

tem & resurrectionē Christi nostros thesauros
& nostram uictoriam celebremus & alacriter
annunciemus, atq; ipsi Deo gratias, pro his tan-
tis beneficijs agamus. Si enim alimenta, que in
aluum descendūt, hortantur nos & stimulant ad
paternum Dei fauorem laudandum, quanto nos
uehementius excitabit, imo inflammabit ad hoc
pietatis officium, ubi animas nostras spirituali-
ter in uitam eternā alit. Deinde efficient ut car-
nem nostram & omnes prauas cupiditates, uelu-
ti crucifigamus & perimamus, nosq; totostrā
damus Domino nostro. Nam sic suū illic corpus
Dominus communicat nobis, ut unum prorsus no-
biscum fiat, ut iam non in terris, sed reuera extra
nos in Christum translati, dicere possumus: uiu-
mus iam non nos, sed uiuit in nobis Christus. Po-
stremo incitabunt nos ad charitatem proximi,
pacem, et consensum. Quum enim non nisi unum
Christo sit corpus, cuius nos omnes participes
facit: necesse est, & nos omnes huiusmodi com-
munione unum corpus fieri. Eam unitatē repre-
sentant panis & uinum, quæ in hac coena exhibi-
bentur. Ut enim panis ex granis multis fit, uinum
ex multis acinis confluit, sic cōmixtis confu-
sisq; ne granum à grano, acinus ab acino discri-
ni posse: in hunc modum & nos tanta animo

rum con-

rum consensione coniunctos connexosq; esse de-
cet, ne quid disfidij aut diuisionis intercedat
Quicunq; igitur fratrem lœdit, traducit, irri-
det, cōtemnit, aut ullo modo offendit, hic in ipso
Christum lœdit, traducit, irridet. **Quisquis** à fra-
tre disfidet, & à Christo disfidet. Christum ne-
mo diligere potest, nisi diligat in fratribus, qui
membra sunt corporis Christi & nostri. Hinc
Augustinus hoc sacramentum toties charitatis
vinculū appellat. **P A T.** **Quis** indignē edit & bi-
bit? **F I L.** Ambrosius dicit illos indignē sumere,
qui aliter sacramētum celebrant, quā Dominus
tradiderit. Nam is non potest esse deuotus, qui
aliter præsumit, quām tradiderit auctor: nosq;
ideo reos fore præmonet, eo quod iudicū quan-
dog; futurum sit, in quo reddituri sumus ratio-
nem, quo modo hæc sacramenta usurpauerimus.
Et adiicit postremo, disciplinam traditionis atq;
conuersationis necessariam esse: & per traditio-
nem, Domini institutum intelligit. Itaq; uult om-
nibus modis, ut ratio à Christo tradita, & salua
et integra maneat, cui sancta conuersatio adiun-
gatur. **P A T.** **Quid** est, quod dicit, iudicium sibi
ipsi edit, & babit? **F I L.** Id significat, illud quod
ad uitam & salutem institutum erat fidelibus,
ingrato & infideli cedere ad condemnationem.

Iudicia

In 1. Epist.
ad Cor.
cap. 11.

DE COENA DOMINI

Iudicium enim pro poena siue condēnatione hic ponitur, quæ iudicium consequuntur. Poena autem hæc duplex est, una tendit ad exitium eternum, altera, ut sit correctio contracta & breuis. Qui sunt impij ac prorsus fide carent, iudicium sibi manducant' aeternæ damnationis. Qui autem sunt fideles, uerum negligentiores ac dissolutioris nitæ, hi iudicium nanciscuntur diuinæ castigationis. Nam tales solet Deus aliquo animaduersoris flagello expergefacere. Quæ poenæ instar cionum se habent: nam scelerum grauitatem patet ciunt, quā alioqui parum attente consideramus. Ideo multi, ut ait Apost. inter uos imbecilles & inualidi, & dormiunt multi &c. Deplorat hoc loco Chrysostomus temporum suorum infelicitatem, quæ nostro quoq; tempore infinite magis grassatur. In solenitatibus, inquit, post mysteria sumpta, denuo repetuntur deliciae, indulgetur crapule & ebrietati; & dicit istos homines ieiunare ante communionem, & quasdam preparatio nes habere, ut dignè cōmunicent, & nihil minus parum curare, ut iam susceptū Christū rei neant, cū statim sua uitia accersant. Hoc est agere instar Iude, qui sumpta eucharistia surrexit à mensa, ut proditionē susceptā perficeret. Pat. Qui sunt illi, qui non dijudicant corpus Domini filii?

nit filii. Hi sunt, qui scipios non probant, qua Fide
 & quo animo accedant ad corpus illud mysticu-
 sum, & quomodo coeant cum Christo, & Eccle-
 sia in unū corpus tanquā membra, & participes
 Christi fiant: nec discernunt inter hunc sacrum
 & vulgarem cibum, sed illotis manibus attrahen-
 tiant sacrū corpus Christi, ac si res nihil foret,
 nec cogitant quantum sit eius pretium. Quare
 tanta profanationis & cœnas dabunt maximas.

PAT. Num ad sacram hanc cœnam promiscue
 omnes admittendi sunt? FIL. Nequaquam. Principe
 pio enim ab hoc sacramento arcendi sunt illi,
 quos impiæ ac impuræ transactæ uitæ non poenitentia
 tet, sed peccatis sic delectantur, ut non habeant
 ullum propositū emendandi uitæ, & ideo gratia
 am Dei in Christo, & remissionē peccatorū nisi
 bil curat, sed carnis desideria tantū selettatur. De
 inde etiā qui criminibus manifestis obnoxij sunt.
 Quare priuatum cōmunicaturi diligenter explo-
 randi sunt, an rem intelligant, an credant uerbis
 Christi, et per poenitentiā sint præparati, ut hūc
 celestem cibū & potū sumere cupiant, tanquā
 medicinā & efficacissimā animis laguētiū. P. Quid
 aut censes de illis, qui per contemptū prorsus ad
 mensam Domini nō accedunt? Fi. Qui cœnam hāc
 contēnit, non unā tantū rem contēnit, sed multas
 quemad-

DE POENITENTIA

quemadmodū qui regiā mensam aspernatur, non
mensam tantum, sed simul ipsum regem, & men-
se coniuas contemnit. Quum enim dicit minis-
ter sub persona Christi: Accipite, edite: qui
astant, & non comedunt, grauiſſimē peccant an
ctore Chrysostomo: Quemadmodum, inquit, rex
aut princeps, si aliquos inuitasset ad prandium,
illiq; accessiſſent, et cibis appositis aſtarent men-
ſe, atq; nihil edere uellent, cum ipſe rogaret, &
adhortaretur, certe iniquiſſimo id tandem an-
mo ferret. Deinde contemnitur ipsa Christi me-
moria, nec quæuis, ſed mortis ipſius, ad cuius re-
cordationem hoc facere iuſſit. Præterea cum in
hac coena celebrentur duo magna mysteria, pri-
mum, quod communicamus de corpore & ſan-
guine Domini: Alterum, quod unum corpus &
unus panis ſumus, quotquot de uno iſto pane, &
uno calice participamus: Duplex quoq; hic con-
temptus eſt, uidelicet corporis & ſanguinis Do-
mini, deinde & Eccleſiae. Dignus eſt itaq; talis
contemptor ut Eccleſie limitibus ejiciatur.

DE POENITENTIA,

Dialogus Decimus.

ab. 1384 ff.
PAT. De duobus precipuis Novi Testamen-
ti Sacramentis, Baptismo uidelicet, et Ce-
na Domini, dictum eſt: ille Poenitentie ſymbolū
dicitur

uicitur in peccatorum remissionem. Ad hanc nem
mo dignè accedit, nisi uera & integra præces-
serit Pœnitentia. De ea igitur differere commo-
dum erit. Ac primum uelim explices mihi, quid
sit pœnitentia. FIL. Pœnitentia est syncera uitæ
nostræ emendatio, à uero serioq; Dei timore
orta, carnis nostræ ueterisq; hominis interne-
cionem, & Spiritus renouationem, instaura-
tionemq; complectens. Est enim pœnitentia res
interior, quæ sedem in corde & anima habet,
de fructu deinde profert in uitæ commuta-
tione. Ioannes Baptista & Paulus hortantur, ut
fructus pœnitentia dignos proferamus, hoc est,
ut uitam ducamus, quæ huiusmodi resipiscen-
tiam in cunctis nostris actionibus referat ac teste-
tur. Vitæ autem emendatio non solum externa
opera requirit, sed hoc potissimum, ut ex abdi-
tissimo cordis recessu omnis impietas prorsus
euellatur, & ita abnegantes nos & propriam
naturam, piè & sancte uiuamus, adeoq; cœle-
stem uitam meditemur in terra. Fructus itaque
pœnitentia sunt: officia pietatis erga Deum,
charitatis erga proximum, uitæ sanctimonia,
& integritas, quibus preces ardentes, abstinen-
tia, inedia, fletus, lamentationes, & alia humi-
litatis exercitia accedunt, præcipue tum quo-
modo Deus sclera ac flagitia nostra fame, be-
lo, pe

Matth. 3.
Luc. 3.
Rom. 8.

DE P'OE NITENTIA

lo, peste, reliquisque calamitatibus atq; erum
nis punit.

Pat. Quot sunt partes pœnitentiae? Fil. Due,
mortificatio uidelicet & uiuificatio: illam inter
necionem, hanc uita restitutio: nominare pote
ris. Internecio, qua uulgo etiam contritio dici
tur, est animi mœror & cruciatus cum ex agn
tione peccati, tum ex sensu iudicij Dei cōceptus.
Vera enim peccati cognitio efficit, ut illud
animo horreamus, & execremur, nobis ipsis di
splicamus, miseros nos et perditos fateamur, se
alios nos esse optemus. Sensus autem iudicij Dei
percellit, consternat, ac deicet animos nostros
ad desperationem & eternum exitium nos co
gens, quemadmodum ludæ accidit. Cui disipli
nus quidem admissum facinus, ex quo tedium
& horrore concepit, sed non ad Deum se rece
pit, uerum desperatione obrutus, laqueo se su
spendit. Vitæ restitutio est consolatio, que ex
Fide nascitur, qua animos nostros peccati com
scientia afflictos & profligatos, Deiq; timore
prostratos, perculsos, atque abiectos rursus eri
gimus, & ueluti è morte in uitam reuocamus:
dum uidelicet per Dei benignitatem, misericordiam,
gratiam confidimus propter Christum nobis peccata esse remissa & condonata.
Hanc Fidem necessario noua obedientia confes
quitur

March. 27.

DIALOGVS DECIMVS.

312

guitur. Cum enim agnoscimus misericordiam Dei, & beneficium Christi, tum corda impel lente Spiritu sancto, subiiciunt se Deo, & incipiunt obedire Deo iuxta eius uerbum, & repugnare malis cupiditatibus, ne contra conscientiam agant. Integrā p̄enitentiam paucis ex-
 primit Vates, quum ait: *Desine à malo, & fac bonitatem. Iubet, ut uitia quibus addicti sumus, abijciamus, prioriq; uitæ renunciemus: deinde mores nostrōs formemus ad iustitiam.* Sic Esaias: *Lauamini, mundi estote, auferte malum operum uestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruersē, discite benefacere, querite iudicium, subuenite oppresso &c.* Et Apostolus: *Renouamini Spiritu mentis uestræ, & inuite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate ueritatis, &c.*

Psal. 34.

Esa. 10

Ephes. 4.

P A T. Disputant hoc loco de absolutione, quam minister Ecclesiae resipiscentibus peccata cōdonat, & confessione. Quare cupio ex te cognoscere, quid de his sentias. Ac primū quero, num Ecclesiae minister potestatem remittendi peccata habeat? F I L. Imo. P A T. Deus tamen per Vatem dicit: *Ego ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me: ideo peccatorum tuorum non recordabor.* Et Ioannes baptista de

N a Christo

Esa. 43.

DE P OENITENTIA

Ioan. 1.

Christo Dei filio dicit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Opus enim solius diuine maiestatis est, quæ leſa & offensa est nostra peccatis, eadem remittere. P 1 L. Solus quidem Deus tegit, remittit, delet peccata. Atque hunc honorem quatenus in ipsum competit, ministris Ecclesiae non resignat. Sed in hoc singulari ex mioq; opere utitur Deus medijs quibusdam, quibus nobis hoc beneficium impertit, quælia sunt, ministerium ecclesiasticum, predica-

Matth. 16.

18.

tio uerbi DEI, & Ecclesiae Sacraenta. Cuius enim Ecclesiae sue dedit claves regni cœlorum, ut quicquid soluerit in terra, sit solutum in cœlis: & quicquid alligauerit in terra, sit etiam alligatum in cœlis. Ecclesia uero absoluit per ministros paenitentes & infantes ad baptismum allatos: ligat autem contemnentes baptismum, & non paenitentes. Claves illæ designant potestatem remittendi, vel retinendi peccata à Deo Apostolis & eorum successoribus datam. Accipite, ait Christus, Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remissa erunt illis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Deus tanto honore dignatus est uerbi sui ministros, ut in testanda peccatorum remissione suam ac Filij sui personam sustineant, ut tuto sibi persuadent fidèles, ratum esse

Ioan. 20.

esse quod audiunt de remissis peccatis: nec minoris faciant reconciliationem quæ uoce hominum offertur, quam si Deus ipse ē cœlo nobis loqueretur. Quisquis autem Euangeliū uocem audit, si peccatorum remissionem illic sibi promissam Fide non amplectitur, & eterna damnatio se se obstringit. Quisquis etiā Ecclesiæ obiurgationes & minas ludibrio habet, si ab ea damnatur, ratū in cœlis futurū est iudiciū, quod homines tulerint. PAT. Quid si Ecclesia per errorem absolucret hominē factam poenitentiā præ se ferrentem, an conueniat talē in cœlo absolui? Præterea si ligaret iustum, innocentem, uel ob commissa peccata poenitentem, & gratiam Dei suspirantē, ligatus ne ille erit in cœlo? FI. Nequaquam, sed ille absoluatur peccator, qui recte ac sincere Ecclesiæ se reconciliat. Nam trepidis conscientijs, efferre solatiū, metumq; eximere uolēs Christus, testatur peccato coram Deo liberari, quicunq; in gratiam redeant cū Ecclesia. Rursus quando ligatur, hoc est, tanquam ethnicus & publicanus abiicitur à Christianorū consortio, talis peccator, qui admonitus aliquoties, resipiscere noluerit, ita obstinatus & pertinax factus, ut et Ecclesia correctionem contemnat, tum uerē erit & in cœlis obligatus. Eximuntur itaq; primum hi, qui innocentes sunt, quibus falso, quod malum est,

DE POENITENTIA,

adscribitur. Deinde etiam qui libenter satisface-
rent ei, quem læserint, si adesset facultas. Cōside-
randa deinceps hic est diuina benevolentia, que
procluuior est ad seruandos mortales, quam ad
perdendos. Quia eadem & nos hic admonemur,
quod consitentem ac poenitentem peccatorem,
mox in secrēto ac priuato congressu uelut absolu-
ui: reluctantem uero non statim condemnari &
ligari. sed ampliorē diligentiam ad lucrandum
illū impendi, ita ut non condemnetur, nisi antea
aliquoties admonitus etiam Ecclesiam contem-
pserit. Pat. Priuatus ergo, ut audio, priuato resi-
piscenti remittere potest, non tamen unus non
poenitentem ligare. Fil. Sic nam priuatum iudici-
um multis, nempe amore, odio, metu, cupiditate
excēcari potest, adeo ut prōiores aequo si-
mus ad condemnandum, quam ad seruandum.
Mauult autē Deus seruare homines quam per-
dere.

P A T. Quot sunt confessionis genera? FIL.
Quatuor. Primum genus est, quo nos peccato-
res esse Deo confitemur, & nosmet accusamus
ac damnamus coram eo. Is enim solus est, qui pec-
cata remittit, obliuiscitur, delet: huic igitur pec-
cata nostra confitemur, ut ueniam & impuni-
tatem corsequamur. Ille medicus est: morbum
igitur nostrum illi explicemus. Ille offensus est
G. Leo

¶ Iesu: ab illo reconciliationem impetremus.

Ille est, qui peccatores vocat; ad ipsum accedamus. Peccatum meum (inquit Vates) cognitum Psal. 32.
tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.

Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam
Domino, & tu remisisti iniustitatem cordis mei.

Hec confessio si ex animo fiat, per fiduciam di-
uine gratiae, peccatorum remissionem impetrat.

PAT. Quando confitendum Deo? FIL. Quotis-
die, quia quotidie etiam peccamus. PAT. Quo pa-
cto confitendum Deo? FIL. Plerumq; ad exem-
plar publicani. Aliquando etiā pluribus uerbis.

PAT. Alterum confessionis genus explica. FIL.

Hoc cōpletebitur eā confessionē, quae in proximi-
mati facienda est, ad ipsum placandū & no-
bis reconciliandū, si qua in re nostro uitio Iesu
fuerit. De hac Christus loquitur: Si frater dixe-
rit, paenitet me, remitte ei. Item: Si offers mu-

Luc. 17.

nus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris,
quod frater tuus habuerit aliquid aduersum
te, relinque ibi munus tuum coram altari, &

Matth. 5.

abi prius reconcilieris fratri tuo, & tum ueni-
ens offer munus tuum. Videmus hic Christum cū
primis exigere à nobis, ut nos concordes simus:
nam sine concordia, illū etiam, quae ipsi offerun-
tur, & ad eius uidentur pertinere cultum, non
acceptare. De hac confessione Iacobus quoq; lo-

N 4 quitur.

DE POENITENTIA,

Iacob. 5.

quitur. Confitemini inuicem alius alij delicta; ut
bet ut nobis mutuo cōdonemus noxas. Quoniam
aut̄ subdolus & simulationis plenus est hominis
animus, cōsiderandū, ut nō uerbis tantum, sed ex
animo queratur et instituatur recōciliatio, ut
omni odio & diſidio abiecto pristina ineatur
concordia, amicitia, necessitas, & familiaritas.
Vbi uero nondū restituitur pristina beneuolētia,
& conuiuēdi, colloquēdi, ac benefaciendi cōsue-
tudo, quis dicet iustum esse reconciliationē? Ex-
emplū uerae reconciliationis quod imitemur, in
ipso Deo Patre nostro cōlesti propositū est, cui
per Christū Iesum unicum mediatorem ita recō-
ciliati sumus, ut nihil supersit pristinæ indigna-
tionis, imo ut plus per gratiam reconciliationis
adcep̄tis sumus, quam in Adamo perdiderimus.

3. Cor. 5.

PAT. Quod nam est tertiu confessionis genus?
fil. Olim qui Ecclesiā lēserat malo aliquo exem-
plo, eam sibi culpæ agnitione, publicaq; confesi-
one reconciliare solebat. Ita receptus est Corin-
thius ille incestus in cōmunionem, quum se obse-
quētem correptioni p̄ebuisset. Meminit huius
confessionis Eusebius, de qua iam fermē nihil su-
perest in Ecclesiā, cū tamen ad coērcenda uitia
non alia ratio commodior inueniri possit. Qui
enim criminis alicuius rei erāt, primū priuatum
a fratre quopīā, deinde coram Ecclesia accusa-
batur

bantur. Atq; ibi cōdonabatur noxa resipiscenti: eūc iebatur ex Ecclesia is, qui Ecclesiam non au diebat. De hac Christiana disciplina uerba fa cit Tertullianos: Coimus, inquit, ad diuinarum literarum cōmemoratiōem, si quid præsentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut re cognoscere. Certē fidem sanctis uocibus pascim⁹, spem erigimus, fiduciam frigimus, disciplinā preceptorum nihilominus inculcationibus den⁹ samus. Ibidē etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cū pōdere, ut apud certos de cōspectu Dei, summūq; futuri iudicij præiudicij est. Si quis ita deliquerit, ut à cōmunicatione orationis & conuentus & omnis sancti cōmerti⁹ relegate⁹, præsident probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti. Neq; enim pretio res ulla Dei constat.

PAT. Ultimum confessionis genus mihi ex plica. FIL. Illud est quum fideles fistunt se Pasto risu, quoties sacram cōnam participare uolūt, ac suam illi infirmitatem aperiunt. Qui enim habent impeditam conscientiam, inde referunt singularē fructum, dum illam Euangelij uocē pec culariter ad se directam audiunt. Remittuntur tibi peccata tua. Item qui admonendi siue instituti sunt, monitionibus & institutioni ita locū

In Apolo-
get. aduer-
sus gentes,
cap. 39.

DE RELIQ. SACR.

præbent. PAT. Quæ peccata priuatum consitu-
da sunt? FIL. Ea, quæ certa uidentur esse crimi-
na, & quæ conscientiam molestant ac urgent.
PAT. Est hæc confesio etiam utilis? FIL. Maxi-
mè, præsertim propter absolutionem. Nam re-
missione illa uel absolutio, quæ fit per ministrum
uerbi non est hominis, sed Dei. Nam est vox pa-
storis Christi, qui per os ministri peccatores
absoluit. Minister uice Christi remittit peccata
annunciat enim nobis uerbum Euangeliū, & il-
lud nobis applicat: Testatur per absolutionem
beneficium Christi ad nos pertinere.

DE RELIQUIS SACRAMENTIS,

2. 2. 453. Dialogus Undecimus.

2. 2. 455.
PAT. Restat ut de cæteris Sacramentis, seu
potius ritibus à patribus acceptis, nonua-
bil differamus. Ac primum quid de Confirmatio-
ne sentias expone. FIL. Confirmatio est publi-
ca benedictio, & Ecclesiæ intercessio, que olim
adhibebatur Christianorum liberis, cum post Ba-
ptismum palam & aperte fidem Christianam co-
ram Ecclesia profitebantur, scq; totos fidei
Domini, & communioni, obedientieq; Ecclesiæ
consecrabant. Cum enim rite Fidei mysterijs in-
stituti erant pueri, ipsorum parentes eos Epis-
copi

po examinandoſ repaſtentabant, coram quo cum
Fidei confeſſionem edidiffent, per manuum im-
poſitionem adhibita ſolenni benedictione con-
firmabantur. Sic in Actis legimus: Cumq[ue] cuan- Acto. 14
geliz affiſſent ciuitati illi, ac docuiffent multos, re-
uerſi ſunt Lijtram, & Iconium, & Anthiochi-
am, denuo conſirmantes animas diſcipulorum,
exhortantesq[ue] ut perſeueraret in Fide, & quod
per multas afflictiones oporteat nos intrare in
regnum Dei.

P. A. T. Quid per ordinem intelligiſt? F. I. L. Or-
do, uti uocant, eſt publica miniftrorum Eccleſia
ſie institutio, qua ad ministerium Euangeliſ di-
gni & idonei uocantur, ſegregantur & appro-
bantur. Habet magnificas promiſſiones, que te-
ſtantur Deum uere efficacem eſſe per ministeri-
um eorum, qui uoce Eccleſiae electi ſunt. Sic
Eſaias: Verbum meum, quod egredietur ex ore
meo, non redabit ad me uacuum, donec faciat, Eſa. 55
quod uolo &c. Non loquitur palam e cœlo De-
us, ſed hominibus tanq[ue] organis utitur, ut eorū
minifterio uoluntatem ſuam declaret. Item: Eu-
angeliu[m] eſt potentia Dei ad ſalutem omni credē-
ti, hoc eſt ministeriu[m] Euangeliſ eſt organum di-
uinitus institutu[m], quo Deus eſt potens & efficax
ad ſeruandum omnes eos, qui Euangeliō credūt.
Mag[is] Euangeliſ predicatione offert omnibus ſalutē.

Ascensu

DE ORDINE

Ephes. 4:1
Luc. 10.
2. Cor. 3.

2. Tim. 5:1

Tim. 3:1

Ascēdit, inquit alio loco, dedit dona hominibus, prophetas, apostolos, pastores, doctores. Et Christus inquit, Qui uos audit, me audit. Apostolus ait: Fecit nos ministros noui Testamenti, non licet re sed spiritus. P A T . Ministri Ecclesiae quo patto constituendi sunt? F I L . Non permittendum est cuius, ut sine legitima uocatione usurpet publicum ministerium in Ecclesia. Dicit enim Apostolus: Omnia honeste & decenter fiant inter uos. Et iterum: Nemini cito manus imponas. Quare diligenter inquirendum, num hi, qui ad publicum Euangelij ministerium accessuri sunt, doctrina, moribus, uita, & studio sint ad tale munus capessendum idonei. Sic Apostolus monet Titum suum: Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut que desint pergas corrigere, & constitutas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi ordinaram, si quis est inculpatus, unius uxoris uir, liberos habens fideles, non obnoxios criminis luxus, aut qui non sunt intractabiles. Oportet enim Episcopum inculpatum esse, tanq; Dei dispensatorem, non præfractum, non iracundum, non uinosum, non percussorem, non turpiter lucro deditum, sed hospitalē, bonarum rerum studiosum, sobrium, iustum, piūm, temperantem, tenacem eius, qui secundum doctrinam est, fidelis sermonis, ut potes sit etiam exhortari per doctrinā sanam, & contradicere.

dicentes conuincere. Eadem fere Timotheo scribit. Munus eorum idem explicat loquens presbyteris Ephesiorum: Attendite uobis, & cuncto gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit Episcopos ad regendam Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo & c. P A T. Quidnam perficit, & operatur Deus per hos suos ministros. FIL. Per eorum functionem & ministeria congregat suos electos in Ecclesiam suam, in eaque peccatorum remissio nem eis largitur, & ad omnem beatitudinem ipsos instruit. P A. Quid in constitutione ministrorum confert manuum impositio? FIL. Ut uirtus et gratia Dei per huiusmodi signum accommodetur illis, quibus post communes Ecclesiae preces, manus imponuntur: utque hoc ueluti symbolo, illi certò sibi hanc uirtutem & gratiam polliceantur. Ne neglexeris, inquit Apostolus, quod in te est donum, quod datum est tibi per prophetiam cum impositione manuum, auctoritate sacerdotij. Et in altera. Quapropter admoneo te, ut excites donum illud Dei, quod in te est per manum mearum impositionem. P A T. Quid officij nos debemus Ecclesiae ministeris? FIL. Audire illos debemus, modo ueram doctrinam adferant, eisque obsequi uelut ipsi Domino, ut ipsorum ministerio consequamur & peccatorum remissionem, & salutarem doctrinam in uera fide. P A T. Quid nam sunt officia ministrorum Ecclesie

1. Tim. 3.
Acto. 20.

1. Tim. 4.

2. Tim. 13.

DE RELIQ. SARC.

Ecclesiæ FIL. Hæc sunt: Deum pro se, & unius
so populo sedulo orare: sana doctrina populum
ad ueram pietatem instituere: sacra mysteria si-
ue sacramenta rite administrare: rectam discipli-
nam conseruare: ita uitam instituere, ut nullio
tio sint notabiles, quod ipsis auctoritatem adia-
mat, & ministerio ignominiam adferat.

PAT. Quid est matrimonium? FIL. Est legitima
unius uiri & unius foeminae copulatio di-
nitus instituta, & comprobata, uitæ ac fortuna
rum omnium indissolubilem societatem addu-
cens. Matrimonij enim uinculo maritus & uxor
in unum corpus, unamq; animam concrescunt, &
coagentur. PA. Quis est auctor matrimonij?
FIL. Deus ipse, qui primus iunxit marem & fo-
minam, is enim qui fecit ab initio, masculum &
foeminam fecit eos. Et dixit, Propterea deseret
homo Patrem & matrem, & agglutinabitur uxori
suae, & erunt duo in carnem unam. Itaq; iam
non sunt duo, sed una caro: quod ergo Deus co-
pulauit, homo non separet. PAT. Cur matrimonium
institutum est? FIL. Propter liberorum
procreationem, & uitandam scortationem. PAT.
An liberi citra parentum suorum auctoritatem
& consensum astringere se matrimonio queunt?
FIL. Non solum diuinum præceptum exigit, ut
liberi honorent parentes suos, uerum etiam na-
turalis

Math. 19.

Gen. 2.

turelis ratio, & ipse ciuiles leges iubent, in con-
trabendo matrimonio consensum parentum re-
quirere.

P A T. Quid est extrema unicō*F*IL. Ea est,
qua adhibetur agrotātibus, cui adiungitur ora-
tio ministri & Ecclesiae pro eis. Infirmatur quis
inter uos, inquit Iacobus, accersat p̄sbyteros *Iacobus*
Ecclesiae, et orent super eum ungentes eum oleo
in nomine Domini. Et obsecratio Fidei saluum
reddet laborantem, & eriget eum Dominus: &
si in peccatis fuerit, remittentur ei. Exigit pros-
fessio ministrorum Ecclesiae officium, ut agrotos
iūscent, ac orent una cum Ecclesia pro salute
eorum, & consolentur ipsos uerbo Dei. Hæc est
utrè pia unicō, qua Spiritus sanctus efficax est
in credentibus. P A T. Quanta me letitia affe-
ceris fili charissimè, quod tam accurate mihi ad-
singula, que de elementis nostræ religionis ex-
te queſtui, respondisti, uerbis exprimere non
possum. Tu porrò ita, ut instituisti, in re-
bus religionis perge, futurus felix

& beatus in perpetuum. *FIL.*

Pro mea uirili faciam

mi Pater.